

رئاسة الشؤون الدينية
بالمسجد الحرام والمسجد النبوي

د قرآن او د سنتو په رڼا کې د حج، عمري او زیارت د ډېرو مسایلو وضاحت او څېړنه

التحقيق والإيضاح لكثير من مسائل الحج والعمرة والزيارة على ضوء الكتاب والسنة

پښتو

البشتوية

لېکوال: عاليقدر:
عبد العزيز بن عبد الله بن باز

٢) جمعية خدمة المحتوى الإسلامي باللغات ، ١٤٤٦ هـ

بن باز ، عبدالعزيز
التحقيق والإيضاح في مسائل الحج والعمرة - بشتو. /
عبدالعزیز بن باز - ط ١. - الرياض ، ١٤٤٦ هـ
١٠٥ ص ؛ ..سم

رقم الإيداع: ١٤٤٦/١٧٠٠٤
رديك: ٩٧٨-٦٠٣-٨٥٣٤-٢٠-٥

التحقيق والإيضاح لكثير من مسائل

الحج والعمرة والزيارة

على ضوء الكتاب والسنة

د قرآن او د سنتوپه رڼا کې

د حج، عمرې او زیارت د پېرو مسایلو
وضاحت او څېړنه

لېکوال: عالېقدر: شیخ عبد العزيز بن عبد الله بن باز

د لېکوال سریزه

الحمد لله وحده، والصلاة والسلام على من لا نبي بعده، أما

بعد:

دا یوه لنډه طریقه ده چې د حج، عمرې او زیارت د ډېرو مسایلو وضاحت او څېړنه پکې د الله تعالی د کتاب او د هغه د رسول الله صلی الله علیه وسلم د سنتو په رڼا کې شوې ده، د خپل ځان او د هر هغه مسلمان لپاره چې غوندې کړي دي چې غواړي یې، او د مسائلو په لیکنه کې چې کونښن کړی چې د دلایلو په رڼا کې وي.

او د لومړي ځل لپاره په ۱۳۶۳ هجري کال کې د پاچا عبد العزيز بن عبدالرحمن الفيصل - الله دې اروا ښاد او ځای یې آرامه لري - په لگښت چاپ شو.

بیا ما د دې کتاب ځینې مسایل یو څه پراخه کړل، او د اړتیا سره سم چې تحقیقات په کې ورزیات کړل، او د بیا چاپ پرېکړه چې وکړه؛ ترڅو هغه بندگان چې الله تعالی غوښتی وي له دې کتاب څخه گټه پورته کړي، او په (د حج، عمرې او زیارت د ډېرو مسایلو وضاحت او څېړنه د کتاب (قرآن) او د سنتو په رڼا کې) چې ونوماوه، او گټې د بشپړتیا لپاره چې نور اړین ډېروالی او گټور

تنبيهات پکې شامل کړل؛ او خو خو ځلې چاپ شوی دی. له الله تعالی څخه غواړم چې د دې کتاب گټه عامه او پراخه کړي، او د دې کتاب زیار وېستل دې خاص د خپل د عزتمن ذات لپاره وگرځوي، ترڅو د هغه جنتونو په گټلو سره بریالي شو، او هغه ذات زموږ لپاره کافي او غوره وکیل دی، او هېڅ ځواک او قوت نشته پرته د لوی او ستر الله څخه.

لېکوال

عبد العزيز بن عبد الله بن باز

د سعودي عربستان عمومي مفتي

او د علماوو د سرتاسري شورا رئیس

او د علمي څېړنو او فتوا اداره

بسم الله الرحمن الرحيم

د الله په نامه سره (شروع کوم) چې ډېر زیات مهربان، همیشه رحم کوونکی دی.

الحمد لله رب العالمين، والعاقبة للمتقين، والصلاة والسلام على عبده ورسوله محمد، وعلى آله وصحبه أجمعين.
اما بعد:

دا د حج په اړه لنډه لیکنه ده، د هغې د فضیلت او آداب، او هر هغه څه چې د حج ادا کوونکي لپاره اړین دي، او د حج او عمرې او زیارت د ډېرو مهمو مسایلو په مختصر وضاحت سره بیانول شامل دي، ما په دې مسایلو کې هغه څه چې د الله په کتاب او د رسول الله صلی الله علیه وسلم په سنتو کې راغلي دي را نغاړلي ترڅو مسلمانانو لپاره نصیحت وي، د الله تعالی د دې وینا مطابق: ﴿وَذَكِّرْ فَإِنَّ الذِّكْرَى تَنْفَعُ الْمُؤْمِنِينَ﴾ [الذاریات: ۵۵].

ژباړه: «او (البته) نصیحت کوه ځکه چې دا نصیحت په رېښتیا مومنانو ته ګټه رسوي» (الذاریات سورت: ۵۵ آیت)، او د الله تعالی دغه قول: ﴿وَإِذْ أَخَذَ اللَّهُ مِيثَاقَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ لَتُبَيِّنُنَّهُ لِلنَّاسِ وَلَا تَكْتُمُونَهُ...﴾ [المائدة: ۲]. ژباړه: «او کله چې الله له

هغو خلکو پوخ لوظ واخیست چې کتاب ورکړ شوی و، چې خامخا به یې نورو خلکو ته بیانوي او پتوي به یې نه» (المائدة سورت: ۲ آیت). او د هغه تعالی قول: ﴿...وَتَعَاوُنُوا عَلَى الْإِيمَانِ وَالْتَّقْوَى...﴾ [آل عمران: ۱۸۷]. ژباړه: «او تاسو په ښېگڼه او تقوی کې یو له بل سره مرسته وکړئ» (آل عمران سورت: ۱۸۷ آیت).

او هغه څه چې په صحیح حدیث کې له رسول الله صلی الله علیه وسلم څخه راغلي دي چې فرمایي: ژباړه: «دین نصیحت دی، وویل شو: د چا لپاره؟ هغه وفرمایل: د الله لپاره، د هغه د کتاب لپاره، د هغه د رسول لپاره، د مسلمانو چارواکو او د دوی عامو خلکو ته»^(۱).

او طبراني له حذیفه رضي الله عنه څخه روایت کوي چې رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل: ژباړه: «څوک چې د مسلمانانو د چارو پروا نه کوي، له دوی څخه نه دی، او چا باندې چې سهار او بېگاه راشي خو هغه الله او د هغه د رسول، او د هغه د کتاب، او د خپل امام او عامو مسلمانانو ته نصیحت کوونکی نه

(۱) مسلم له تمیم الداري رضي الله عنه څخه په (۵۵) شمېره روایت کړی دی.

وي، نو دغه کس له دوی څخه نه دی»^(۱).

الله جل جلاله ته سوال کوم چې د دې گټې ما او مسلمانانو ته ورسوي، او د دې کتاب زیار وېستل دې خاص د خپل د عزت من ذات لپاره وگرځوي، ترڅو د هغه جنتونو په گټلو سره بريالي شو، هغه ډېر ښه اورېدونکی او ځواب ورکونکی دي، او هغه ذات زموږ لپاره کافي او غوره وکیل دی.

(۱) طبراني په الأوسط کې په (۷۴۶۹) شمېره روایت کړی دی.

فصل

د حج او عمرې د فرضیت د ثبوت په اړه او د هغو په ادا کولو کې اقدام کول

کله چې دا معلومه شوه نو پوه شه -الله تعالی دې ما او تاسو سره د حق په پوهېدو او پیروي کولو کې مرسته وکړي- چې الله تعالی په خپلو بندگانو باندې د خپل سپیڅلي کور حج کول فرض کړی دی، او هغه یې د اسلام له رکنونو څخه یو رکن گرځولی دی.

الله تعالی فرمایلي دي: ﴿... وَلِلّٰهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ اِلَيْهِ سَبِيْلًا وَمَنْ كَفَرَ فَاِنَّ اللّٰهَ غَنِيٌّ عَنِ الْعَالَمِيْنَ﴾ [آل عمران: ۹۷]. ژباړه: «او پر خلکو د الله دا (فرض حق) دی، د دې کور (بیت الله) حج (قصد کول په نیت د حج)، پر هغه چا چې هغه (بیت الله) ته د تگ توان لري او څوک چې کافر شو (د دې امر له منلو انکار وکړي)، نو بېشکه چې الله له ټولو عالمیانو بې نیازه دی» (آل عمران سورت: ۹۷ آیت).

په صحیحینو کې له عبد الله بن عمر رضی الله عنهما څخه روایت دی وایې چې رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایلي دي: ژباړه: «اسلام په پنځو شیانو ولاړ دی: گواهي ورکول چې له الله

پرتله بل معبود نشته او دا چې محمد صلی الله علیه وسلم د الله رسول او بنده دی، لمونځ کول، زکات ورکول، د رمضان روژه نیول، او د بیت الله حج کول»^(۱).

سعید په خپل سنن کې له عمر بن الخطاب رضي الله عنه څخه روایت کړی دی چې هغه وفرمایل: ژباړه: «ما اراده وکړه چې دغو ښارونو ته سړي ولېږم چې د هر هغه چا په لټه کې شي چې مالي توان لري او حج یې نه وي کړی، پر هغوی باندې جزیه وضع کړي، هغوي مسلمانان نه دي، هغوي مسلمانان نه دي»^(۲). له علي رضي الله عنه څخه روایت دی، چې هغه وفرمایل: ژباړه: «څوک چې د حج کولو توان ولري او حج پرېږدي، اندېښنه کېږي چې هغه د یهودي یا نصراني په توګه مړ شي»^(۳).

هر هغه څوک چې حج یې نه وي کړی او د حج کولو توان لري باید ژر تر ژره یې ترسره کړي؛ لکه څنګه چې له ابن عباس رضي الله عنه څخه روایت دی چې رسول الله صلی الله علیه

(۱) بخاري په (۸) شمېره، او مسلم په (۱۶) شمېره روایت کړی دی.

(۲) دا په جامع الاحادیث (۳۱۸/۲۸) کې په (۳۱۲۲۱) شمېره سنن سعید بن منصور ته منسوب شوی، مګر ما دا په موجوده نسخه کې ونه موند.

(۳) ترمذي د علي څخه په مرفوع ډول په (۸۱۲) شمېره روایت کړی دی.

وسلم وفرمایل: ژباړه: «د حج په ادا کولو کې بیرته وکړئ - یعني: فرض حج - ځکه چې په تاسو کې هېڅوک نه پوهیږي چې څه به ورته پېښېږي»^(۱). احمد روایت کړی دی.

ځکه چې د حج ادا کول د هغه چا لپاره فوري فرض دي چې د دې توان ولري؛ د الله تعالی ددې قول د ظاهري معنا پر بنیاد چې فرمایي: ﴿...وَلِلّٰهِ عَلَى النَّاسِ حُجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ اِلَيْهِ سَبِيْلًا وَمَنْ كَفَرَ فَاِنَّ اللّٰهَ عَزِيْزٌ عَلِمِيْنَ﴾ ﴿٩٧﴾ [آل عمران: ٩٧]. ژباړه: «او پر خلکو د الله دا (فرض حق) دی، د دې کور (بیت الله) حج (قصد کول په نیت د حج)، پر هغه چا چې هغه (بیت الله) ته د تگ توان لري او څوک چې کافر شو (د دې امر له منلو انکار وکړي)، نو بېشکه چې الله له ټولو عالمیانو بې نیازه دی» (آل عمران سورت: ٩٧ آیت).

رسول الله صلی الله علیه وسلم په خپله خطبه کې وفرمایل: ژباړه: «اې خلکو! الله تعالی پر تاسو حج فرض کړی دی، نو حج وکړئ»^(۲). مسلم روایت کړی دی.

(۱) ابو داود په (۱۷۳۲) شمېره روایت کړی دی.

(۲) مسلم په (۱۳۳۷) شمېرې روایت کړی دی.

د عمرې د وجوب په اړه حديثونه راغلي دي، چې ځينې يې په لاندې ډول دي:

د هغې له جملې څخه: د هغه صلى الله عليه وسلم هغه خبره چې جبرائيل عليه السلام ترې د اسلام په اړه پوښتنه وکړه، او هغه صلى الله عليه وسلم په ځواب کې وفرمايل: ژباړه: «اسلام: دا دی چې گواهي ورکړې پر دې چې له الله پرته بل حق معبود نشته او پر دې چې محمد صلى الله عليه و سلم د الله رسول دی، لمونځ قائم کړې، زکات ورکړې، او د بيت الله حج وکړې، عمره ادا کړې، او د جنابت څخه د پاکېدو غسل وکړې، او بشپړ اودس وکړې، او د رمضان روژه ونيسې»^(۱). دا د عمر بن الخطاب رضي الله عنه حديث څخه ابن خزيمه او الدارقطني روايت کړي دي، او الدارقطني رحمه الله فرمايي: "دا روايت ثابت او صحيح دی".

د هغو له جملې څخه: د عائشې رضي الله عنها حديث دی چې هغې وويل: ژباړه: «اې د الله رسوله! ايا پر بنسټو جهاد فرض دی؟ هغه وفرمايل: پر هغوی باندې داسې جهاد فرض دی چې په

(۱) ابن خزيمه (۴/۱) کې په شمېره (۱) روايت کړی دی.

هغه کې جگړه نشته: حج او عمره»^(۱). احمد او ابن ماجه په صحیح سند سره روایت کړي دي.

حج او عمره په ټول عمر کې یوازې یو ځل فرض دي؛ د رسول الله صلی الله علیه وسلم له مخې چې په صحیح حدیث کې فرمایلي دي: ژباړه: «حج یو ځل فرض دی، او څوک چې زیات حج وکړي، هغه نفل دی»^(۲).

ډېر حج او عمره تر سره کول نفل دي؛ لکه څنگه چې په صحیحینو کې له ابوهریره رضي الله عنه څخه ثابت دی چې وایي: رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایلي: ژباړه: «یوه عمره تر بلې عمرې پورې د دواړو تر منځ د گناهونو کفاره ده، او مقبول حج ته جزا بهي له جنت څخه نشته»^(۳).

(۱) بخاري په (۱۵۲۰) شمېره روایت کړی دی.

(۲) نسائي په (۲۶۲۰) شمېره روایت کړی دی.

(۳) بخاري په (۱۷۷۳) شمېره، او مسلم په (۱۳۴۹) شمېره روایت کړي دي.

فصل

د گناهونو څخه د توبې وچوب او د ظلم څخه خلاصون

هر کله چې یو مسلمان د حج یا عمرې لپاره د سفر اراده وکړي، نو د هغه لپاره مستحب دی چې خپلې کورنۍ او ملګرو ته د الله تعالیٰ څخه د وېرې وصیت وکړي، او هغه دا چې: د هغه امرونه ترسره کول او د هغه له نواهیو څخه ډډه کول دي.

هغه باید د هغه پورونه ولیکي چې د هغه پر خلکو باندې دي او څه چې د خلکو پر هغه باندې دي، او دې کار باندې باید شاهدان وګرځوي، او هغه باید د ټولو گناهونو څخه ژر تر ژره په ریښتینې توګه توبه وکړي؛ ځکه الله تعالیٰ فرمایي: ﴿... وَتُوبُوا إِلَى اللَّهِ جَمِيعًا أَيُّهَ الْمُؤْمِنُونَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ﴾ [النور: ۳۱]. ژباړه: «او اې مومنانو تاسو ټول الله ته توبه وباسئ د دې لپاره چې بری در په برخه شي» (النور سورت: ۳۱ آیت).

د توبې حقیقت: گناهونه پرېښودل او ځان ترې ساتل، په تېرو گناهونو پښېمانه کېدل، او بیا یې د نه تکرارولو هوډ کول، او که چېرته هغه باندې د خلکو مظالم لکه نفس، مال او ناموس باندې ظلم وي هغه دې بېرته خپلو څښتنانو ته وسپاري، او یا د دې

مظالمو څېښتanan دې د سفر څخه مخکې هغه وبخښي او ازاد یې کړي؛ لکه څنگه چې له هغه صلی الله علیه وسلم څخه روایت دي چې فرمایي: ژباړه: «چا چې په خپل ورور باندې د مال او ناموس په برخه کې ظلم کړی وي، مخکې له دې چې هغه ورځ راشي چې هېڅ دینار او درهم نه وي، ځان دې له هغې څخه ازاد او خلاص کړي، که چېرته نیک او صالح عمل ولري نو د هغه د ظلم په تناسب له هغه څخه اخیستل کېږي، او که چېرته نیک او صالح عمل و نلري د هغه له گناهونو څخه اخیستل کېږي او په هغه باندې اچول کېږي»^(۱).

هغه باید د خپل حج او عمرې د لگښت لپاره دې حلال او پاک مال وکاروي؛ لکه څرنگه چې له هغه صلی الله علیه وسلم څخه روایت دی چې فرمایي: ژباړه: «الله پاک دی، او له پاکۍ پرته بل څه نه قبلوي». طبراني د ابو هريره رضي الله عنه څخه روایت کوي چې ویل یې: رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل: ژباړه: «کله چې یو سړی حج ته ووځي او خپله پښه په رکاب کې د ننه کړي او غږ وکړي: (لَبَّيْكَ اللَّهُمَّ لَبَّيْكَ)، نو له اسمان څخه یو غږ

(۱) بخاري په (۲۴۴۹) شمېره روایت کړی دی.

کوونکی ورته ووايي: حاضر یم او ستا بلنه مې منلې ده، ستا توبنه حلاله ده، ستا سپرلۍ هم حلاله ده، او ستا حج قبول او منل شوی دی، او که یو سړی په خبیث او نا پاکو پیسو سره حج ته ووځي او خپله پښه په رکاب کې د ننه کړي او غږ وکړي: (لَبَّيْكَ اللَّهُمَّ لَبَّيْكَ)، نو له اسمان څخه یو غږ کوونکی ورته ووايي: حاضر نه یم او ستا بلنه نه منم، ستا توبنه حرامه ده، ستاسو لگښتونه حرام دي، او ستاسو حج مردود او غیر مقبول دی»^(۱).

حاجي باید له هغه څیز (مال) د غوښتلو څخه ډډه وکړي چې خلکو سره دي، د هغه صلی الله علیه وسلم د وینا مطابق چې فرمایي: ژباړه: «او څوک چې د سوال او غوښتلو څخه ډډه وکړي، الله تعالی به د هغه حاجت رفع کړي، او څوک چې د بې نیازی اظهار وکړي، الله تعالی به هغه بې نیازه کړي»^(۲).

او د رسول الله صلی الله علیه وسلم دا وینا: ژباړه: «یو سړی به تر هغو پورې له خلکو څخه سوال او غوښتنه کوي تر دې چې د قیامت په ورځې به داسې حاضر شي چې پر مخ به یې یوه توتیه

(۱) طبراني په الکبیر (۴۰/۲۰) کې (۲۹۸۹) شمېره روایت کړی دی.

(۲) بخاري په (۱۴۲۷)، او مسلم (۱۰۳۵) شمېره روایت کړی دی.

غوښه هم نه وي»^(۱).

حاجي بايد د خپل حج او عمرې موخه د الله تعالى رضا او د آخرت کور وگرځوي، او په دغو معززو ځايونو کې هغو ويناوو او عملونو سره الله تعالى ته نږدې شي چې د هغه د خوښې وړ وي، او پام دې وکړي چې د خپل حج موخه يې دنيا او د هغې متاع نه وي، او يا ځان ښودنه، شهرت او فخر کول نه وي، ځکه دا يو له بدو موخو څخه دي او د عمل د بربادۍ او د نه قبلېدلو لامل گرځي، لکه څنگه چې الله تعالى فرمايي: ﴿مَنْ كَانَ يُرِيدُ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا وَزَيِّنَتَهَا نُوَفِّ إِلَيْهِمْ أَعْمَالَهُمْ فِيهَا وَهُمْ فِيهَا لَا يُبْخَسُونَ﴾^(۱۵) **أُولَئِكَ الَّذِينَ لَيْسَ لَهُمْ فِي الْآخِرَةِ إِلَّا النَّارُ وَحَبِطَ مَا صَنَعُوا فِيهَا وَبَاطِلٌ مَّا كَانُوا يَعْمَلُونَ** ﴿۱۶﴾ [هود: ۱۵ - ۱۶]. ژباړه: «څوک چې د دنيا ژوند او د هغې ښکلا غواړي؛ نو په دنيا کې به يې د عملونو بدله بشپړه ورکړو او له هغوی به هيڅ هم نه کمېږي * دا هغه کسان دي چې د دوی لپاره په آخرت کې نشته مگر اور او هغه څه برباد شول چې دوی په دې (دنيا) کې کړي وو او باطل دي هغه

(۱) بخاري په (۱۴۷۴) شمېره، او مسلم په (۴۰۴۰) شمېره روايت کړی دی.

عملونه چې دوی به کول» (هود سورت: ۱۵ - ۱۶ آیتونه).

او الله تعالی فرمایلي دي: ﴿مَنْ كَانَ يُرِيدُ الْعَاجِلَةَ عَجَلْنَا لَهُ فِيهَا مَا نَشَاءُ لِمَنْ نُرِيدُ ثُمَّ جَعَلْنَا لَهُ جَهَنَّمَ يَصْلَاهَا مَذْمُومًا مَدْحُورًا﴾ (۱۸) وَمَنْ أَرَادَ الْآخِرَةَ وَسَعَى لَهَا سَعْيَهَا وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَأُولَئِكَ كَانَ سَعْيُهُمْ مَشْكُورًا ﴿۱۹﴾ [الإسراء: ۱۸ - ۱۹]. ژباړه: «څوک چې د کومې سملاسي گټې غوښتنه کوي نو چاته چې څه ورکول غواړو همدلته یې ژر ورکوو بیا جهنم ورته (برخه) گرځوو، چې رټلی دیکه شوی به ورننوځي * او هغه څوک چې آخرت غواړي او د هغه لپاره کوښښ کوي، د هغه لایق کوښښ، په داسې حال کې چې مومن (هم) وي، نو دغه خلق، د دوي سعي قدر کړی شوې (او مقبوله) ده» (الاسراء سورت: ۱۸ - ۱۹ آیتونه).

او له هغه صلی الله علیه وسلم څخه روایت دی چې فرمایلي یې: ژباړه: «الله تعالی فرمایي: زه له ټولو شریکانو بې پروا یم، چا چې داسې عمل وکړ چې په هغو کې یې له ما سره بل څوک شریک کړ، زه به هغه او شرک یې سره پرېږدم»^(۱).

(۱) مسلم په (۲۹۸۵) شمېره روایت کړی دی.

همدارنگه باید په سفر کې له هغو نیکو خلکو سره ملګرتیا وکړي چې پرهیزګاره، متقیان، او په دین کې پوهه ولري، او د احمقانو او فاسقانو له ملګرتیا څخه دې ډډه وکړي.

هغه باید هغه څه زده کړي چې په حج او عمرې کې ورته روا او مشروع دي، په اړه دې ځان پوه کړي او د هر هغه څه په اړه دې پوښتنه وکړي چې ورته واضح نه وي؛ د دې لپاره چې موضوع ورته روښانه شي، نو کله چې پر خپل سپرلي، موټر، الوتکه یا بل څه کې سپور شو، د هغه لپاره دا غوره ده چې د الله تعالی نوم او د هغه حمد ووايي، بیا درې ځله "الله اکبر" ووايي، او ورسته دې ووايي:

﴿... سُبْحَانَ الَّذِي سَخَّرَ لَنَا هَذَا وَمَا كُنَّا لَهُ مُقْرِنِينَ﴾ (۱۳) وَإِنَّا إِلَى

رَبِّنَا لَمُنْقَلِبُونَ ﴿۱۴﴾ [الزخرف: ۱۳ - ۱۴]. ژباړه: «پاکي ده هغه

ذات لره چې زمونږ لپاره یې دا مسخر (او تابع) کړی دی او مونږ

ده لره په قابو کې راوستونکي نه یو * او بېشکه مونږ خاص خپل

رب ته خامخا بېرته ورتلونکي یو» (الزخرف سورت: ۱۳ - ۱۴ آیتونه).

(اللَّهُمَّ إِنَّا نَسْأَلُكَ فِي سَفَرِنَا هَذَا الْبِرَّ وَالتَّقْوَى وَمِنَ الْعَمَلِ مَا

تَرْضَى، اللَّهُمَّ هَوِّنْ عَلَيْنَا سَفَرَنَا هَذَا، وَاطْوِ عَنَّا بُعْدَهُ، اللَّهُمَّ أَنْتَ

الصَّاحِبُ فِي السَّفَرِ، وَالْخَلِيفَةُ فِي الْأَهْلِ اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ

وَعَثَاءِ السَّفَرِ، وَكَاتِبَةِ الْمَنْظَرِ وَسُوءِ الْمُنْقَلَبِ فِي الْمَالِ وَالْأَهْلِ).
ژباړه: «ای الله! زه په دې سفر کې له تا څخه د نیکۍ او تقوا، او د هغو عملونو غوښتنه کوم چې ته یې خوښوي، ای الله! زموږ لپاره دا سفر آسانه کړه، او د لارې لرې والی مونږ ته نېرېدې کړه، ای الله! ته د سفر ملگری او په کورنۍ کې جانشین یې، ای الله! زه د سفر له سختیو او کړاونو، د غمجنو مناظرو د لیدو، او له بدو پېښو څخه چې زما مال او کورنۍ ته متوجه کېږي تاته پناه دروړم»^(۱). دا چې دغه حدیث د رسول الله صلی الله علیه وسلم څخه په صحیح ډول روایت دی، مسلم د ابن عمر رضی الله عنه د حدیث څخه روایت کړی دی.

او هغه دې په خپل سفر کې ډېر ذکر او استغفار کوي، الله سبحانه و تعالی ته دې دعا او عاجزي وکړي، د قرآن تلاوت کوي او په معنی کې یې غور کوي، خپل لمونځونه په جماعت سره ادا کوي او خپله ژبه له بې ځایه خبرو، هغو مسایلو کې نه ښکېل کوي چې د هغه مربوط نه وي، او له ډېرو توکو څخه ځان ساتي، او همدارنګه خپله ژبه له دروغو، غیبت، چغلي وهلو، او د خپلو ملګرو

(۱) مسلم په (۱۳۴۲) شمېره روایت کړی دی.

او نورو مسلمانو وروڼو له ملنډو څخه هم ساتي.

د سفر ملګرو سره باید نیکي او ښېګڼه وکړي، هغوی ته له ضرر رسولو څخه باید ډډه وکړي، هغوی ته په نیکو امر وکړي او له بدو څخه دې په حکمت او غوره نصیحت سره د خپل توان په اندازه منع کړي.

فصل

کله چې حاجي ميقات ته ورسېږي دغه کارونه دې

ترسره کړي

کله چې ميقات ته ورسېږي، نو مستحب دی چې غسل وکړي او عطر استعمال کړي؛ د هغه څه پر بنياد چې له رسول الله صلی الله عليه وسلم څخه روايت دي چې د احرام په وخت کې، گنډل شوي خيزونه يې له ځانه لرې کړل او غسل يې وکړ، او همدارنگه په صحيحينو کې دا خبره ثابته ده چې له عائشې رضي الله عنها څخه روايت دي چې ويل يې: ژباړه: «مخکې له دې چې رسول الله صلی الله عليه وسلم احرام وتړي، او د احرام له حلالې څخه وروسته او مخکې له دې چې د کعبې طواف وکړي ما به ورته عطر او خوشبویي استعمالول»^(۱)، او هغه عائشې رضي الله عنها ته امر وکړ چې کله هغې باندې حيض راغی او د عمرې لپاره يې احرام تړلې و، چې غسل دې وکړي او د حج لپاره دې احرام وتړي. کله چې اسماء بنت عميس په ذو الحليفه کې ولادت وکړ، رسول الله صلی الله عليه وسلم هغې ته امر وکړ: ژباړه: «چې غسل وکړي، او

(۱) مسلم په (۱۲۱۸) شمېره روايت کړی دی.

یوه ټوټه یا کپړې باندې دې ځان وتړي او احرام دې وکړي»^(۱)، نو دا په دې باندې دلالت کوي چې که یوه ښځه د حیض یا نفاس په حالت کې میقات ته ورسېږي، نو باید غسل دې وکړي او د نورو خلکو سره دې احرام وتړي، او ټول هغه څه دې وکړي چې حاجی یې کوي پرته له بیت الله له طواف څخه، لکه څرنگه چې رسول الله صلی الله علیه وسلم عائشې او اسماء ته امر وکړ.

که څوک د احرام اراده وکړي، نو مستحب دی چې برېتونه، نوکان، د نامه لاندې او تخرگونو وېښتان دې لرې کړي، او څه چې اخیستل یې اړین وي هغه دې باید واخلي، تر څو د احرام له اغوستلو وروسته او د احرام په حالت کې د هغې اخیستلو ته اړ نه شي، او دا ځکه چې رسول الله صلی الله علیه وسلم مسلمانانو ته دا امر کړی چې هر وخت دغه شیانو ته پاملرنه وکړي، لکه څنگه چې په صحیحینو کې ثابت دي، له ابو هریره رضي الله عنه څخه روایت دی چې ویل یې: رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل: ژباړه: «فطرت پنځه څیزونه دي: ستنېدل، د نامه لاندې د وېښتانو لرې کول، د برېتونو لنډول، د نوکانو لنډول او د تخرگونو د وېښتانو

(۱) بخاري په (۱۵۳۹) شمېره، او مسلم په (۱۱۸۹) شمېره روایت کړی دی.

وېستل»^(۱). او په صحيح مسلم کې له انس رضي الله عنه څخه روايت دی چې وايي: ژباړه: «مونږ ته د برېتونو لنډول، د نوکانو لنډول، د تخرگونو د وېستانو وېستل، او د نامه لاندې د وېستانو لرې کولو لپاره وخت ټاکل شوی دی: چې بايد تر څلوېښتو شپو زيات يې پرې نه ږدو»^(۲).

او نسائي په دې لفظ سره روايت کړی دی: ژباړه: «رسول الله صلى الله عليه وسلم مونږ ته وخت ټاکلی دی»، دا حديث احمد، ابو داود او ترمذي د نسائي په لفظ سره روايت کړي دي، نو د احرام د تړلو پر مهال دې نارينه او ښځينه د خپل د سر وېستانو څخه نه کموي.

اما د ږيرې خريل يا له هغې څخه څه اخيستل په هر وخت کې حرام دي، بلکې بايد پرې ښودل شي او اوږده شي؛ لکه څنگه چې په صحيحينو کې له ابن عمر رضي الله عنهما څخه ثابت دي چې ويل يې: رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمايلي دي: ژباړه:

(۱) بخاري په (۵۸۹۱) شمېره، او مسلم په (۲۵۷) شمېره روايت کړی دی.

(۲) مسلم په (۲۵۸) شمېره روايت کړی دی.

«له مشرکانو سره توپیر ولری، ډیرې اوږدې او برېتونه لندې کړی»^(۱).
مسلم په خپل صحیح کې له ابوهریره رضي الله عنه څخه روایت کوي چې ویل یې: رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل: ژباړه: «برېتونه لندې کړی، او ډیرې اوږدې کړی، له مجوسانو سره توپیر ولری»^(۲).

په دې زمانه کې ډېر خلک له دې سنت څخه مخالفت کوي او د ډیرې پر وړاندې مبارزه او د کفارو او بنځو سره مشابهت کوي، او په تېره بیا هغه کسان چې د علم او زده کړې پورې ځان منسوبوي، انا لله وانا الیه راجعون، او له الله تعالی څخه غواړو چې موږ او نورو ټولو مسلمانانو ته په سنتو باندې د عمل کولو او هغه ته د دعوت کولو لارښونه وکړي او هغه باندې تمسک را په برخه کړي، که څه هم ډیری خلکو له دې سنت څخه مخ اړولی دی، **حَسْبُنَا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ، وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ.**

بیا به نارینه لنگ او خادر واغوندي، او مستحب ده چې

(۱) بخاري په (۲۸۹۲) شمېره، او مسلم په (۲۵۹) شمېره روایت کړی دی.

(۲) مسلم په (۲۶۰) شمېره کې روایت کړی دی.

سپین او پاک وي، او همدارنگه مستحب ده چې په دوه خپلیو کې احرام وکړي؛ د رسول الله صلی الله علیه وسلم د دې وینا له مخې چې فرمایي: ژباړه: «ستاسو څخه چې څوک غواړي احرام وتړي نو په یو څادر یو لنگ او خپلیو کې دې احرام وتړي، او که خپلۍ ونه موندل شي، نو موزې دې واغوندي، او داسې یې پرې کړي چې د پنبو د پونډیو څخه ښکته وي»^(۱). امام احمد رحمه الله روایت کړی دی.

او ښځې ته روا ده چې په هر هغه رنګ کې چې وغواړي احرام تړی شي، لکه تور، شین یا دې ته ورته نور رنګونه، په داسې حال کې چې هغه باید په خپلو جامو کې د نارینه وو تقلید ونه کړي، او د هغه لپاره دا جواز نلري چې د احرام په وخت کې نقاب یا دستکشې واغوندي، مګر باید خپل مخ او لاسونه د نقاب یا دستکشو پرته په بل څه پټ کړي؛ ځکه چې رسول الله صلی الله علیه وسلم د احرام په حالت کې ښځه د نقاب یا دستکشو اغوستلو څخه منع کړي دي، او دا چې ځیني عام خلک د ښځې د احرام رنګ یوازې شین یا تور پورې ځانګړی کوي، د دې لپاره هېڅ

(۱) مسلم په (۱۱۷۷) شمېره روایت کړی دی.

اساس نشته.

بیا د غسل، تنظیف او د احرام اغوستلو څخه وروسته، په زړه کې د مناسکو د داخلېدو لپاره نیت کوي، که هغه د حج او یا عمرې ادا کول وي؛ د رسول الله صلی الله علیه وسلم د دې وینا له مخې: **ثبارة: «اعمال د نیتونو پر بنسټ دي، او هر چا ته هغه ورکول کېږي چې هغه یې نیت کړی وي»^(۱).**

او هغه لپاره روا ده چې هغه څه ووايي چې هغه لپاره یې نیت کړی وي، که چېرې د هغه نیت د عمرې کول وي، نو هغه باید ووايي: **(لَبَّيْكَ عُمْرَةً)** او یا **(اللَّهُمَّ لَبَّيْكَ عُمْرَةً)**، او که چېرې د هغه نیت د حج کول وي، نو هغه باید ووايي: **(لَبَّيْكَ حَجًّا)** او یا **(اللَّهُمَّ لَبَّيْكَ حَجًّا)**؛ ځکه چې رسول الله صلی الله علیه وسلم دا کار کړی و، او که یې د دواړو لپاره اراده درلوده، نو باید دواړو ته دې نیت وکړي او باید ووايي: **(اللَّهُمَّ لَبَّيْكَ عُمْرَةً وَحَجًّا)**، او دا غوره ده چې دا د نیت کولو تلفظ دي وروسته له هغه وشي چې هغه په خپله سپارلی کې کښيني، که سپارلی څاروی، موټر او یا بل څه

(۱) بخاري په (۱) شمېره، او مسلم (۱۹۰۷) په شمېره روایت کړی دی.

وي؛ ځکه چې رسول الله صلی الله علیه وسلم وروسته له هغه نیت کړی وو چې پر خپله سپرلی سپور شو او له میقات څخه یې حرکت وکړ، او دا د علماوو د تر ټولو صحیح قول دی.

او د نیت تلفظ کول روا نه دي مگر یواځې د احرام په حالت کې؛ ځکه چې له رسول الله صلی الله علیه وسلم څخه روایت دی. اما د لمونځ، طواف او نورو شیانو لپاره نه ښایي چې د نیت تلفظ وشي، دا چې ووايي: نیت مې کړی چې فلانی فلانی لمونځ، او یا فلانی طواف ادا کړم، ځکه پر دې شیانو تلفظ کول جوړ شوي بدعتونه دي، په ښکاره او جهري توګه ویل یې ډېر قباحت لري او سخته ګناه ده، که د نیت تلفظ کول روا وی نو رسول الله صلی الله علیه وسلم به دا خبره بیان کړی وی، او امت ته به یې په خپل فعل او قول واضح کړی وی، او سلف صالح به په دې عمل کې سبقت کړی وی.

نو کله چې دا خبره له رسول الله صلی الله علیه وسلم او صحابه کرامو رضي الله عنهم څخه نه ده نقل شوی، نو معلومه خبره ده چې دا بدعت دی، او رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایلي دي: ژباړه: «او په دین کې تر ټولو بد کار د نویو طریقو

راوبستل دي، ځکه چې (په دین کې) هر نوبت گمراهي ده»^(۱).
مسلم په خپل صحیح کې راوړی دی. او هغه علیه الصلاة والسلام
فرمایلي: ژباړه: «چا چې زموږ په دین کې نوي شيان را پیدا کړل
چې له هغې څخه نه وي، هغه مردود دي»^(۲). د دې حدیث پر
صحت اتفاق شوی دی. او د مسلم په لفظ کې دي: ژباړه: «که
څوک کوم کار وکړي او زموږ د دین امر ورباندې نه وي نو هغه
مردود دي»^(۳).

(۱) مسلم په (۸۶۷) شمېره روایت کړی دی.

(۲) بخاري په (۲۶۹۷) شمېره، او مسلم په (۱۷۱۸) شمېره روایت کړی دی.

(۳) بخاري په معلق ډول (۶۹/۳) کې، او مسلم په (۱۷۱۸) شمېره روایت کړی دی.

فصل

مکاني ميقاتونه او دهغې تحديدول

ميقاتونه پنځه دي:

لومړی: ذوالحليفه، چې د مدينې د خلکو ميقات دی، او نن سبا ورته ابيار علي وايي.

دويم: الجحفه، چې د شام د خلکو ميقات دی او د رابع په څنگ کې يو خراب کلی دی، چې اوس مهال خلک له رابع څخه احرام تړي، نو که څوک له رابع څخه احرام وتړي هغه له ميقات څخه احرام تړلی دی؛ ځکه چې رابع له هغې څخه لږ مخکې دی. دريم: قرن المنازل، چې د نجد د خلکو ميقات دی، اوس مهال ورته السيل ويل کېږي.

څلورم: يللم، او دا د يمن د خلکو ميقات دی.

پنځم: ذات عرق، او دا د عراق د خلکو ميقات دی.

دا ميقاتونه د پيغمبر صلی الله عليه وسلم لخوا د هغو کسانو لپاره ټاکل شوي دي چې موږ يې يادونه وکړه، او همدارنگه د هغو کسانو لپاره چې د دې ميقاتونو څخه تېرېږي او د حج يا عمرې کولو لپاره نيت ولري.

او هر هغه څوک چې له دې لارې تېرېږي، نو واجب ده له هغه ځای څخه احرام وټړي، او که څوک د حج یا عمرې لپاره مکې ته د تگ اراده ولري، که هغه د ځمکې له لارې تېرېږي یا د هوا له لارې، نو د احرام له ترلو پرته له هغې څخه تېرېدل حرام دي، د رسول الله صلی الله علیه وسلم د عمومي قول پر اساس چې میقاتونه یې ټاکلي وو: ژباړه: «دغه میقاتونه د هغو خلکو لپاره دي چې د حج او عمرې اراده ولري او پر دې میقاتونو باندې تېرېږي او د دې مناطقو اوسېدونکي نه وي»^(۱).

د هغه چا لپاره چې مکې ته د هوا له لارې روان وي او د حج یا عمرې نیت ولري، روا ده چې له پرواز څخه مخکې ځان چمتو کړي، لکه غسل کول او ورته نور څیزونه، او کله چې میقات ته نږدې شي، خپل لنگ او څادر دې واغوندي، بیا دې د عمرې لپاره تلبیه ووايي او نیت دې وکړي که وخت کافي وي، او که چېرته کافي وخت نه وي، نو یوازې د حج لپاره دې تلبیه ووايي او نیت دې وکړي، او که مخکې له دې چې الوتکې ته پورته شي یا مخکې

(۱) بخاري د ابن عباس رضي الله عنهما څخه په (۱۵۲۴) شمېره، او مسلم په (۱۱۸۱) شمېره روایت کړی دی.

له دې چې میقات ته نږدې شي، خپل لنگ او خادر واغوندي، نو هېڅ ستونزه نشته، خو نیت او تلبیه دې نه کوي تر هغه چې میقات ته نږدې او یا برابر شوی نه وي؛ ځکه چې پیغمبر صلی الله علیه وسلم یوازې له میقات څخه احرام تړلی و، او پر امت واجب دي چې په دې برخه کې د هغه صلی الله علیه وسلم د لارښوونو پیروي وکړي لکه څنگه چې د دین نورو چارو کې د هغه پیروي کوي؛ د الله سبحانه و تعالی د دې قول پر اساس: ﴿لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ...﴾ [الأحزاب: ۲۱]. ژباړه: «پېشکه ستاسې لپاره د رسول الله په تابعدارۍ کې ښایسته پیروي شته» (الأحزاب سورت: ۲۱ آیت). او د پیغمبر صلی الله علیه وسلم قول په حجة الوداع کې: «خپل مناسک او اعمال زما څخه واخلي»^(۱).

او هغه کسان چې مکې ته ځي او د حج یا عمرې اراده نه لري؛ لکه سوداگر، لرگي وهونکی، پوست رسوونکی او داسې نور، پر هغه باندې احرام تړل لازمي نه دي مگر دا چې هغه وغواړي؛ د رسول الله صلی الله علیه وسلم د حدیث پر بنیاد چې مخکې د مواقیفو په هکله یې وفرمایل: ژباړه: «دغه میقاتونه د هغو خلکو

(۱) مسلم په (۱۲۹۷) شمېره روایت کړی دی.

لپاره دي چې د حج او عمرې اراده ولري او پر دې میقاتونو باندې تېرېږي او د دې مناطقو اوسېدونکي نه وي»^(۱). دا په دې مانا ده څوک چې له میقات څخه تېرېږي او د حج یا عمرې نیت نه لري، احرام تړل پرې لازم نه دي.

دا د الله تعالی د رحمت له امله ده چې خپلو بندګانو ته یې کارونه اسانه کړي دي، نو د دې رحمت لپاره د هغه لره ستاینه او شکر دی، د دې موضوع تایید دا دی چې کله پیغمبر صلی الله علیه وسلم د فتحې په کال مکې مکرمې ته راغی، هغه احرام ونه تړلو، بلکې په سړيې د اوسپنې خولۍ وه؛ ځکه چې هغه وخت کې یې د حج یا عمرې کولو اراده نه درلوده، بلکې غوښتل یې چې مکه فتحه کړي او په هغې کې شرک له منځه یوسي.

د هغو کسانو لپاره چې د استوګنې ځای یې میقاتونو ته نېرېږي وي؛ لکه جده، ام السلم، بحرة، الشرائع، او بدر، مستوره او داسې نورو ښارونو د اوسیدونکو لپاره، د هغه لپاره ضرور نه دی چې د پورته ذکر شویو پنځو میقاتونو څخه یو ته لاړ شي، بلکې د هغه استوګن ځای د هغه میقات دی، نو هغه د حج یا عمرې لپاره له

(۱) ددی روایت تخریج مخکې تېر شوی دی.

هماغه ځایه څخه احرام تړلی شي، او که چېرته هغه د میقات څخه بهر بل استوګن ځای ولري، نو هغه اختیار لري چې د میقات څخه احرام تړي، یا د خپل استوګن ځای څخه چې مکې ته د میقات په پرتله نږدې دی؛ د رسول الله صلی الله علیه وسلم د عمومي قول پر اساس چې د ابن عباس رضی الله عنه په حدیث کې د میقاتونو په اړه یادونه شوې ده، چې فرمایي: ژباړه: «که څوک له دې میقاتونو څخه نږدې وي، د هغه د نیت او احرام تړلو ځای د هغه له کورنۍ څخه دی، او همدارنګه د مکې خلک هم له مکې څخه احرام تړي»^(۱). بخاري او مسلم روایت کړی دی.

خو څوک چې په حرم شریف کې وي او غواړي چې عمره وکړي، هغه باید حل ته لاړ شي او له هغه ځایه د عمرې احرام وتړي؛ ځکه کله چې عایشه رضی الله عنها له رسول الله صلی الله علیه وسلم څخه د عمرې کولو غوښتنه وکړه، هغه صلی الله علیه وسلم د هغې ورور عبدالرحمن ته امر وکړ چې هغه حل ته بوځي ترڅو له هغه ځایه احرام وتړي، دغه کار دا په ګوته کوي چې عمره کوونکي د حرم څخه د عمرې لپاره احرام نه تړي، بلکې د حل

(۱) دا حدیث د مخکني حدیث یوه برخه ده.

څخه احرام تړي.

دا حدیث د ابن عباس رضی الله عنهما ذکر شوی حدیث مخصوصوي، او دې باندې دلالت کوي چې د رسول الله صلی الله علیه وسلم مراد د دې قول څخه: ژباړه: «تر دې چې د مکې خلک له مکې څخه احرام تړي -تلبیه وایي-»^(۱). دا د حج لپاره احرام دی، نه د عمرې لپاره، که چیرې د عمرې لپاره احرام له حرم شریف څخه روا وای، نو عایشه رضی الله عنها ته به د دې اجازه ورکړل شوې وای او هغه به یې حل ته د تگ لپاره نه مکلف کوله، دا یوه څرگنده خبره ده، او دا د جمهورو علماوو رحمهم الله نظر دی، او دا د مومن لپاره ډېر مناسب دی، ځکه چې پدې کې د دواړو حدیثونو باندې عمل کول دي. او الله تعالی توفیق ورکونکی دی.

خو هغه څه چې ځینې خلک یې کوي، چې د حج وروسته له تنعیم یا جعرانة او نورو ځایونو څخه گڼ شمېر عمرې کوي، حال دا چې د حج څخه مخکې یې عمره هم ادا کړې وي، نو د دې کار لپاره هېڅ شرعي دلیل نشته؛ بلکې دلایل په دې باندې دلالت کوي

(۱) ددی روایت تخریج مخکې تېر شوی دی.

چې د دې کار پرېښودل غوره دي؛ ځکه چې نبي کریم صلی الله علیه وسلم او صحابه کرامو رضي الله عنهم د حج څخه وروسته عمره نه ده کړې، یوازې عائشې رضي الله عنها له تنعيم څخه عمره ادا کړې ده، ځکه چې هغې د حیض له امله مکې ته د داخلېدو پر مهال له خلکو سره عمره نه وه کړې، نو هغې له نبي صلی الله علیه وسلم څخه وغوښتل چې د هغې عمره (چې له میقات څخه یې احرام تړلی و) په بدل کې بله عمره ادا کړي، نبي صلی الله علیه وسلم ورته اجازه ورکړه، چې په پایله کې هغې دوه عمرې ترلاسه کړې: یوه هغه عمره چې د حج سره یې تړلې وه، او دویمه یې په جلا توګه ادا کړه، نو څوک چې د عائشې رضي الله عنها په حالت کې وي (یعنې د شرعي عذر لرونکی)، نو هغه کولای شي د حج وروسته عمره ادا کړي؛ د ټولو دلیلونو په عملي کولو، او د مسلمانانو لپاره د اسانتیا په لحاظ سره.

په دې کې شک نشته چې د حج له بشپړولو وروسته د حاجیانو بله عمره کول، پرته له هغه عمرې څخه چې د مکې ته ورسره داخل شوي دي، د ټولو لپاره ستونزې جوړوي، او د ګنې ګونې او پېښو لامل کیږي، سربېره پردې چې دا د رسول الله صلی الله علیه وسلم د لارښوونو او سنتو څخه سرغړونه ده، او الله

تعالی توفیق ورکونکی دی.

فصل

د هغه چا حکم چې د حج له میاشتو څخه پرته میقات ته

رسېدلی وي

پوه شه چې هغه څوک چې میقات ته رسېږي دوه حالتونه لري:

لومړۍ حالت: دا چې د حج له میاشتو پرته په نورو میاشتو کې راشي، لکه رمضان او شعبان، د دې لپاره سنت دا دی چې د عمرې لپاره احرام وتړي، په زړه کې دې نیت وکړي او په ژبه دې ووايي، **(لَبَّيْكَ عُمْرَةً) یا (اللَّهُمَّ لَبَّيْكَ عُمْرَةً)** ووايي، بیا د رسول الله صلی الله علیه وسلم تلبیه دې ووايي، چې دا ده: **ژباړه: «زه حاضر یم اې لویه څښتنه! زه حاضر یم تا لره هېڅ شریک نشته، یقیناً چې ټول تعریفونه او نعمتونه تا لره دي، او پاچاهي تا لره ده، تا لره هېڅ شریک نشته»^(۱)**. دغه تلبیه او د الله تعالی ذکر دې زیات کوي، تر

(۱) بخاري د ابن عمر رضي الله عنهما د حدیث له مخې په (۱۵۴۹) شمېره، او مسلم په (۱۱۸۴) شمېره روایت کړی دی.

هغه چې بيت الله الحرام ته ورسېږي، كله چې بيت الله الحرام ته ورسېږي، تلبيه ويل دې قطع كړي، اووه ځله دې د بيت الله طواف وكړي، د مقام شاته دې دوه ركعته لمونځ وكړي، بيا دې صفا ته لاړ شي او د صفا او مروه ترمنځ اووه ځله دې طواف (سعي) وكړي، بيا دې د سر وپښتان وښروي يا دې لنډ كړي، نو په دې سره يې عمره پاى ته ورسېده او هر هغه څه چې د احرام په وخت كې پرې حرام وو، ورته حلال شول.

دويم: دا چې د حج په مياشتو كې ميقات ته ورسېږي، چې هغه: شوال، ذو القعدة، او ذو الحجة اولنۍ لس ورځې دي.

په داسې حالت كې، د حج د دريو ډولونو ترمنځ يو ډول بايد انتخاب كړي: يوازې حج، يوازې عمره، يا د دواړو يو ځاى كول؛ ځكه كله چې نبي صلى الله عليه وسلم په حجة الوداع كې ذي القعدة كې ميقات ته ورسېده، خپلو اصحابو ته يې د دريو ډولونو حج ترمنځ د انتخاب وړانديز وكړ، خو سنت دا دى چې كه چا سره هدي (قرباني) نه وي، نو هغه دې عمرې لپاره نيت او احرام وتړي، او هغه څه دې ترسره كړي چې موږ د غير حج په مياشتو كې ميقات ته د رسېدونكو لپاره ذكر كړي دي؛ ځكه چې نبي صلى الله عليه وسلم خپلو اصحابو ته د مكې په نږدې كېدو سره امر وكړ چې

خپل احرام او نیت دې د عمرې لپاره وگرځوي، او د دې تاکید یې هغوی باندې په مکې کې وکړ، نو هغوی د هغه صلی الله علیه وسلم د امر د متابعت له مخې طواف، سعی، او قصر وکړ، مگر هغه چا چې له ځانه سره قرباني راوړی وه، نبي صلی الله علیه وسلم ورته حکم وکړ چې تر نحر (قربانۍ) ورځې پورې په احرام کې پاتې شي. او د قربانۍ څاروي راوړونکي لپاره سنت دا دی چې د حج او عمرې لپاره احرام وتړي؛ ځکه چې رسول الله صلی الله علیه وسلم دا کار کړی و، او د قربانۍ څاروی یې راوړی و، نو هغه خپلو هغو صاحبو ته چې د قربانۍ څاروی یې راوړي و او د عمرې احرام یې تړلی و، امر وکړ چې د خپلې عمرې سره دې د حج لپاره هم تلبیه ووايي، او ځان دې له احرام څخه نه حلالوي تر هغه چې د قربانۍ په ورځ د دواړو څخه حلال شي، او که هغه څوک چې قرباني راوړی وي او یوازې د حج لپاره یې احرام تړلی وي، هغه دې هم په احرام کې پاتې شي تر هغه چې د قربانۍ په ورځ ځان له احرام څخه حلال کړي، لکه هغه څوک چې د قران حج ترسره کوي.

له دې څخه دا معلومه شوه چا چې یوازې د حج، یا د حج او عمرې لپاره احرام تړلی وي او د قربانۍ څاروی ورسره نه وي، نو

باید په خپل احرام کې پاتې نشي، بلکې د هغه لپاره سنت دا دي چې خپل احرام د عمرې لپاره وتړي، طواف، سعی دې وکړي، او وېښته دې لنډې کړي، او ځان دې له احرام څخه حلال کړي، لکه څنگه چې پیغمبر صلی الله علیه وسلم خپلو هغو صحابو ته امر وکړ چې د قربانۍ خاړوي یې نه وو راوړي، پرته له هغو کسانو چې د حج له لاسه ورکولو وېره ولري، له دې امله چې وروستنی یې مخکې کړی دی، نو په احرام کې د هغه پاتې کېدو کې کومه ستونزه نشته. والله اعلم.

که یو محرم د ناروغۍ، دښمن، یا بل څه څخه وېره ولري، چې د عمرې یا حج مناسک به سرته و نه رسوي، نو د هغه لپاره مستحب ده چې د احرام تړلو په وخت کې ووايي: **(فَإِنْ حَبَسَنِي حَابِسٌ فَمَحَلِّي حَيْثُ حَبَسْتَنِي)**، ژباړه: «زما له احرام څخه د وتلو ځای به هغه وي چې زه پکې بند پاتې شم»، د ضباعه بنت الزبیر رضي الله عنها د حدیث له مخې، چې وې ویل: ای د الله رسول! زه غواړم حج وکړم، خو ناروغه یم، نبی صلی الله علیه وسلم ورته وفرمایل: ژباړه: «حج وکړه، او شرط وتړه، چې زما د احرام نه وتلو

ځای به هغه وي چې زه پکې بنده پاتې شم^(۱). متفق علیه.

د دې شرط گټه دا ده چې: که احرام کوونکي ته داسې څه پېښ شي چې د هغه د مراسمو د ترسره کولو مانع گرځي، لکه ناروغي یا د دښمن لخوا منع کېدل، نو هغه ته جواز لري چې د احرام څخه ځان حلال کړي او هغه باندې هېڅ شی نشته.

(۱) بخاري په (۵۰۸۹) شمېره، او مسلم په (۱۲۰۷) شمېره روایت کړی دی.

فصل

د کوچني ماشوم د حج کولو حکم، او آیاد اسلام حج لپاره

بسنه کوي؟

د کوچني ماشوم او نجلي حج صحیح دی؛ په صحیح مسلم کې د ابن عباس رضي الله عنهما د روایت له مخې، چې یوې ښځې نبي صلی الله علیه وسلم ته یو ماشوم پورته کړ او وې ویل: ژباړه: اې د الله رسول! آیا د دې لپاره حج شته؟ وېې فرمایل: «هو، او ستا لپاره هم د هغه اجر شته»^(۱).

په صحیح بخاري کې، د السائب بن یزید رضی الله عنه په روایت سره، چې هغه وفرمایل: ژباړه: «زما حج د رسول الله صلی الله علیه وسلم سره وشو، او زه اوه کلن وم»^(۲). خو دا حج د اسلام د حج د بدیل په توګه د دوی لپاره کافي نه دی.

او همدارنګه د غلام، او وینزې حج صحیح دی، مګر دا د اسلام د حج په توګه د دوی لپاره کافي نه دی؛ ځکه د ابن عباس رضی الله عنهما له حدیث څخه ثابته شوې ده، چې رسول الله صلی

(۱) مسلم په (۱۳۳۶) شمېره روایت کړی دی.

(۲) بخاري په (۱۸۵۸) شمېره روایت کړی دی.

الله علیه وسلم فرمایلي دي: ژباړه: «هر ماشوم چې حج وکړي او بیا بلوغ ته ورسېږي، هغه باید بیا حج وکړي، او هر غلام چې حج وکړي او بیا آزاد شي، هغه باید بیا حج وکړي»^(۱). ابن ابی شیبه او بیهقي په حسن سند سره روایت کړی دی.

که ماشوم د تمیز مرحلې ته نه وي رسېدلی، د هغه ولي د احرام نیت کوي، او له هغه څخه گندلې جامې وباسي، او د هغه په ځای تلبیه وایی، او په دې سره ماشوم محرم کېږي، او ټول هغه څه ترې منع کېږي چې لوی محرم باندې منع کېږي، او همدارنگه که ماشومه نجلۍ چې د تمیز مرحلې ته نه وي رسېدلې د هغې لپاره هم ولي نیت کوي او تلبیه وایی، او په دې سره ماشومه نجلۍ محرمه کېږي، او ټول هغه څه ترې منع کېږي چې لویو محرمو بڼځو باندې منع کېږي، او د طواف په وخت دواړه باید پاکې جامې ولري او بدن یې هم پاک وي؛ ځکه چې طواف د لمونځ په څېر دی او طهارت د لمانځه د صحت شرط دی.

که ماشوم هلک او انجلۍ د تمیز په مرحله کې وي، د خپل ولي په اجازه باید احرام وټري، او د لویانو په شان غسل، خوشبو،

(۱) ابن ابی شیبه په خپل مصنف کې په (۴/۴۴۴) روایت کړی دی.

او نور اعمال دې ترسره کړي، او د هغوی ولي د دوی د کارونو او چارو مسولیت لري، که هغه پلار، مور، او کوم بل څوک وي، او هر هغه اعمال چې هغوي يې نه شي ترسره کولی، د هغوي ولي دې ترسره کړي، لکه د جمراتو ویشتل او داسې نور، خو نور مناسک لکه عرفات کې درېدل، منی او مزدلفه کې شپه تېرول، طواف، او سعی د دوی په ذمه کې دي، که چېرې دوی طواف او سعی نشو کولی، نو باید دوی ته سپاره طواف او سعی ورکړ شي، او د هغه چا لپاره غوره ده چې دوی ته طواف ورکوي، چې د دوی او د ځان لپاره دې مشترک نه کوي، بلکې د دوی لپاره دې د طواف او سعی جلا نیت وکړي او د ځان لپاره دې جلا طواف او سعی وکړي؛ د عبادت د احتیاط لپاره، او پر حدیث شریف د عمل کولو لپاره: ژباړه: «هغه څه پرېږده چې تا شکمنوي، او هغه وکړه چې تا نه شکمنوي»^(۱). که چېرې امیندواره ښځه د ځان او محمول (په شا یا غېږ کې ماشوم) لپاره د طواف او سعی نیت وکړي، نو دا د هغې لپاره د ډېر صحیح قول له مخې کافي ده؛ ځکه چې رسول الله صلی الله علیه وسلم هغې ښځې ته چې د ماشوم د حج په اړه يې پوښتنه

(۱) ترمذي په خپل جامع کې په (۲۵۱۸) شمېره روایت کړی دی.

کړې وه، هغې ته یې امر و نه کړ چې د هغه لپاره دې مستقل طواف وکړي، نو که دا واجب وی، نو هغه صلی الله علیه وسلم به بیان کړی وای. او الله تعالی توفیق ورکونکی دی.

ممیز هلک او انجلۍ ته باید امر وشي چې د طواف پیلولو دمخه ځانونه له ناپاکۍ او نجاست څخه پاک کړي، لکه د بالغ احرام کوونکي په څېر، د ماشوم هلک او انجلۍ ولي باندې واجب نه دي چې هغوی ته احرام واغوندي، بلکې دا یو نفلي عمل دی، که وبې کړي هغه لره اجر دی او که وې نه کړي نو پر هغه هېڅ گناه نشته. الله ښه پوهېږي.

فصل

احرام کې ممنوع شیان او هغه څه چې محرم لپاره مباح دي

د محرم لپاره -که هغه نارینه وي یا ښځینه-، د احرام د تړلو وروسته جواز نه لري چې د خپل وېښتانو یا نوکانو څخه واخلي او یا خوشبو وکاروي.

د نارینه وو لپاره په ځانگړي ډول دا جواز نلري چې هېڅ ډول گنډل شوي شیان واغوندي، یعنې: د هغه د اندام په اندازه پرې شوی او گنډل شوی وي، لکه کمیس، یا د هغې یوه برخه، لکه لاندني جامې، پرتوگ، موزې او جرابې، مگر که هغه لنگ و نه مومي نو هغه لپاره د پرتوگ اغوستلو اجازه شته، په ورته ډول، که هغه خپلې ونه مومي، هغه ته اجازه ده چې موزې په پښو کړي، پرته له دې چې پرې یې کړي، د ابن عباس رضی الله عنه د حدیث له مخې، چې په صحیحینو کې ثابت شوی دی، چې رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایلي دي: ژباړه: «څوک چې خپلې ونه مومي، خفین (موزې) دې واغوندي، او څوک چې لنگ ونه مومي، پرتوگ دې واغوندي»^(۱).

(۱) بخاري په (۱۸۴۱) شمېره، او مسلم په (۱۱۷۹) شمېره روایت کړی دی.

او هغه څه چې د ابن عمر رضی الله عنهما په حدیث کې ذکر شوي دي، د موزو د پرې کولو امر په اړه چې که څوک د خپلیو د نشتوالي له امله د موزو پښو کولو ته اړتیا ولري، هغه منسوخ دی؛ ځکه چې رسول الله صلی الله علیه وسلم په مدینه کې دا امر کړی و، کله چې له هغه څخه د احرام کوونکي د جامو په اړه پوښتنه وشوه، بیا کله چې هغه په عرفات کې خلکو ته وعظ وکړ، نو هغه د موزو په پښو کولو اجازه ورکړه کله چې خپلۍ و نه موندل شي، او امر یې ونه کړ چې باید پرې شي، او په دغه خطبه کې هغو کسانو گډون کړی و چې په مدینه کې یې ځواب نه و اورېدلي، د اړتیا له وخت څخه د وضاحت ځنډول جواز نه لري، لکه څنگه چې د علم حدیث او علم فقه په اصولو کې پېژندل شوې خبره ده، په دې توگه، د پرې کولو د حکم لغوه کېدل ثابت شو، که پرې کول واجب وي، نو رسول الله صلی الله علیه وسلم به دا روښانه کړی وی. او الله تعالی ښه پوهېږي. د حاجي لپاره جواز لري چې هغه موزې واغوندي چې ساق یې د ښنگرو څخه ښکته وي؛ ځکه چې دا د خپلیو له جنس څخه دي. او هغه جواز لري چې ازار (لنگ) په تار یا ورته شي سره وتړي، د دلیل د نشتوالي له امله چې منعې باندې دلالت وکړي.

د محرم لپاره روا ده چې غسل وکړي، سر ومينځي، او که اړتيا وي نو په نرمۍ او اسانۍ سره يې وږروي، که د ډرولو له امله يې له سر څخه کوم شی ولوېږي، نو هغه باندې گناه او حرج نشته. د احرام په حالت کې د بنځې لپاره د مخ پټولو لپاره گندلي شوي شيان اغوستل منع دي، لکه برقع يا نقاب، يا د لاسونو لپاره، لکه دستکشې؛ لکه څنگه چې رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمايلي دي: ژباړه: «او محرمه بنځه بايد نقاب يا دستکشې ونه اغوندي»^(۱). بخاري روايت کړی دی. دستکشې: هغه څه دي چې د لاسونو په اندازه د وړۍ، مالوچ يا نورو موادو په ذريعه گندل کېږي يا اوبدل کېږي. بنځې ته جواز لري چې له دې پرته بل څه گندل شوي شيان واغوندي، لکه کميس، پرتوگ، موزې، جراېې او داسې نور.

دا هم بنځې ته جواز لري چې که اړتيا وي نو خپل حجاب (خمار) پر خپل مخ رابنکته کړي، پرته له دې چې غوټه شوی وي، او که حجاب (خمار) د هغې مخ سره ولگېږي، نو په هغې باندې هېڅ گناه نشته؛ د عايشه رضی الله عنها د حديث له مخې، چې

(۱) بخاري د ابن عمر څخه په (۱۸۳۸) شمېره روايت کړی دی.

وايي: ژباړه: «سپاره خلک به زموږ له خوا تېرېدل او موږ د احرام په حالت کې د رسول الله صلی الله علیه وسلم سره وو، نو کله چې دوی موږ ته نږدې کېدل، نو موږ به خپل حجاب د خپل سر څخه په خپل منځ ښکته کولو، او کله چې دوی له موږ څخه تېرېدل، موږ به خپل مخونه ښکاره کول»^(۱). دا حدیث ابو داود او ابن ماجه روایت کړی دی، او دارقطني د ام سلمه څخه دې ته ورته حدیث روایت کړی دی.

همدارنگه، په دې کې هېڅ گناه نشته چې ښځه خپل لاسونه په خپل جامو یا بل څه پټ کړي، او که هغه د پردیو نارینه وو په شتون کې وي نو باید خپل منځ او لاسونه پټ کړي؛ ځکه چې منځ او لاسونه عورت دي؛ لکه څنگه چې الله تعالی فرمایي: ﴿...وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا لِبُعُولَتِهِنَّ...﴾ [النور: ۳۱]. ژباړه: «او خپل سینګار دې نه ښکاره کوي، مګر خپلو مېړونو ته» (النور سورت: ۳۱ آیت). او په دې شک نشته چې منځ او لاسونه د سینګار ځایونه دي. او په هغو کې منځ د سینګار تر ټولو مهم او لوی ځای دی، الله تعالی فرمایلي دي: ﴿...وَإِذَا سَأَلْتُمُوهُنَّ مَتَاعًا فَاسْأَلُوهُنَّ مِنْ

(۱) ابو داود په (۱۸۳۳) شمېره روایت کړی دی.

وَرَاءِ حِجَابٍ ذَلِكُمْ أَظْهَرَ لِقُلُوبِكُمْ وَقُلُوبِهِنَّ... ﴿[الأحزاب:

۵۳]. ژباړه: «او چې کله هم د پیغمبر له بییانو څه غواړئ، نو د پردې تر شاه یې ترې وغواړئ. په دې توګه ستاسې زړونه او هم د هغوی زړونه بڼه پاک ساتل کېږي» (الأحزاب سورت: ۵۳ آیت).

او هغه څه چې ډېری ښځې عادت لري، چې د پردې (حجاب) لاندې د سر پټۍ اچوي، ترڅو حجاب له مخ څخه پورته وساتي، تر هغه ځایه چې موږ پوهېږو په شریعت کې د دې لپاره هېڅ اساس نشته، که دا جواز درلودی، رسول الله صلی الله علیه وسلم به یې خپل امت ته بیان کړی وای او د هغه لپاره روا نه وه چې په دې اړه چوپ پاتې شي.

د احرام په حالت کې د نارینه یا ښځې لپاره روا ده چې هغه جامې چې دوی یې په کې احرام تړلی د ناپاکۍ او خیرنټیا او داسې نورو شیانو له وجې ومینځي، او هغوی لپاره جواز لري چې خپل احرام په بل احرام سره بدل کړي.

او نارینه وو ته جواز نه لري چې داسې جامې واغوندي چې د زعفران یا ورس بوتي پرې لګېدلي وي؛ ځکه چې رسول الله صلی الله علیه وسلم د ابن عمر رضی الله عنهما په حدیث کې له دې کار څخه منع کړی ده.

محرم باید له جماع (شهواني عمل)، گناهونو او شخړو څخه ډډه وکړي؛ لکه څنګه چې الله تعالی فرمایي: ﴿الْحَجُّ أَشْهُرٌ مَّعْلُومَاتٌ فَمَنْ فَرَضَ فِيهِنَّ الْحَجَّ فَلَا رَفَثَ وَلَا فُسُوقَ وَلَا جِدَالَ فِي الْحَجِّ...﴾ [البقرة: ۱۹۷]. ژباړه: «د حج (وخت) معلومې میاشتې دي، نو چا چې په دې میاشتو کې پر خپل ځان حج فرض کړ (د حج نیت یې وکړ)، نو نه دې هغه جماع (شهواني عمل) کوي، نه گناهونه او نه جگړې د حج (په ورځو) کې» (البقرة سورت: ۱۹۷ آیت).

په مستند ډول روایت دی چې رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایي: ژباړه: «څوک چې د الله لپاره حج وکړي، جماع (شهواني عمل) او گناهونه ونه کړي، نو له حج څخه د راگرځېدو پر مهال به له گناه څخه داسې پاک شي لکه په کومه ورځ چې مور زېږولی وي»^(۱). الرفث: په جماع، او پر فاحشو خبرو او کارونو باندې اطلاقېږي، فسوق: گناهونو ته ویل کېږي، او الجدال: په باطل باندې شخړه کول، او یا په هغه څېز باندې شخړه کول چې

(۱) بخاري د ابو هريرة رضي الله عنه څخه په (۱۵۲۱) شمېره، او مسلم په (۱۳۵۰)

شمېره روایت کړی دی.

هېڅ گټه نلري، اما د حق څرگندولو او د دروغو ردولو لپاره په غوره لاره کې د استدلال لپاره، شخړه کولو کې هېڅ ستونزه نشته، بلکې پرې امر شوی دی؛ لکه څنگه چې الله تعالی فرمایي: ﴿ادْعُ إِلَى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحُكْمَةِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ وَجَادِلْهُمْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ...﴾ [النحل: ۱۲۵]. ژباړه: «د خپل رب لارې ته په حکمت او ښکلي نصیحت سره بلنه کوه او له دوی سره په هغې طریقي سره مجادله (مباحثه) کوه چې هغه تر ټولو ښه وي» (النحل سورت: ۱۲۵ آیت).

د نارینه محرم لپاره دا منع ده چې خپل سر په چسپېدلي شي پټ کړي؛ لکه خولۍ، خادر، پگړۍ، یا دې ته ورته نور شيان، او همدارنگه مخ دې هم نه پټوي؛ د رسول الله صلی الله علیه وسلم د وينا له مخې، د هغه چا په اړه چې د عرفې په ورځ له خپلې سپرلۍ څخه وغورځېد او مړ شو: ژباړه: «هغه ته په اوبو او سدر (د بیرې پاڼو) باندې غسل ورکړئ او په خپلو دوو جامو کې یې کفن کړئ، او سر او مخ یې مه پټوئ، ځکه چې هغه به د قیامت په ورځ د تلبیه ویلو په حال کې راپورته کېږي»^(۱). متفق علیه، او دا لفظ د مسلم

(۱) بخاري د ابن عباس رضي الله عنه څخه په (۱۵۲۱) شمېره، او مسلم (۱۳۵۰)

دی.

د موټر چټ، چټرۍ، یا نورو شیانو سره لکه څنګه چې خیمې یا ونې سره سیوري کول (د حج په حالت کې) جائز دي؛ ځکه چې په صحیح حدیث کې ثابت دی چې پیغمبر صلی الله علیه وسلم د عقبې جمرې د ویشتلو پر مهال د یو څپرکي په ذریعه ورباندې سیوری شوی و، همدارنګه، په نمره کې ورته خیمه ودرول شوې وه، او تر لمر پرېوتلو پورې هغه د خیمې لاندې و.

د احرام په حالت کې د نارینه وو او ښځو لپاره د وحشي ښکار وژل، په ښکار کې مرسته کول، له خپل ځای څخه یې شړل او وېرول، د واده عقد کول، جماع کول، ښځو ته د واده وړاندیز کول او یا د هغوی سره د شهوت په قصد نږدېوالی حرام دی؛ د عثمان رضی الله عنه د حدیث له مخې، چې رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل: ژباړه: «محرم نه واده کوي، او نه بل چا ته واده ترسره کوي، او نه د واده وړاندیز (کوژدنه) کوي»^(۱). مسلم روایت کړی.

شمېره روایت کړی دی.

(۱) مسلم د عثمان بن عفان رضی الله عنه څخه په (۱۴۰۹) شمېره روایت کړی دی.

که چېرې محرم په هېره او یا ناپوهۍ سره گنډل شوي جامې واغوندي، او یا خپل سر پټ کړي، او یا خوشبويي استعمال کړي، نو په هغه باندې فدیة نشته، او کله چې یې په یاد راشي یا پوه شي نو هغه دې لرې کړي، او همدارنگه که څوک خپل سر وڅړي، او یا په هېره او یا ناپوهۍ باندې له خپلو وېښتانو څخه واخلي او یا خپل نوکان واخلي، نو د صحیح نظر له مخې محرم باندې هېڅ څه نشته.

په مسلمان باندې د حرم ښکار وژل حرام دی – که محرم وي که غیر محرم، نر وي که ښځه –، یا د هغه په وژلو کې مرسته کول، د آلې په ذریعه، اشاره کول، او یا ورته شيانو له لارې.

او ښکار یې له ځایه نه شړل کېږي او نه وېرول کېږي، د حرم ونې او شنه بوتې پرې کول، او د حرم له ځمکې څخه پراته شيان پورته کول (پرتله هغه چا چې د ورک شوي خیز د څېښتن په لټه کې وي)، حرام دي؛ د نبی صلی الله علیه وسلم د دې حدیث پر اساس: ژباړه: «دا ښار (مکه) تر قیامته پورې د الله په حرمت سره مقدس دی، اغزی یې باید پرې نه شي، ښکار یې و نه شړل شي، او پراته شيان یې پورته نه کړی شي، پرتله هغه چا چې د ورک شوي خیز د څېښتن په لټه کې وي، او تازه بوتې یې و نه رېبل (درو)

شي»^(۱). (متفق علیه)

المنشد: څوک چې ورک شوي شيان اعلانوي، الخلا: تازه
وانبه او بوتې، او منی او مزدلفه د حرم څخه دي، او عرفات د حل
څخه ده.

(۱) بخاري د ابن عباس رضي الله عنهما د حديث څخه په (۱۸۳۴) شمېره، او مسلم
په (۱۳۵۳) شمېره روايت کړی دی.

فصل

**هغه څه چې مکې ته د ننوتلو پر مهال یې حاجي ترسره کوي
او د هغه څه بیان چې مسجد الحرام ته له ننوتلو وروسته یې
ترسره کوي، لکه طواف او څرنګوالی یې**

کله چې محرم مکې ته ورسېږي، مستحب دی چې د مکې دننه کېدو دمخه غسل وکړي؛ ځکه چې نبي صلی الله علیه وسلم همداسې کړي دي، کله چې مسجد الحرام ته ورسېږي، سنت دی چې لومړی نبي پښه دننه کړي او ووايي: **(بِسْمِ اللَّهِ، وَالصَّلَاةِ وَالسَّلَامِ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ، أَعُوذُ بِاللَّهِ الْعَظِيمِ وَبَوَجْهِهِ الْكَرِيمِ وَسُلْطَانِهِ الْقَدِيمِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ، اللَّهُمَّ افْتَحْ لِي أَبْوَابَ رَحْمَتِكَ)**، او دا ذکر د نورو جوماتونو دننه کېدو پر مهال هم ویل کېږي، او مسجد الحرام د داخلېدو لپاره د نبي صلی الله علیه وسلم څخه ځانګړی ذکر ثابت نه دی، تر کومه چې زه پوهېږم.

کله چې یو حاجی یا معتمر کعبې ته ورسېږي، د تبلیې ویل دې قطع کړي مخکې له دې چې طواف پیل کړي، که هغه متمتع یا معتمر وي، بیا به حجر اسود ته لار شي او په خپل نبي لاس سره دې حجر الاسود لمس او ښکل کړي، که هغه ونه شي کولی چې

ښکل یې کړي، نو په خپل لاس سره دې لمس کړي، او خپل لاس دې ښکل کړي، او غوره دا ده چې رش دې نه جوړوي چې خلک په تکلیف نه شي، کله چې حجر الاسود لمسوي یا ورته اشاره کوي، هغه باید ووايي: **(بِسْمِ اللَّهِ وَاللَّهُ أَكْبَرُ)**، او یا **(اللَّهُ أَكْبَرُ)**. که هغه ونه شي کولی چې په خپل لاس یا امسا سره او یا ورته شي سره یې لمس کړي، او بیا دې ښکل کړي، که دا هم ممکن نه وي، حجر الاسود ته دې مخامخ ودرېږي او خپل لاس سره دې ورته اشاره وکړي، خو نه دې یې ښکلوي، د طواف د صحت لپاره شرط دا ده چې طواف کوونکی د کوچني او لوي حدث (بې اودسۍ) څخه پاک وي، ځکه طواف د لمونځ په شان دی خو په هغې کې خبرې کول رخصت دی، طواف دې په داسې حال کې کوي چې کعبه یې په کین اړخ کې وي، که د خپل طواف په دې باندې پیل کړي، نو دا به غوره وي: **(اللَّهُمَّ إِيْمَانًا بِكَ، وَتَصَدِيقًا بِكِتَابِكَ، وَوَفَاءً بِعَهْدِكَ، وَاتِّبَاعًا لِسُنَّةِ نَبِيِّكَ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ)**، ځکه چې دا د نبي کریم صلی الله علیه وسلم څخه روایت دی، هغه اووه گردشونه ترسره کوي، او په لومړیو دریو گردشونو کې په چټکۍ سره قدم وهل په لنډو گامونو سره قدم ووهل شي، دا هغه طواف

دی چې هغه یې په لومړي ځل مکې ته د رسیدو پرمهال ترسره کوي، که هغه عمره، تمتع، او یا یوازې د حج لپاره احرام کړی وي، یا یې حج او عمرې سره یوځای کړي وي، او په پاتې څلورو گردشونو کې د معمول په څیر قدم وهل دي، هر گردش دې د حجر اسود څخه پیلوي او په هغې سره دې پای ته رسوي.

الرمل: په لنډو گامونو سره چټک حرکت کولو ته وايي، او د طواف په جریان کې د هغه لپاره اضطباع کول مستحب دي، پرته له نورو حالتونو څخه، او د اضطباع طریقه: سړی باید د خپل څادر منځنۍ برخه خپل بڼي تخرگ لاندې تېر کړي، او څنډې دی یې په کینه اوږه باندې واچوي. که په گردشونو کې شک وکړي، نو یقین سره دې یقیني کړي، چې هغه لږ تر لږه ده، لکه: که شک کوي چې درې گردشونه یې کړي دي که څلور؟ گردشونه دې درې وگڼي، همداسې دې په سعی کې هم وکړي.

د طواف له بشپړولو وروسته دې خپل څادر واغوندي او په خپلو اوږو دې واچوي، او د څادر دوه سرونه دې پر سینه واچوي مخکې له دې چې د طواف دوه رکعتو لمونځ ترسره کړي.

هغه څه چې ښځې ترې باید منعه شي او پرې خبرې شي هغه د زینت او عطرونو سره طواف کول دي، او د هغوی بې حجابي،

حال دا چې هغوی عورت دي، نو هغوی دې باید ځانونه ستر او په حجاب کې کړي او د طواف او نورو حالتونو کې چې د ښځو له نارینه وو سره اختلاط کېږي زینت دې پرېږدي؛ ځکه چې دا عورت او فتنه ده، او د ښځې مخ د هغې تر ټولو ښکاره زینت دی، نو د هغې لپاره دا روا نه ده چې پرته له محرم څخه یې نورو ته ښکاره کړي؛ لکه څنگه چې الله تعالی فرمایي: ﴿...وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا لِبُعُولَتِهِنَّ...﴾ [النور: ۳۱]. ژباړه: «او خپل سینګار دې نه ښکاره کوي، مګر خپلو مېړونو ته» (النور: ۳۱ آیت). الآية، ښځو ته جواز نه لري چې د حجر الاسود د ښکلولو په وخت کې د نارینه وو په وړاندې مخ ښکاره کړي، که چېرته ښځو لپاره د حجر الاسود ښکلول او یا لمس کول امکان ونلري، نو د نارینه وو سره دې تېلې نه وهي، بلکې د هغوی تر شا دې طواف کوي، دا د هغو لپاره غوره او ډېر اجر لري، رمل او اضطباع مشروع نه دي پرته له دې طواف څخه، او نه په سعی کې، او همدارنګه ښځو لپاره هم مشروع نه ده؛ ځکه نبي کریم صلی الله علیه وسلم یواځې په لومړي طواف کې رمل کړی و، کله چې طواف قدوم لپاره مکې ته راغی، او د طواف په وخت کې باید د بې اودسۍ او نجاستونو څخه پاک وي، او د الله تعالی په وړاندې متواضع او عاجز وي.

مستحب دي چې د طواف په جریان کې د الله تعالی ډېر ذکر او دعا وکړي، او که د طواف په جریان کې د قرآن کریم یوه برخه تلاوت کړي، نو دا ښه کار دی، د دې طواف یا کوم بل طواف یا د سعی په جریان کې کوم ځانگړي ذکر یا دعا شتون نه لري.

اما ځینو خلکو چې د هر طواف یا سعی لپاره بېل بېل اذکار او دعاگانې ځانگړي کړي دي، د دې لپاره هېڅ اساس نشته، بلکې هر ډول ذکر او دعا چې اسانه وي، کفایت کوي، نو کله چې رکن یمني ته ورسېږي، په ښي لاس دې لمس کړي او ووايي: **(بِسْمِ اللَّهِ**

وَاللَّهُ أَكْبَرُ)، او نه دې ښکلوي، که لمس کول یې ستونزمن وي، هغه دې پرېږدي او طواف ته دې دوام ورکړي، او اشاره دې ورته نه کوي، او تکبیر دې هم نه وایي، ځکه دا د نبی صلی الله علیه وسلم څخه ثابت نه دي، تر هغه ځایه چې موږ پوهیږو، او د رکن یمني او حجر الاسود تر منځ دا دعا ویل مستحب دی: **﴿... رَبَّنَا آتِنَا فِي**

الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ﴾ [البقرة:

۲۰۱]. ژباړه: «اې زموږ ربه مونږ ته په دنیا کې نعمت راکړه او په اخرت کې هم نعمت راکړه او د اور له عذابه مو وساته» (البقرة سورت: ۲۰۱ آیت). هر کله چې هغه حجر اسود سره نږدې شو، هغه

دې لمس او ښکل کړي او ودې وایي، **(اللَّهُ أَكْبَرُ)**، نو که چېرې د لمس کولو او ښکلولو امکان ونلري، نو هرکله چې حجر اسود ته نږدې شو، هغې ته دې اشاره وکړي او تکبیر دې ووايي.

د زمزم او مقام تر شا طواف کول هېڅ پروا نه لري، په ځانګړې توګه کله چې ګڼه ګڼه وي، ټول حرم د طواف کولو لپاره ځای دی، که هغه د جومات په دهلیزونو کې طواف وکړي، نو دا به د هغه لپاره کافي وي، خو که ممکنه وي کعبې شریفې ته نږدې طواف کول غوره دي.

کله چې طواف پای ته ورسوي، نو که امکان ولري، نو باید د مقام شاته دې دوه رکعتونه لمونځ وکړي، که چېرې د ګڼې ګڼې یا دې ته ورته نورو شیانو له امله دا ممکنه نه وي، نو د جومات (حرم) په هر ځای کې دې ادا کړي، او مستحب دی چې په دې دوه رکعتونو کې پس له فاتحې سورت څخه: **﴿قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ﴾**

[الکافرون: ۱]. «ای نبي! ته (دوی ته) ووايه: ای کافرانو!»

(الکافرون سورت: ۱ آیت) په لومړي رکعت کې ووايي، او **﴿قُلْ هُوَ**

اللَّهُ أَحَدٌ﴾ [الإخلاص: ۱]. «ای نبي! ته (دوی ته) ووايه: شان

دا دی چې **الله یو دی**» (الإخلاص سورت: ۱ آیت). دې په دویم رکعت

کې ووايي، او دا غوره ده، او که پرته له هغو څخه د قرآن بل ځای ولولي، هېڅ ستونزه نشته، بیا دې د حجر اسود لورې ته لاړ شي او که امکان ولري په بني لاس دې لمس کړي؛ رسول الله صلی الله علیه وسلم پسې د اقتدا کولو له مخې.

بیا دې د صفا له دروازې څخه صفا ته لاړ شي او صفا غونډۍ باندې دې وخېژي او یا تر څنگ دې ودرېږي، که امکان ولري نو د صفا غونډۍ ته ختل غوره دی، او کله چې لومړی شوط پیلوي، د الله تعالی دغه قول دې تلاوت کړي: ﴿إِنَّ الصَّفَا وَالْمَرْوَةَ مِنْ شَعَائِرِ اللَّهِ...﴾ [البقرة: ۱۵۸]. ژباړه: «یقیناً صفا او مروه د الله له نښو څخه دي» (البقرة سورت: ۱۵۸ آیت).

او مستحب ده چې پر صفا باندې خپل مخ قبلې ته واړوي، او د الله حمد او لوی والی دې ادا کړي، او ودې وایي: (لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَاللَّهُ أَكْبَرُ، لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، لَهُ الْمُلْكُ، وَلَهُ الْحَمْدُ، يُحْيِي وَيُمِيتُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ، لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ، أَنْجَزَ وَعْدَهُ، وَنَصَرَ عَبْدَهُ، وَهَزَمَ الْأَحْزَابَ وَحْدَهُ). ژباړه: «له الله پرته بل حق معبود نشته او هغه یوازې دی هغه لره هیڅ شریک نشته، هغه لره پاچاهي او ټولي ټناوې دي او هغه پر هغه

څه باندې قادر دی، نشته دی لایق د عبادت مگر یوازې هغه دی،
 الله خپله وعده پوره کړه او د خپل بنده مدد یې وکړ او تنهایی سره
 یې احزابو او ډلو ته ماتې ورکړه». بیا دې هغه دعا وکړي چې ورته
 اسانه وي، او لاسونه دې پورته کړي، او دا ذکر او دعا دې (درې
 ځله) تکرار کړي، بیا دې مروې ته ښکته شي نو کله چې شنې نښې
 ته ورسېږي، نارینه دې خپل تگ گړندی کړي تر هغه چې دویمې
 نښې ته ورسېږي، بیا دې خپل تگ عادي کړي، او د ښځو لپاره د
 دوو نښو تر منځ گړندی تگ جواز نه لري؛ ځکه چې ښځه محرم
 ده، او د هغې لپاره دا مشروع ده چې په ټوله سعی کې قدم ووهي،
 بیا دې لار شي او مروې باندې دې پورته شي او یا دې ترڅنگ
 ودېږي، او که امکان ولري، نو د مروې پر سر ختل غوره ده، او په
 مروه کې دې هغه څه ووايي او وکړي چې په صفا کې یې ويلي او
 کړي و، پرته له دې چې دا آیت ولولي، کوم چې د الله تعالی دغه
 قول دی: ﴿إِنَّ الصَّفَا وَالْمَرْوَةَ مِنْ شَعَائِرِ اللَّهِ...﴾ [البقرة: ۱۵۸].
 ژباړه: «یقیناً صفا او مروه د الله له نښو څخه دي» (البقرة سورت:
 ۱۵۸ آیت). دا یوازې هغه وخت مشروع ده کله چې په لومړي
 گردش کې صفا ته پورته کېږي؛ د رسول الله صلی الله علیه وسلم د
 پیروي له وجې، بیا به رانښکته شي او په هغه ځای کې چې عادي

تگ کوي عادي تگ دې وکړي، او د سرعت ځای کې دې سرعت ډېر کړي تر څو چې صفا ته ورسېږي، دا کار دې اووه ځله تکرار کړي، د هغه تگ یو گردش دی، او بېرته راستنېدل یې بل گردش دی؛ ځکه چې رسول الله صلی الله علیه وسلم هغه څه وکړل چې مخکې ذکر شول او وې فرمایل: **ثباره: «خپل مناسک او اعمال زما څخه واخلي»**^(۱). مستحب ده چې هغه باید د سعی په جریان کې خومره چې امکان ولري دعاگانې او ذکرونه دې وکړي، او د لویو او کوچنیو ناپاکیو او نجاست څخه دې پاک وي، او که له اوداسه پرته یې سعی وکړه نو هم صحیح کیږي، په همدې ډول که چېرې یوه ښځه د طواف څخه وروسته حیضه شي او یا ماشوم وزېږوي، بیا سعی وکړي؛ هم صحیح کیږي، ځکه چې پاکوالی او طهارت د سعی لپاره شرط نه دی، بلکې لکه څنګه چې پورته یادونه وشوه، مستحب دی.

کله چې ئې سعی بشپړه کړه، نو خپل سر خړیي یا یې لنډوي، او د سړي لپاره د سر خړیل غوره دي، که یې لنډ کړي او خړیل یې د حج لپاره پرېږدي، نو ښه خبره ده، او که مکې ته یې راتګ د حج

(۱) د روایت تخریج مخکې تیر شوی دی.

وخت ته نږدې وي، نو سر لنډول غوره ده چې د وېښتانو پاتې برخه په حج کې و خړي؛ ځکه چې نبي صلی الله عليه وسلم او صحابه يې چې کله د ذو الحجې په څلورمه مکې ته راغلل، هغو کسانو ته يې چې له ځانه سره يې قرباني نه وه راوړې، امر وکړ چې احرام څخه ووځي او وېښتان لنډ کړي، او خریلو باندې ئې امر و نه کړ، د لنډولو لپاره اړینه ده چې ټول وېښتان یو شان لنډ شي، د یوې برخې لنډول بسنه نه کوي، همدارنگه د وېښتانو یوه برخه خریل هم بسنه نه کوي، او ښځې ته یوازې لنډول جواز لري، هغه دې د خپلو وېښتانو د څنډو څخه د گوتې د سر په اندازه لنډ کړي. **الأنملة:** د گوتې سر ته وايي، او ښځه دې له دې څخه زیات نه اخلي.

که محرم هغه څه وکړي چې ذکر شول، نو د هغه عمره بشپړه شوه الحمد لله او هر هغه څه چې د احرام په حالت کې پرې حرام شوي وو د هغه لپاره حلالېږي، پرته لدې چې هغه د قربانۍ څاروی له حل څخه راوړی وي، په دې حالت کې هغه په خپل احرام کې پاتې کېږي، تر هغه وخته پورې چې د حج او عمرې دواړو څخه خلاص شي.

چا چې د افراد حج لپاره احرام تړلی وي، او یا د حج او

عمرې لپاره يې يوځای احرام تړلی وي (قران حج)، نو د هغه لپاره سنت ده چې خپل احرام له عمرې څخه وروسته فسخ کړي او د متمتع حاجي په شان کړنې دې ترسره کړي مگر هغه کس چې د ځان سره يې هدي (قرباني) راوړي وي؛ ځکه چې رسول الله صلی الله عليه وسلم خپلو اصحابو ته په دې باندې امر وکړ، او ويې فرمايل: ژباړه: «که ما له ځانه سره د قرباني څاروی نه وی راوړی، نو ما به تاسو سره يو ځای له احرام څخه ځان حلال کړی وی»^(۱).

که چېرې يوې ښځې باندې د عمرې د احرام تړلو وروسته حيض يا نفاس راشي، نو هغه بايد د بيت الله طواف او د صفا او مروه ترمنځ دې سعې ونه کړي، تر هغه چې پاکه شي، کله چې پاکه شي، طواف، سعې دې وکړي، او وېښتان دې لنډ کړي، او په دې سره د هغې عمره بشپړه کېږي. او که چيرې هغه د ترويه (د ذو الحجې اتمې) ورځې دمخه پاکه نشي، نو بايد د حج لپاره له هغه ځای څخه احرام وتړي چې هلته اوسېږي، او له خلکو سره دې منی ته لاړه شي، په دې توگه هغه د حج او عمرې ترمنځ قارن گڼل

(۱) بخاري د جابر رضي الله عنه څخه په (۱۵۶۸) شمېره روايت کړی دی.

کېږي، او هغه دې هغه څه کوي چې حاجی یې کوي، لکه په عرفه او مشعر کې درېدل، د جمراتو ویشتل، مزدلفه او منی کې شپه تېرول، د قربانۍ خاړوی حلالول، او خپل ویښتان لنډول. نو کله چې پاکه شي، باید د بیت الله یو طواف او د صفا او مروا تر منځ دې یوه سعی وکړي، او دا به د هغې د حج او عمرې لپاره کافي وي، د عایشې رضی الله عنها د حدیث له مخې، چې د عمرې د احرام تړلو وروسته هغې ته حیض راغی، نو رسول الله صلی الله علیه وسلم هغې ته وفرمایل: ژباړه: «هغه څه وکړه چې حاجی یې کوي، مگر تر هغه چې پاکه شوې نه یې د بیت الله طواف مه کوه»^(۱). متفق علیه.

که چېرې یوه حیض لرونکې یا د زیږون وروسته ښځه د قربانۍ په ورځ جمرات وویشتل او خپل ویښتان یې لنډ کړل، نو هر هغه څه چې د احرام په وخت کې پرې حرام وو، لکه عطر او داسې نور، هغې ته حلالېږي، پرته له مېړه څخه، تر هغه چې حج بشپړ کړي لکه د نورو پاکو ښځو په څېر، نو کله چې د پاکوالي وروسته طواف او سعی یې وکړه، نو د هغې مېړه هم ورته حلالېږي.

(۱) بخاري په (۳۰۵) شمېره، او مسلم په (۱۲۱۱) شمېره روایت کړی دی.

فصل

د ذوالحجې د اتمې ورځې د حج لپاره د احرام تړلو او منی ته د تلو حکم

او کله چې د ترویې ورځ ورسېږي، چې د ذوالحجې اتمه ده، نو هغه کسان چې په مکه کې دي او هغه کسان چې غواړي د حج مراسم ترسره کړي، د خپلو کورونو څخه دې د حج لپاره احرام وتړي؛ ځکه چې د رسول الله صلی الله علیه وسلم صحابه کرام په ابطح کې پاتې شول او د ترویې په ورځ یې له هغه ځایه د حج لپاره احرامونه وتړل، او رسول الله صلی الله علیه وسلم هغوی ته امر نه دی کړی چې بیت الله ته لاړ شي او هلته یا د ناوې (میزاب) څخه دې احرام وتړي، او همدارنگه هغوی ته یې امر نه دی کړی چې د منی څخه د وتلو پر مهال دې طواف الوداع وکړي، که دا عمل مشروع وی، نو دوی ته به یې په اړه پوهاوی ورکړی وی، ټول خیر او نېکښتې د پیغمبر صلی الله علیه وسلم او د هغه د اصحابو رضي الله عنهم په پیروي کې دي.

د حج د احرام تړلو پر مهال باید غسل وکړي، ځان پاک کړي او خوشبویي ولگوي، لکه څنگه چې له میقات څخه د احرام تړلو پر مهال یې کوي. د حج د احرام تړلو وروسته، د ترویې په ورځ د

غرمې مخکې یا وروسته د منی په لور روانېدل غوره دي، او دوی باید تلبیه ډېره تکرار کړي، تر هغه چې جمره عقبه وولي، او د ماسپښین، مازدیگر، مابنم، ماخستن او سهار لمونځونه باید په منی کې وکړي، سنت دا دی چې هر لمونځ په خپل مناسب وخت کې او د قصر په شکل پرته له جمع کولو سره ادا شي، پرته له مابنم او سهار لمونځونو څخه، چې نه قصر کېږي.

د مکې د خلکو او نورو ترمنځ هېڅ توپیر نشته؛ ځکه چې رسول الله صلی الله علیه وسلم د مکې او نورو خلکو ته په منی، عرفات او مزدلفه کې د قصر لمونځونه ورکړل، او د مکې خلکو ته یې د بشپړولو امر نه و کړی، که دا واجب وای، نو هغه به یې هغوی ته روښانه کړی وای.

بیا د عرفې په ورځ د لمر ختو وروسته، حاجیان له منی څخه د عرفات لوري ته حرکت کوي، سنت دا ده چې دوی له زوال څخه مخکې نمره ته ښکته شي، که امکان ولري؛ ځکه چې رسول الله صلی الله علیه وسلم دا عمل ترسره کړی دی.

کله چې لمر زوال وکړي، امام یا د هغه مرستیال ته سپارښتنه کېږي چې خلکو ته د وضعیت سره سم خطبه ورکړي، په هغې کې هغه څه تشریح کړي چې د حاجی لپاره په دې ورځ او راتلونکې

ورځو کې مشروع دي، او هغوی ته له الله تعالی څخه د وېرې، او د هغه وحدانیت، او په ټولو اعمالو کې د هغه لپاره اخلاص لرلو امر وکړي، او هغوی ته دې د هغو شيانو پر وړاندې خبرداری ورکړي چې الله تعالی حرام ګرځولي دي، او هغوی ته دې د الله د کتاب او د هغه د پیغمبر پر سنتو باندې د عمل کولو لارښوونه وکړي، او د کتاب او سنت له مخې دې فیصلې وکړي او کتاب او سنت دې په ټولو چارو کې فیصله کوونکی وګرځوي؛ د رسول الله صلی الله علیه وسلم څخه د متابعت له مخې، او له هغه وروسته دې هغوی په اول وخت کې په یو اذان او دوه اقامتونو د ماسپښین او مازدیګر لمونځونه، د قصر او جمع په شکل ادا کړي؛ ځکه چې رسول الله صلی الله علیه وسلم همدا ډول ترسره کړي دي. مسلم د جابر رضي الله عنه د حدیث څخه روایت کړی دی.

بیا خلک عرفات کې درېږي، او ټول عرفات د درېدو ځای دی پرته له عُرْتَةِ لَمْنِي څخه، که امکان ولري، نو قبله او جبل الرحمة ته مخامخ کېدل غوره ده، که چېرې دواړو ته مخامخ کېدل ممکن نه وي، نو قبلې ته دې مخامخ شي حتی که هغه غر ته مخامخ نه وي، په دې ځای کې حاجی لپاره مستحب دي چې د الله تعالی په ذکر، دعا، او تضرع کې هڅه وکړي، او د دعا په

وخت کې خپل لاسونه پورته کړي، او که تلبیه ووايي یا د قرآن کریم څخه یو څه تلاوت وکړي، دا به ښه وي، او سنت دي چې په مکرر ډول ووايي: (لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، لَهُ الْمُلْكُ، وَلَهُ الْحَمْدُ، يُحْيِي وَيُمِيتُ، وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ). ژباړه: «له الله پرته بل معبود نشته، او الله تر ټولو لوی دی، له الله پرته بل معبود نشته، چې یوازې دی او هېڅ شریک نه لري، پاچاهي د هغه ده او ستاینه هغه لره ده، او هغه په هرڅه قادر دی»، ځکه چې له رسول الله صلی الله علیه وسلم څخه روایت شوی چې فرمایلي یې دي: ژباړه: «غوره دعا د عرفې د ورځې دعا ده، او غوره هغه څه چې ما او زما څخه مخکې پیغمبرانو ویلي دي: (لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، لَهُ الْمُلْكُ، وَلَهُ الْحَمْدُ، يُحْيِي وَيُمِيتُ، وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ)^(۱)، دي. او د هغه صلی الله علیه وسلم څخه روایت دی چې فرمایي: ژباړه: «څلور کلمې الله تعالی ته ډېرې خوښې دي: سُبْحَانَ اللَّهِ، وَالْحَمْدُ لِلَّهِ، وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَاللَّهُ

(۱) ترمذي په (۳۵۸۵) شمېره روایت کړی دی.

اَكْبَرُ»^(۱).

دغه ذکر باید په عاجزی او د زړه په حضور سره ډېر تکرار شي، دا هم اړینه ده چې په شریعت کې ذکر شوي ذکرونه او دعاګانې په هر وخت کې ډېرې تکرار شي، په ځانګړي توګه په دې ځای او په دې لویه ورځ کې، او باید جامع ذکرونه او دعاګانې غوره کړي:

* (سُبْحَانَ اللَّهِ وَبِحَمْدِهِ سُبْحَانَ اللَّهِ الْعَظِيمِ). ژباړه: «پاکي

وايم د الله تعالی په ستاینې د هغه، پاکي وایم د لوی الله تعالی».

* ﴿... لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ سُبْحَانَكَ إِنِّي كُنْتُ مِنَ

الظَّالِمِينَ﴾ [الأنبياء: ۷۸]. ژباړه: «نشته هېڅ لایق د عبادت مګر

ته یې، ته پاک یې، بېشکه هم زه له ظالمانو څخه یم» (الأنبياء سورت: ۷۸ آیت).

* (لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَلَا نَعْبُدُ إِلَّا إِيَّاهُ وَلَهُ النِّعْمَةُ وَلَهُ الْفَضْلُ وَلَهُ

الشَّاءُ الْحَسَنُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ وَلَوْ كَرِهَ

الْكَافِرُونَ). ژباړه: «له الله پرته بل هېڅ معبود نشته، او مونږ له

(۱) مسلم د سمره بن جندب رضي الله عنه څخه په (۲۱۳۷) شمېره روایت کړی دی.

هغه پرته د بل هېچا عبادت نه کوو، هغه لره لورینې او هغه لره فضل دی، او د هغه لپاره ښه ستاینه ده، له الله پرته بل هېڅ معبود نشته، (مونږ) هغه ته په عبادت کې اخلاص کوونکي یو، که څه هم کافران (زمونږ دا کړنه) بده مني»^(۱).

* (لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ). ژباړه: «نشته اړول د گناه څخه، او طاقت ورکول د نیکی کولو مگر د الله تعالی په مرسته»^(۲).

* ﴿... رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ﴾ [البقرة: ۲۰۱]. ژباړه: «ای زموږ ربه مونږ ته په دنیا کې هم نعمت راکړه او په اخرت کې هم نعمت راکړه او د اور له عذاب څخه مو وساته» (البقرة سورت: ۲۰۱ آیت).

* (اللَّهُمَّ أَصْلَحْ لِي دِينِي الَّذِي هُوَ عِصْمَةُ أَمْرِي، وَأَصْلَحْ لِي دُنْيَايَ الَّتِي فِيهَا مَعَاشِي، وَأَصْلَحْ لِي آخِرَتِي الَّتِي فِيهَا مَعَادِي، وَاجْعَلِ الْحَيَاةَ زِيَادَةً لِي فِي كُلِّ خَيْرٍ، وَاجْعَلِ الْمَوْتَ رَاحَةً لِي مِنْ

(۱) مسلم په (۵۴۹) شمېره روایت کړی دی.

(۲) مسلم د ابن زبیر رضي الله عنه څخه په (۵۹۴) شمېره روایت کړی دی.

کُلُّ شَرٍّ). ژباړه: «یا الله! دین مې راته اصلاح کړه؛ هغه چې زما د چارو ساتنه په کې ده، دنیا مې راته اصلاح کړه؛ هغه چې زما ژوند په کې دی، آخرت مې راته اصلاح کړه؛ چېرته چې زما ورگرځېدل دي، او ژوند راته د هرې نېښکني د زیاتوالي سبب وگرځوه، او مرګ راته له هر شر څخه د خلاصی سبب وگرځوه»^(۱).

* (أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ جَهْدِ الْبَلَاءِ، وَدَرْكِ الشَّقَاءِ، وَسُوءِ الْقَضَاءِ، وَشَمَاتَةِ الْأَعْدَاءِ). ژباړه: «یا الله! تا ته پناه دروړم له سخت مصیبت څخه، او د راګېرولو د بدبختۍ څخه، او د (تقدیر) له بدې فیصلې څخه، او له دې څخه چې دښمنان په ما (زما په مصیبت) خوشحاله شي»^(۲).

* (اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْهَمِّ وَالْحَزَنِ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنَ الْعَجْزِ وَالْكَسَلِ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنَ الْجُبْنِ وَالْبُخْلِ، وَمِنَ الْمَأْثِمِ وَالْمَغْرَمِ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ غَلَبَةِ الدَّيْنِ، وَقَهْرِ الرِّجَالِ). ژباړه: «یا

(۱) مسلم په (۲۷۲۰) شمېرې سره، له ابو هريرة رضي الله عنه څخه روایت کړی دی.

(۲) بخاري په (۶۳۴۷) شمېره له ابو هريرة رضي الله عنه څخه روایت کړی دی.

الله! زه پر تا له خفگان او غم څخه پناه غواړم، او زه پر تا له کمزورۍ او تنبلۍ څخه پناه غواړم، او زه پر تا له بزدلی او بخل څخه پناه غواړم، او زه پر تا د گناه او قرض له اووښتو او د سپړو له قهر څخه پناه غواړم»^(۱).

* (اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْبَرَصِ وَالْجُنُونِ وَالْجَذَامِ وَسَيِّئِ الْأَسْقَامِ). ژباړه: «ای الله زه پناه نیسم پر تا له پیس (برگي مرض)، لیونتوب، هډوکي خوړونکي مرض او له بدو ناروغیو څخه پناه غواړم»^(۲).

* (اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ الْعَفْوَ وَالْعَافِيَةَ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ، اللَّهُمَّ اسْتُرْ عَوْرَتِي، وَآمِنْ رَوْعَاتِي، اللَّهُمَّ احْفَظْنِي مِنْ بَيْنِ يَدَيْ، وَمِنْ خَلْفِي، وَعَنْ يَمِينِي، وَعَنْ شِمَالِي، وَمِنْ فَوْقِي، وَأَعُوذُ بِكَ أَنْ أُغْتَالَ مِنْ تَحْتِي). ژباړه: «ای الله، زه له تا څخه په دنیا او آخرت کې د بختښې او عافیت غوښتنه کوم، یا الله! زما سرمگاه -

(۱) په دې لفظ سره ابو داود د ابو امامه انصاري پرته له دې قول څخه: (ومن المأثم

والمغرم) په (۱۵۵۴) شمېره روایت کړی دی.

(۲) ابو داود د انس رضي الله عنه څخه په (۱۵۵۴) شمېره روایت کړی دی.

او یا شرمگاوې په پرده کې وساته، او زما وېره په امن بدله کړه، یا الله زما د مخې، زما د شا، زما د ښي اړخ، زما د چپ اړخ، زما د پاسه او د لاندې له خوا زما ساتنه وکړه، او ستا په لویۍ پناه نیسم له دې چې د لاندې له خوا ترور شم»^(۱).

* (اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي جِدِّي وَهَزْلِي، وَخَطِيئِي وَعَمْدِي، وَكُلَّ ذَلِكَ عِنْدِي، اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي مَا قَدَّمْتُ وَمَا أَخَّرْتُ، وَمَا أَسْرَرْتُ وَمَا أَعْلَنْتُ، وَمَا أَنْتَ أَعْلَمُ بِهِ مِنِّي، أَنْتَ الْمُقَدِّمُ وَأَنْتَ الْمُؤَخِّرُ، وَأَنْتَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ). ژباړه: «یا الله ما ته مې د ټوکو او رښتیا گناهونه وبخښه، او زما تېروتنې، او زما په لوی لاس گناهونه وبخښه، چې دا ټول گناهونه په ما کې شته دي، یا الله ما ته زما مخکني او وروستني ټول گناهونه وبخښه، او ما ته مې پټ او ښکاره گناهونه وبخښه، او هغه گناهونه چې ته پرې له ما ښه خبر یې، یا الله یقینا ته مخکې کوونکی یې او ته وروسته کوونکی یې، او بېشکه ته پر هر څه برلاسی یې»^(۲).

(۱) ابو داود د ابن عمر رضي الله عنه څخه په (۵۰۷۴) شمېره روایت کړی دی.

(۲) د حدیث یوه برخه مسلم ابو موسی الأشعري رضي الله عنه څخه په (۲۷۱۹)

شمېره روایت کړی دی.

* (اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ الثَّبَاتَ فِي الْأَمْرِ، وَالْعَزِيمَةَ عَلَى الرُّشْدِ، وَأَسْأَلُكَ شُكْرَ نِعْمَتِكَ، وَأَسْأَلُكَ حُسْنَ عِبَادَتِكَ، وَأَسْأَلُكَ قَلْبًا سَلِيمًا، وَلِسَانًا صَادِقًا، وَأَسْأَلُكَ مِنْ خَيْرِ مَا تَعْلَمُ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ مَا تَعْلَمُ، وَأَسْتَغْفِرُكَ لِمَا تَعْلَمُ، إِنَّكَ أَنْتَ عَلَّامُ الْغُيُوبِ).

ژباړه: «ای الله زه له تا څخه په کار کې د استقامت، او د نیکۍ لپاره د عزم غوښتنه کوم، او غواړم چې ستا د نعمتونو شکر ادا کړم، او ستا ښه عبادت وکړم، او د سالم زړه او رښتینې ژبې غوښتنه کوم، او د هغه څه د ښېگڼې غوښتنه کوم چې ته پرې پوهېږې، او د هغه څه له شر څخه پناه غواړم چې ته پرې پوهېږې، او له هغه څه چې ته پرې پوهېږې بڅښنه غواړم، ځکه چې ته په غیو ښه عالم یې»^(۱).

* (اللَّهُمَّ رَبَّ النَّبِيِّ مُحَمَّدٍ، اغْفِرْ لِي ذَنْبِي، وَأَذْهَبْ غَيْظَ قَلْبِي، وَأَجِرْنِي مِنْ مُضِلَّاتِ الْفِتَنِ مَا أَحْيَيْتَنَا). ژباړه: «ای د پیغمبر محمد علیه الصلاة والسلام ربه، زما گناه وبخښه، زما له زړه څخه

(۱) ترمذي له شدداد بن اوس رضي الله عنه څخه په (۳۴۰۷) شمېره روایت کړی

غوسه لرې کړه، او تر هغه وخته پورې چې ما ژوندی ساتې، ما له گمراه کوونکو فتنو څخه وساته»^(۱).

* (اللَّهُمَّ رَبَّ السَّمَاوَاتِ وَرَبَّ الْأَرْضِ وَرَبَّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ، رَبَّنَا وَرَبَّ كُلِّ شَيْءٍ، فَالِقَ الْحَبِّ وَالنَّوَى، وَمُنْزِلَ التَّوْرَةِ وَالْإِنْجِيلِ وَالْفُرْقَانِ، أَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ كُلِّ شَيْءٍ أَنْتَ آخِذٌ بِنَاصِيَتِهِ، اللَّهُمَّ أَنْتَ الْأَوَّلُ فَلَيْسَ قَبْلَكَ شَيْءٌ، وَأَنْتَ الْآخِرُ فَلَيْسَ بَعْدَكَ شَيْءٌ، وَأَنْتَ الظَّاهِرُ فَلَيْسَ فَوْقَكَ شَيْءٌ، وَأَنْتَ الْبَاطِنُ فَلَيْسَ دُونَكَ شَيْءٌ، اقْضِ عَنَّا الدَّيْنَ، وَأَغْنِنَا مِنَ الْفَقْرِ). ژباړه: «ای د آسمانونو او ځمکې او د لوی عرش، پالونکي (ربه)! او زمونږ او د هر شي ربه، د دانې او زړې چوونکي، د تورات، انجيل او فرقان نازلوونکي، پناه دروړم تاته د هر هغه شي له شر نه چې ته یې له پېکي څخه نیسې، یا الله تعالی! ته اول یې له تا څخه مخکې څه نشته، او ته آخر یې له تا څخه وروسته څه نشته، او ته اوچت یې نو له تا څخه پورته څوک نشته، او ته (د ذات په لحاظ) پټ یې له تا څخه بل څوک پټ نشته؛ زمونږ څخه پور پرې کړه، او مونږ د

(۱) احمد د ام سلمه رضي الله عنها د حديث په (۳۰۱/۶) کې روايت کړی دی.

غریبې څخه مالداره کړه»^(۱).

* (اللَّهُمَّ أَعْطِ نَفْسِي تَقْوَاهَا، وَزَكَّهَا أَنْتَ خَيْرُ مَنْ زَكَّاهَا، أَنْتَ وَلِيُّهَا وَمَوْلَاهَا، اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْعَجْزِ وَالْكَسَلِ وَالْهَرَمِ وَالْجُبْنِ وَالْبُخْلِ وَعَذَابِ الْقَبْرِ). ژباړه: «ای الله، زما نفس ته تقوا ورکړه، او پاک یې کړه، ځکه چې ته یې تر ټولو غوره پاک کوونکی یې، ته یې ساتونکی او مالک یې، ای الله، زه له بې وسۍ او سستۍ څخه په تا سره پناه غواړم، او له بې وزلۍ او بوداتوب او بخل، او د قبر له عذاب څخه په تا سره پناه غواړم»^(۲).

* (اللَّهُمَّ لَكَ أَسْلَمْتُ، وَبِكَ آمَنْتُ، وَعَلَيْكَ تَوَكَّلْتُ، وَإِلَيْكَ أُنَبِّئُ، وَبِكَ خَاصَمْتُ، أَعُوذُ بِعِزَّتِكَ أَنْ تُضِلَّنِي لَا إِلَهَ أَنْتَ الْحَيُّ الَّذِي لَا يَمُوتُ، وَالْجِنُّ وَالْإِنْسُ يَمُوتُونَ). ژباړه: «یا الله! ما ستا حکم ته غاړه اېښې ده، او پر تا مې ایان راوړي، او پر تا مې بروسه کړې، او تا ته راگرځېدلی یم، او ستا لپاره مې جگړه کړې، یا الله!

(۱) مسلم د ابو هريرة رضي الله عنه له حديث څخه په (۲۷۱۳) شمېره روايت کړی دی.

(۲) مسلم د زيد بن ارقم رضي الله عنه د حديث څخه په (۲۷۲۲) شمېره روايت کړی دی.

زه ستا پر عزت او ځواک پناه غواړم، نشته په حقه سره معبود پرته له تا څخه، (پناه غواړم) له دې نه چې ته ما گمراه کړې، ته هغه ژوندی ذات یې چې هېڅ نه مړ کېږي، او پېریان او انسانان مړه کېږي»^(۱).

* (اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ عِلْمٍ لَا يَنْفَعُ، وَمِنْ قَلْبٍ لَا يَخْشَعُ، وَمِنْ نَفْسٍ لَا تَتَّعِبُ، وَمِنْ دَعْوَةٍ لَا يُسْتَجَابُ لَهَا). ژباړه: «ای الله، په تا سره پناه غواړم زه له هغه علم څخه چې بې گټې وي، او له هغه زړه څخه چې له تا نه نه وېرېږي، او له هغه نفس څخه چې نه مړېږي، او له هغې دعا څخه چې نه قبلېږي»^(۲).

* (اللَّهُمَّ جَنِّبْنِي مُنْكَرَاتِ الْأَخْلَاقِ، وَالْأَعْمَالِ، وَالْأَهْوَاءِ، وَالْأَدْوَاءِ) ژباړه: «ای الله، ما له بدو اخلاقو، اعمالو، خواهشاتو او ناروغیو څخه وساته»^(۳).

(۱) مسلم د ابن عباس رضي الله عنهما د حديث څخه په (۲۷۱۷) شمېره روايت کړی دی.

(۲) د زيد بن ارقم رضي الله عنه د حديث يوه برخه ده چې مخکې په (۲۷۲۲) شمېره روايت شوی دی.

(۳) ترمذي له زياد بن علاقه له خپل تره څخه په (۳۵۹۱) شمېره روايت کړی دی.

* (اللَّهُمَّ اَلْهِنِي رُشْدِي، وَاعْزِنِي مِنْ شَرِّ نَفْسِي). ژباړه:

«ای الله ما ته خپل رشد او عقل را کړه، او د نفس له شر څخه مې وساته»^(۱).

* (اللَّهُمَّ اكْفِنِي بِحَلَالِكَ عَنْ حَرَامِكَ، وَأَغْنِنِي بِفَضْلِكَ

عَمَّنْ سِوَاكَ). ژباړه: «ای الله، ما د حرامو څخه په حلالو سره وساته، او په خپل فضل سره مې له نورو څخه بې نیازه کړه»^(۲).

* (اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ الْهُدَى وَالتَّقَى وَالْعِفَافَ وَالْغِنَى).

ژباړه: «یا الله! زه له تا څخه هدایت، تقوی، پاک لمنتوب او مالداري غواړم»^(۳).

* (اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ الْهُدَى وَالسَّادَات). ژباړه: «ای الله، زه

له تا څخه د لارښوونې او بریالیتوب غوښتنه کوم»^(۴).

(۱) ترمذي د عمران بن حصین رضي الله عنه له حديث څخه په (۳۴۸۳) شمېره روايت کړی دی.

(۲) ترمذي د علي رضي الله عنه د حديث څخه په (۳۵۶۳) شمېره روايت کړی دی.

(۳) مسلم د عبدالله بن مسعود رضي الله عنه د حديث څخه په (۲۷۲۱) شمېره روايت کړی دی.

(۴) ترمذي د علي رضي الله عنه د حديث څخه په (۲۷۲۵) شمېره روايت کړی دی.

* (اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ مِنَ الْخَيْرِ كُلِّهِ عَاجِلِهِ وَآجِلِهِ، مَا عَلِمْتُ مِنْهُ وَمَا لَمْ أَعْلَمْ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنَ الشَّرِّ كُلِّهِ عَاجِلِهِ وَآجِلِهِ، مَا عَلِمْتُ مِنْهُ وَمَا لَمْ أَعْلَمْ، اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ مِنْ خَيْرِ مَا سَأَلَكَ عَبْدُكَ وَنَبِيُّكَ مُحَمَّدٌ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ مَا عَاذَ بِهِ عَبْدُكَ وَنَبِيُّكَ مُحَمَّدٌ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ الْجَنَّةَ وَمَا قَرَّبَ إِلَيْهَا مِنْ قَوْلٍ أَوْ عَمَلٍ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنَ النَّارِ وَمَا قَرَّبَ إِلَيْهَا مِنْ قَوْلٍ أَوْ عَمَلٍ، وَأَسْأَلُكَ أَنْ تَجْعَلَ كُلَّ قَضَاءٍ قَضَيْتَهُ لِي خَيْرًا) ژباړه: «يا الله! زه له تا څخه ټول بېړني او وروستني خير غواړم، هغه چې زه پرې خبر يم او هغه چې زه ترې ناخبره يم، او تا ته پناه دروړم له ټول بېړني او وروستني شر څخه، هغه چې زه پرې خبر يم او هغه چې زه ترې ناخبره يم، يا الله! زه له تا څخه د هغه خير غوښتنه كوم چې له تا څخه ستا بنده او پيغمبر محمد صلى الله عليه وسلم غوښتي و، او تا ته له هغه شر څخه پناه دروړم له كوم څخه چې ستا بنده او پيغمبر پناه غوښتي وه، يا الله! زه له تا څخه جنت او هغه وينا او عمل غواړم چې جنت ته پرې نږدې کېدل کېږي، او له اور او هغې وينا او عمل

څخه پناه غواړم چې په هغې سره اور ته نږدې کېدل کېږي، او له تا څخه غواړم چې هره فیصله (پریکړه) چې زما په اړه کوي، هغه ماته خیر وگرځوي»^(۱).

* (لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ، وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ، الْحَمْدُ لِلَّهِ، وَسُبْحَانَ اللَّهِ، وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَاللَّهُ أَكْبَرُ، وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ). ژباړه: «له الله پرته بل معبود نشته، هغه یو دی شریک نه لري، او هغه پاک ذات لره یوازې بشپړه واکمني ده، هغه له نورو پرته د محبت او تعظیم سره د ثنا او ستاینې وړ دی، هغه د ژوند او مرګ ورکوونکی دی، او د هغه په لاس کې خیر دی، او هغه په هرڅه قادر دی، پاکي ده الله لره، او ستاینه ده الله لره، او له الله پرته بل معبود نشته، او الله لوی دی، او نشته هېڅ ځواک او قوت پرته له ستر الله څخه»^(۲).

(۱) ابن ماجه د عائشة رضي الله عنها د حديث څخه په (۳۸۴۶) شمېره روايت کړی دی.

(۲) بخاري د عبادة بن الصامت رضي الله عنه د حديث څخه په (۱۱۵۴) شمېره روايت کړی دی.

* (اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ، كَمَا صَلَّيْتَ عَلَى إِبْرَاهِيمَ، وَعَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ، إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ، اللَّهُمَّ بَارِكْ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ، كَمَا بَارَكْتَ عَلَى إِبْرَاهِيمَ، وَعَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ). ژباړه: «یا الله! پر محمد صلی الله علیه وسلم او د هغه پر کورنۍ رحمت وورو، لکه پر ابراهیم علیه السلام او د هغه پر کورنۍ دې چې ورولې وو، بېشکه ته ستایل شوی او لوی یې. یا الله! پر محمد صلی الله علیه وسلم او د هغه پر کورنۍ برکتونه وورو، لکه پر ابراهیم علیه السلام او د هغه پر کورنۍ دې چې ورولې وو، بېشکه ته ستایل شوی او لوی یې»^(۱).

* ﴿... رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ﴾ [البقرة: ۲۰۱]. ژباړه: «ای زموږ ربه مونږ ته په دنیا کې نعمت راکړه او په اخرت کې هم نعمت راکړه او د اور له عذابو مو وساته» (البقرة سورت: ۲۰۱ آیت).

په دې ستر موقف کې د حاجی لپاره مستحب دي چې یاد

(۱) بخاري د کعب بن عجرة رضي الله عنه د حديث څخه په (۳۳۷۰) شمېره روايت

ذکرونه او دعاگانې تکرار کړي، او دې ته ورته نور ذکرونه او دعاگانې او پر پیغمبر صلی الله علیه وسلم باندې دې درود ووايي، او په دعا کې دې اصرار او ټینګار وکړي، او له خپل رب څخه دې د دنیا او آخرت نېټګڼه وغواړي، کله چې رسول الله صلی الله علیه وسلم دعا کوله، نو هغه به درې ځله تکراروله، نو موږ باید په دې اړه د هغه علیه الصلاة والسلام متابعت وکړو.

مسلمان په دې موقف کې باید خپل رب تعالی ته په ډېر تواضع، عاجزی او خپلې ناچارتیا سره مخ کړي، د هغه په وړاندې خپل سر نېکته کړي، د هغه رحمت او مغفرت ته هیله ولري، د هغه له عذاب او غضب څخه ووېرېږي، خپل ځان سره دې محاسبه وکړي، سوچه او صادقانه توبه دې وباسي؛ ځکه چې دا ډېره لویه ورځ او تجمع ده، چې الله په دې کې خپلو بنده گانو ته بې پایله سخاوت کوي، او د خپلو ملائکو په وړاندې پر هغوی فخر کوي، او په دې ورځ کې د دوزخ څخه ډېر خلک خلاصېږي، او شیطان هېڅکله په داسې ورځ نه دی لیدل شوی چې هغه د عرفې د ورځې په پرتله ډېر مات شوی، کوچنی، ډېر سپک شوی وي، پرته له هغه څه چې هغه د بدر په ورځ لېدل شوی و، دا د الله د بې پایلو فضلونو، د هغه د مغفرت او د خپلو بنده گانو د ازادولو له امله ده

چې شیطان یې په دې ورځ کې ویني.

په صحیح مسلم کې، د عائشې رضی الله عنها په روایت دی، چې رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل: ژباړه: «د عرفې د ورځې په څېر بله کومه ورځ نشته چې الله تعالی پکې ډېر بندگان له اور څخه ازادوي، او الله تعالی نږدې کېږي او د ملاپکو پر وړاندې هغوی باندې فخر کوي، او فرمایي: دوی څه غواړي؟»^(۱).

مسلمانانو ته ښایي چې د خپلو ځانونو الله تعالی ته وربښکاره کړي (ډېر نېک عملونه وکړي)، او خپل دښمن شیطان ذلیل او غمجن کړي، او شیطان دې خفه کړي په ډېر ذکر، دعا، او په دوامداره توګه توبه وېستل او استغفار ویل له ټولو گناهونو او سرغړونو څخه، حاجیان دې د لمر تر پرېوتو پورې په دې موقف کې په ذکر، دعا او تضرع باندې بوخت وي، کله چې لمر پرېوځي، نو په سکون او وقار سره دې مزدلفې ته روان شي، او ډېره تلبیه دې وایي او که ګڼه ګڼه نه وي په چټکۍ سره دې تېر شي؛ ځکه چې رسول الله صلی الله علیه وسلم همداسې کړي و، او د لمر د پرېوتو څخه

(۱) مسلم د عائشې رضي الله عنها له حديث څخه په (۱۳۴۸) شمېره روایت کړی.

مخکې د وتلو اجازه نشته؛ ځکه چې نبي صلی الله علیه وسلم تر لمر پرېوتو پورې ولاړ و، او ویې فرمایل: **(خُذُوا عَنِّي مَنَاسِكَكُمْ)**، ژباړه: «زما د حج طریقې او اعمال زما څخه واخلي - زده کړئ»^(۱).

کله چې مزدلفې ته ورسېږي، نو کله چې ورسېدل په یو اذان او دوه اقامتونو سره دې د ماښام لمونځ درې رکعت ته او د ماسخوتن لمونځ دې دوه رکعت ته ادا کړي؛ د رسول الله صلی الله علیه وسلم د عمل له مخې، برابره خبره ده که دوی مزدلفې ته د لمر لوېدو په وخت او یا د ماسخوتن د لمانځه د وخت د داخلېدو وروسته ورسېدل.

هغه څه چې ځینې عام خلک یې ترسره کوي چې د جمراتو ویشتلو لپاره د لمانځه څخه مخکې او مزدلفې ته د رسېدو سره سم څخه د کانو راټولولو باندې پیلوي، او د ډېری خلکو دا عقیده چې دا جائز ده، حال دا چې دا غلط عمل دی او هېڅ اساس نه لري، او رسول الله صلی الله علیه وسلم امر نه دی کړی چې د جمراتو لپاره کانې راټول نه کړی شي تر هغه چې له مشعر څخه منی ته ستون شي، او له هر ځای څخه چې کانې راټول کړي، هغه لپاره

(۱) ددی روایت تخریج مخکې تېر وی دی.

کافي ده، او د مزدلفې څخه یې راټولول اړین او اجباري نه دي، بلکې د منی څخه یې هم راټولول جائز دي، او سنت دا دی چې په دې ورځ اووه کانې راټول کړي، ترڅو جمره العقبه ورباندې وولي، د رسول الله صلی الله علیه وسلم د پیروۍ له مخې، او د درېو ورځو لپاره، هره ورځ له منی څخه دې یوویشته کانې راټول کړي ترڅو درې جمرات ورباندې وويشتل شي.

د تیرو مینځل مستحب نه دي، بلکې د مینځلو پرته باید ورباندې وويشتل شي؛ ځکه چې دا له رسول الله صلی الله علیه وسلم، او د هغه له اصحابو څخه نه دي نقل شوي، او په ویشتلو کې د ویشتل شویو تیرو څخه باید گټه وا نه خيستل شي.

حاجي شپه په مزدلفه کې تېروي، او د کمزورو ښځو، ماشومانو او د دوی په څېر نورو لپاره د شپې په پای کې د منی په لور حرکت کول جائز دي؛ د عايشه، ام سلمه او نورو رضی الله عنهم د حدیث له مخې. او د نورو حاجیانو په اړه، تاکید شوې ده چې دوی باید مزدلفه کې تر هغه وخته پاتې شي تر څو چې د سهار لمونځ وکړي، بیا په مشعر الحرام کې ودرېږي، قبلې ته مخ اړوي، او د الله تعالی ذکر، تکبیر او دعا دې ډېره کوي، تر هغه چې په بشپړه توګه رڼا شي. دلته د دعا کولو پر مهال لاسونه پورته کول مستحب

دي، او په مزدلفه کې هر ځای کې چې ودرېږي، دا د دوی لپاره کافي ده، او دوی باندې واجب نه دی چې مشعر ته ځان نږدې کړي او یا هلته پورته شي؛ د رسول الله صلی الله علیه وسلم د وينا له مخې چې فرمایي: ژباړه: «دلته ودرېدم - يعني: مشعر باندې - او جمع (د مزدلفې نښه) ټول موقف دی»^(۱). مسلم په خپل صحيح کې روايت کړی، او جمع: مزدلفې ته وايي.

او کله چې ورځ ډېره روښانه شوه، نو دوی بايد د لمر ختو څخه مخکې منی ته لاړ شي، او دوی بايد په لاره کې ډېره تلبیه ووايي، او کله چې دوی (وادي) محسر ته ورسېږي، نو مستحب ده چې لږ دې بېره وکړي.

کله چې حاجيان منی ته ورسېږي، تلبیه ويل دې د جمره العقبې سره قطع کړي، بیا دې د رسېدو سره سم پرلپسې په اوو کانو جمره العقبه و ولي، او د هر کانې د ویشتلو سره دې خپل لاس پورته کړي او الله اکبر دې ووايي، او دا مستحب ده چې د وادي له منځه جمره العقبه وويشتل شي، چې کعبه د هغه چپ اړخ ته وي او منی يې ښي اړخ ته وي؛ د رسول الله صلی الله علیه وسلم د

(۱) مسلم د جابر رضي الله عنه د حديث څخه په (۱۲۱۸) شمېره روايت کړی دی.

عمل له مخې، او که له بل اړخ څخه یې وولي، نو دا د هغه لپاره کافي ده، په دې شرط چې کانيې د نښې ځای کې ولوېږي، او دا شرط نه دی چې کانيې د نښې ځای کې پاتې شي، بلکې هغه څه چې اړین دي دا دي چې کانيې پکې ولوېږي، نو که چېرې کانيې د نښې په ځای کې ولوېږي او بیا له هغې څخه راووځي، نو دا د علماوو د ظاهر قول له مخې کافي ده، او د هغو کسانو له ډلې څخه چې دا ئې په واضح ډول بیان کړی دی، نووي (رحمه الله) په (شرح المذهب) کې ذکر کړی دی، او د جمراتو د ویشتلو کانيې د خذف (هغه اندازه واړه کانيې چې په دوو گوتو ویشتل کېږي) په څېر وي، چې د نخود دانې څخه یو څه لوې وي.

بیا، د جمراتو د ویشتلو وروسته، خپل د قربانۍ څاروی حلالوي، او مستحب ده چې د نحر او یا ذبح کولو په وخت کې ووايي: **(بِسْمِ اللَّهِ وَاللَّهُ أَكْبَرُ، اللَّهُمَّ هَذَا مِنْكَ وَلَكَ)**، ژباړه: «د الله په نوم پیلوم، او الله تر ټولو لوی دی، ای الله، دا ستا له خوا ده او ستا لپاره دی»^(۱)، او مخ یې باید قبلې لورې ته وگرځوي، سنت دا

(۱) عبدالرزاق په خپل کتاب (مصنف عبدالرزاق) کې په (۱۹۴۷۹) شمېره روایت

دی چې اوبنان په مستقیم ډول ودرول شي او کين مخکینی پښه یې وتړل شي، او غواگانې او پسونه په چپ اړخ باندې ذبح کېږي، که د قربانۍ مخ قبلې لوري ته نه وي، نو هغه سنت پرېښی دی او د هغه قرباني ورته کافي ده، ځکه چې د ذبحې پر مهال قبلې ته د قربانۍ مخ اړول سنت دی او واجب نه دی، او د قربانۍ څخه خوړل، ډالۍ کول او صدقه ورکول مستحب دي؛ لکه څنگه چې الله تعالی فرمایي: ﴿... فَكُلُوا مِنْهَا وَأَطِيعُوا الْبَاسِ الْفَقِيرَ ۝۲۸﴾ [الحج: ۲۸]. ژباړه: «نو له هغو نه تاسو هم وخوړئ او په تنګلاسي فقیر یې هم وخوړئ» (الحج سورت: ۲۸ آیت). د علماوو د صحیحو اقوالو له مخې، د حلالولو وخت د تشریق د ورځو د دریمې ورځې تر لمر لوېدو پورې دوام لري، په دې توګه، د حلالولو موده د قربانۍ ورځ او له هغې وروسته درې ورځې دي.

بیا د قربانۍ څاروي له ذبح کولو وروسته، سر خریل یا لنډول، او خریل غوره دی؛ ځکه چې رسول الله صلی الله علیه وسلم د هغو کسانو لپاره چې خپل سرونه خړي (درې ځله) او د هغو کسانو لپاره چې خپل وینښتان لنډوي، یو ځل د رحمت او بخښنې دعا کړې ده، د سر یوه برخه لنډول کافي نه ده، بلکې د ټولو وینښتانو لنډول اړین دي، لکه د خریلو په څېر، او ښځه باید د

هرې کوڅې څخه د گوتې د بند او یا له هغې څخه هم لږ لنډ کړي. د جمره العقبه له ویشتلو او د وېښتانو د خریلو یا لنډولو وروسته، حاجي لپاره ټول هغه څیزونه چې د احرام په وخت کې ورباندې حرام گرځېدلي و حلالېږي پرته له ښځو څخه، او دې حلالوالي ته: لومړۍ حلالوالی ویل کېږي، او سنت دی چې له دې حلالوالي وروسته عطر وکاروي او د طواف افاضې لپاره مکې ته لاړ شي؛ د عایشه رضی الله عنها د حدیث له مخې، چې ویل یې: ژباړه: «مخکې له دې چې رسول الله صلی الله علیه وسلم احرام وتړي، او د احرام له حلالې څخه وروسته او مخکې له دې چې د کعبې طواف وکړي ما به ورته عطر او خوشبویی استعمالول»^(۱)، بخاري او مسلم روایت کړی دی.

دې طواف ته: طواف افاضه، او د زیارت طواف ویل کېږي، دا د حج له ارکانو څخه یو رکن دی، چې پرته له هغه څخه حج نه بشپړېږي، دا هغه څه دي چې د الله تعالی د دې وینا څخه مراد دي: ﴿... ثُمَّ لْيَقْضُوا تَفَثَهُمْ وَلْيُوفُوا نُذُورَهُمْ وَلْيَطَّوَّفُوا بِالْبَيْتِ الْعَتِيقِ﴾ [الحج: ۲۹]. ژباړه: «بيا دې دوی خپل خیري لرې

(۱) بخاري په (۱۵۳۹) شمېره، او مسلم په (۱۱۸۹) شمېره روایت کړی دی.

کړي او خپل نذرونه دې پوره کړي او د قدیم (او عزتمن) کور طوافونه دې وکړي» (الحج سورت: ۲۹ آیت).

بیا، د طواف او د مقام شاته دوه رکعتو لمونځ کولو وروسته، د صفا او مروه ترمنځ دې سعی وکړي، که چېرې د تمتع حج نیت یې کړی وي، او دا سعی د هغه د حج لپاره ده، او لومړۍ سعی یې د هغه د عمرې لپاره ده.

د علماوو تر ټولو صحیح قول له مخې، یوه سعی کافي نه ده؛ د عائشې رضی الله عنها د حدیث له مخې چې ویل یې: موږ د رسول صلی الله علیه وسلم سره ووتلو، او حدیث یې ذکر کړ، چې په هغه کې یې وفرمایل: ژباړه: «او چا سره چې د قربانۍ څاروی وي، هغه باید د حج او عمرې لپاره نیت وکړي، بیا دې له احرام څخه ځان نه حلالوي تر هغه چې دواړه یې ترسره کړي نه وي...» تر دې چې وایي: ژباړه: «هغه کسان چې د عمرې لپاره یې احرام تړلې و، د بیت الله، صفا او مروه طواف یې وکړل، بیا یې له احرام څخه ځانونه حلال کړل، او کله چې له منی څخه راستانه شول د حج لپاره یې بل طواف وکړ»^(۱). بخاري او مسلم روایت کړی دی.

(۱) بخاري په (۱۵۵۶) شمېره، او مسلم په (۱۲۱۱) شمېره روایت کړی دی.

او د هغې رضي الله عنها دا خبره، د هغو کسانو په اړه چې د عمرې لپاره احرام ترلی و: (ثُمَّ طَافُوا طَوَافًا آخَرَ بَعْدَ أَنْ رَجَعُوا مِنْ مَنَى لِحَجَّتِهِمْ)، ژباړه: «بيا يې له منی څخه د حج لپاره له راستنېدو وروسته بل طواف وکړ»^(۱)، په دې معنی ده چې: د صفا او مروه ترمنځ طواف کول دي، د دې حديث په تفسير کې تر ټولو صحيح نظر همدغه دی، د هغو کسانو وينا چې ويلي يې دي: د هغې منظور د طواف افاضي څخه دی، دا صحيح نه دی؛ ځکه چې طواف افاضه د هر چا لپاره يو رکن دی او دوی ترسره کړې و، له دې څخه مراد هغه څه دي چې د تمتع کوونکي لپاره ځانگړي دي، کوم چې د صفا او مروه ترمنځ د دوهم ځل لپاره د حج د بشپړولو لپاره له منی څخه د راستنېدو وروسته طواف دی، او دغه موضوع الحمد لله واضحه ده، او دا د ډېرو علماوو نظر دی.

د دې په صحت باندې هغه څه دلالت کوي کوم چې بخاري په صحيح کې د ابن عباس رضي الله عنهما په روايت سره په قطعي سند سره روايت کړی دی، چې له هغه څخه د تمتع حج په اړه پوښتنه وشوه، هغه وويل: ژباړه: «مهاجرينو او انصارو او د رسول

(۱) مسلم په (۱۲۱۱) شمېره روايت کړی دی.

الله صلی الله علیه وسلم مېرمنو او موږ، په حجة الوداع کې، د حج کولو لپاره احرام وټرو، کله چې موږ مکې ته ورسېدو، رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل: د حج او عمرې نیت وکړئ، پرته له هغو کسانو څخه چې د قربانۍ خاړوی یې له ځانه سره راوستی وي، نو موږ د بیت الله او په صفا او مروه طواف وکړ، او موږ خپلو ښځو سره یو ځای شولو، او جامې مو واغوستلې، او ویې فرمایل: چا چې د قربانۍ خاړوی له ځانه سره راوستی وي، هغه به تر هغه پورې له احرام څخه حلال نشي تر څو چې د قربانۍ خاړوی ذبح کړي، بیا یې موږ ته د ترویې په شپه امر وکړ چې د حج لپاره احرام وټرو، او کله چې موږ د حج مراسم پای ته ورسول، موږ راغلو او د بیت الله او صفا او مروه طواف مو وکړ^(۱). د هغه څخه مراد پای ته ورسېد، او د تمتع کوونکي حج د دوو سعی لپاره صریح قول دی، و الله اعلم.

او هغه څه چې مسلم د جابر رضي الله عنه څخه روایت کړی دی: ژباړه: «پیغمبر صلی الله علیه وسلم او د هغه صحابه وو د

(۱) بخاري په (۱۵۷۲) شمېره روایت کړی دی.

صفا او مروه تر منځ طواف نه دی کړی مگر یو طواف»^(۱). د دوی لومړی طواف د هغو صحابه کرامو ته منسوب دی چې د قربانۍ څاروي یې له ځانه سره راوړي و، ځکه چې دوی د رسول الله صلی الله علیه وسلم سره د احرام په حالت کې پاتې شول، تر هغه چې دوی حج او عمره دواړه بشپړ کړل، او رسول الله صلی الله علیه وسلم د حج او عمرې لپاره احرام تړلی و، او هغو کسانو ته یې امر وکړ چې د قربانۍ څاروي یې له ځانه سره راوړي وي، د حج او عمرې لپاره دې احرام وتړي، او تر هغه چې دواړه یې نه وي بشپړ کړي، احرام څخه دې و نه ووځي. څوک چې قارن وي (حج او عمره سره یوځای کوي)، هغه یوازې یوه سعی کوي، لکه څنگه چې د جابر رضی الله عنه د ذکر شوي حدیث او نورو صحیحو احادیثو څخه څرگندېږي.

همدارنگه څوک چې د افراد حج وکړي او د قربانۍ تر ورځې پورې په احرام کې پاتې شي، هغه باید یوازې یوه سعی وکړي، که قارن او مفرد د طواف قدوم وروسته سعی وکړي، نو دا به د هغه سعی لپاره کافي وي چې د افاضې له طواف وروسته یې

(۱) مسلم په (۱۲۱۵) شمېره روایت کړی دی.

ترسره کوي، او دا د عایشې او ابن عباس د احادیثو او د جابر رضي الله عنهم د حدیث ترمنځ جمع راوړي کوم چې پورته ذکر شو، او په دې توګه تعارض له منځه ځي او ټولو احادیثو باندې عمل کېږي.

هغه څه چې د دې ترکیب تایید کوي دا دی چې د عایشې او ابن عباس رضي الله عنهما حدیثونه دواړه صحیح حدیثونه دي، او دوی د تمتع کوونکي لپاره دویمه سعی ثابت کړې ده، او د جابر رضي الله عنه د حدیث ظاهري معنی دا ردوي، او هغه څه چې ثابت وي پر نفی کولو باندې لومړیتوب لري، لکه څنګه چې په علم اصول او علم مصطلح حدیث کې ثابت دي، او الله تعالی هغه ذات دی چې سم لوري ته لارښوونه کوي، او هېڅ ځواک او قوت نشته مګر په الله تعالی باندې.

فصل

د هغه اعمالو د افضلیت بیان چې حاجي یې د قربانۍ په ورځ ترسره کوي

د حاجي لپاره غوره ده چې د قربانۍ په ورځ دا څلور مسایل لکه څنگه چې یادونه یې وشوه ترتیب کړي: لومړی باید د جمره العقبة په ویشتلو باندې پیل وکړي، بیا قرباني، بیا د وېښتانو خریل یا لنډول، بیا د بیت الله طواف، او هغه نه وروسته د تمتع کوونکي لپاره سعی، او همدارنگه د مفرد او قارن لپاره سعی که چېرې دوی د طواف قدوم سره یې سعی نه وي کړي، که هغه د دې اعمالو څخه ځینې یې د نورو څخه مخکې ترسره کړ، دا د هغه لپاره کافي ده؛ ځکه چې د رسول الله صلی الله علیه وسلم رخصت په دې اړه ثابت شوی دی، او په دې کې د طواف څخه مخکې سعی کول هم شامل دي؛ ځکه چې دا د هغو اعمالو څخه دی چې د قربانۍ په ورځ ترسره کېږي، نو دا د صحابي په دې وینا کې شامل دی: ژباړه: «دا کار وکړه، حج او ستونزه نشته»^(۱). او ځکه چې دا هغه

(۱) بخاري د عبدالله بن عمرو بن العاص څخه په (۸۳) شمېره، او مسلم په (۱۳۰۶)

شمېره روایت کړی دی.

څه دي چې هېرېدل او ناپوهۍ په کې رامنځته کېږي، له دې کبله عموم کې شامل شو؛ له دې امله چې په دې کې اسانتیا او سهولت دی.

او د پیغمبر صلی الله علیه وسلم څخه ثابت شوي دي چې له هغه څخه د هغه چا په هکله پوښتنه وشوه چې د سعې څخه مخکې یې طواف کړی دی، ویې فرمایل: ژباړه: «په دې کې حرج او ستونزه نشته»^(۱). دا حدیث ابو داود د اسامه بن شریک په روایت په صحیح سند سره روایت کړی دی، په دې سره دا څرگنده شوه چې دا په عمومي معنا کې پرته له شکه شامل دی. او الله تعالی توفیق ورکونکی دی.

هغه درې شیان چې حاجي ته له احرام څخه پوره تحلیل او خلاصون بخښي عبارت دي له: د جمره العقبة ویشتل، د وینستانو خریل یا لنډول، د سعې سره طواف افاضه کول د پورته ذکر شویو کسانو لپاره، که چېرته دغه درې واړه اعمال ترسره کړي، هر هغه څه چې د احرام په حالت کې پرې حرام وو، لکه: ښځې، عطر او نور شیان، د هغه لپاره حلالېږي، که هغه له دې درې اعمالو څخه

(۱) ابو داود په (۲۰۱۵) شمېره روایت کړی دی.

دوه اعمال ترسره کړي، نو هر هغه څه چې د احرام په حالت کې پرې حرام وو، حلالېږي، پرته له نښځو څخه، دې ته لومړی تحلیل ويل کيږي.

حاجي لپاره مستحب ده چې د زمزم اوبه وڅښي او خپله گېډه پرې ډکه کړي، او هر ډول گټورې دعا چې کولی شي، تر سره دې کړي، او ژباړه: «د زمزم اوبه د هر هغه څه لپاره دي چې هغه لپاره وڅښل شي»^(۱). لکه څنگه چې په صحيح مسلم کې د ابوذر رضی الله عنه څخه روايت دی چې: پيغمبر صلی الله عليه وسلم د زمزم د اوبو په اړه فرمايلي دي: ژباړه: «دا د خوراک لپاره خواړه دي»^(۲)، ابو داود زيات کړی: ژباړه: «او د مرض لپاره شفا ده»^(۳).

د طواف افاضي او سعې (د هغو کسانو لپاره چې سعې کولو باندې مکلف دي) د ادا کولو وروسته، حاجيان منی ته راستنېږي

(۱) ابن ماجه د جابر بن عبدالله رضي الله عنه څخه په (۳۰۶۲) شمېره روايت کړی دی.

(۲) مسلم په (۲۴۷۳) شمېره روايت کړی دی.

(۳) يعني: ابو داود الطيالسي، چې دا حديث يې د ابو ذر رضي الله عنه د اسلام راوړلو په کيسه کې نقل کړی دی. تفصيل لپاره د ابو داود الطيالسي (۳۶۴/۱) شمېره (۴۵۹) مسند وگورئ.

او هلته درې ورځې او شپې تېروي، او د دې درې ورځو په ترڅ کې د زوال څخه وروسته درې واړه جمرات ولي، او د جمراتو ویشتل باید په ترتیب سره ترسره شي.

هغه د لومړۍ جمرې څخه پیل کوي: کوم چې د خیف جومات سره نږدې ده، او دغه جمره په پرله پسې ډول په اوو تېرو ولي، او د هرې تېرې په ویشتلو سره باید خپل لاس پورته کړي، او سنت ده چې د هغې څخه مخ په وړاندې لاړ شي او هغه دې د خپل چپ اړخ ته پرېږدي، او قبلي ته دې مخ واړوي، او خپل لاسونه دې پورته کړي، ډېري دعاگانې او عاجزي دې وکړي.

بیا به د لومړي جمرې په څېر دویمه جمره هم وولي، او سنت ده چې د جمراتو له ویشتلو وروسته لږ مخکې لاړ شي او جمرات دې ښي خوا ته پرېږدي، او قبلي ته دې مخ واړوي، او لاسونه دې پورته کړي او ډېري دعاگانې دې وکړي.

بیا دې دریمه جمره وولي او هغې څخه وروسته دې نه تم کېږي.

بیا د تشریق د ورځو په دویمه ورځ له زوال وروسته جمرات باید وولي، لکه څنګه چې یې په لومړي ورځ ویشتلې وو، او په لومړي او دویمه جمراتو کې دې هم هغه څه وکړي لکه څنګه چې

یې په لومړۍ ورځ کړي وو؛ د پیغمبر صلی الله علیه وسلم د اقتدا له مخې.

د تشریق په لومړیو دوو ورځو کې د جمراتو ویشتل د حج له واجباتو څخه دي، او په لومړۍ او دویمه شپه کې په منی کې شپه تېرول هم واجب دي، پرته له اوبو وړونکو، شپونکیو (مسولیت لرونکو) او داسې نورو څخه، نو په دوی باندې شپه تېرول واجب نه دي.

بیا، د یادو دوو ورځو د جمراتو له ویشتلو وروسته، څوک چې غواړي له منی څخه په وتلو کې بیرته وکړي، هغه ته دا کار روا دی، او هغه باید د لمر د لوېدو دمخه ووځي، او دا غوره ده او لوی اجر لري څوک چې ځنډ وکړي او دریمه شپه تېره کړي او په دریمه ورځ جمرات وولي، لکه څنګه چې الله تعالی فرمایلي دي:

﴿... وَادْكُرُوا اللَّهَ فِي أَيَّامٍ مَعْدُودَاتٍ فَمَنْ تَعَجَّلَ فِي يَوْمَيْنِ فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ وَمَنْ تَأَخَّرَ فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ لِمَنِ اتَّقَى﴾ [البقرة: ۲۰۳].

ژباړه: «او یاد کړئ الله تعالی په شمېرل شویو ورځو کې نو هر چا چې بیرته وکړه (په تلو کې له منی څخه مکې ته) په دوو ورځو کې نو نشته هېڅ گناه پر دغه تلوار کوونکي او هر چا چې تاخیر وکړ نو

نشته هېڅ گناه په ده باندې دا (بې گناهی) د هغه چا لپاره ده چې پرهیز یې کړی وي (له منهیاتو څخه)» (البقرة سورت: ۲۰۳ آیت). ځکه چې رسول الله صلی الله علیه وسلم خلکو ته د بیرې کولو اجازه ورکړې ده، خو په خپله یې بیرې ونه کړه، بلکې هغه په منی کې پاتې شو تر هغه چې د دیارلسمې ورځې له زوال څخه وروسته یې جمرات وویشتل، بیا د ماسپښین له لمانځه څخه مخکې روان شو.

د هغه ماشوم ولي ته جواز لري چې د جمراتو ویشتلو توان نلري، کولی شي چې جمره العقبة او نور جمرات د هغه په استازیتوب وولي وروسته له دې چې هغه د خپل ځان لپاره جمرات ویشلې وي، په ورته ډول، د یوې ماشومې انجلۍ که د جمراتو ویشلو توان نلري، د هغې ولي کولی شي د هغې په استازیتوب جمرات وولي؛ د جابر رضی الله عنه د حدیث له مخې، چې وایي: ژباړه: «موږ د رسول الله صلی الله علیه وسلم سره حج وکړ، او زموږ سره ښځې او ماشومان هم وو، موږ د ماشومانو په استازیتوب تللیه وویله او د هغوی په استازیتوب مو جمرات وویشتل»^(۱). ابن ماجه روایت کړی دی.

(۱) ترمذي په (۹۲۷) شمېره روایت کړی دی.

هغه څوک چې د ناروغۍ، زوړوالي يا اميندواری له امله د جمراتو د ویشتلو توان نلري، کولی شي د هغه په استازيتوب يو څوک د جمراتو د ویشتلو لپاره وټاکي، لکه څنگه چې الله تعالی فرمايي: ﴿فَاتَّقُوا اللَّهَ مَا اسْتَطَعْتُمْ...﴾ [التغابن: ۱۶]. ژباړه: «نو تاسو له الله نه ووپرېږئ څومره چې تاسو کولی شئ» (التغابن سورت: آيت ۱۶)، او دا ډول خلک په جمراتو کې د نورو خلکو د تېلو او ازدحام توان نلري، او د جمراتو ویشتلو وخت به تېر شي او قضا کول يې جواز نلري، نو د نورو مناسکو پر خلاف، د دوی لپاره دا جواز لري چې د خپل ځان لپاره يو څوک د دې ترسره کولو لپاره وټاکي، او د محرم لپاره نه ښايي چې د دې کار ترسره کولو لپاره ځان ته نائب او يا وکیل ونيسي، حتی که د هغه حج نفلي وي؛ ځکه چې څوک چې د حج يا عمرې لپاره احرام وتړي - حتی که دا نفلي هم وي - هغه يې بايد بشپړ کړي؛ لکه څنگه چې الله تعالی فرمايي: ﴿وَأَتِمُّوا الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ لِلَّهِ...﴾ [البقرة: ۱۹۶]. ژباړه: «او (يوازې) د الله لپاره حج او عمره ادا کړئ» (البقرة سورت: آيت ۱۹۶). د طواف او سعې وخت نه قضا کېږي، د جمراتو د ویشتلو پر خلاف.

مگر په عرفات کې درېدل او په مزدلفه او منی کې د شپې تېرول، په دې کې شک نشته چې د دې وختونه قضا کېږي، لېکن عاجز او ناتوان کسان دې ځایونو کې اعمال ترسره کولی شي، حتی که ستونزې او مشقت سره هم وي، په رمی کې د هغه د حضور پر خلاف، دا ځکه چې نائب او یا وکیل نیول د سلف صالحینو له خوا د هغه چا لپاره تایید شوی دی چې عذر ولري، د نورو کسانو پر خلاف.

او عبادتونه ټول توقیفی دي، او هېڅ څوک حق نلري چې په هغو کې له ثبوت او دلیل پرته څه شی اضافه کړي، او نائب یا وکیل لپاره دا جواز لري چې د خپل ځان له طرفه او بیا د خپل موکل په استازیتوب درې جمرات وولي، په داسې حال کې چې هغه په یوه ځای کې وي، او د هغه لپاره واجب نه ده چې لومړی د خپل ځان لپاره درې جمرات وولي او بیا بیرته راوگرځي او د خپل موکل په استازیتوب درې جمرات وولي، د علماوو تر ټولو د صحیح نظر له مخې؛ ځکه چې د دې د ثبوت په اړه هېڅ دلیل نشته، او دې کې ستونزه او مشقت دی، او الله تعالی فرمایي: ﴿وَمَا جَعَلَ عَلَيْكُمْ فِي الدِّينِ مِنْ حَرَجٍ...﴾ [الحج: ۷۸]. ژباړه: «او په تاسو باندې یې په دین کې هېڅ حرج (مشقت) نه دی ایښی» (الحج

سورت: ۷۸ آیت). او نبي صلی الله علیه وسلم فرمایلي دي: ژباړه: «(پر خلکو) اسانتیا راولئ او سختي مه کوئ»^(۱). ځکه چې دا د رسول الله صلی الله علیه وسلم د صحابه وو څخه نه دی نقل شوی، کله چې دوی د خپلو ماشومانو او معذورانو له خوا جمرات ویشتل، او که دوی دا کار کړی وای، نو دا به نقل شوی وای؛ ځکه چې دا هغه څه دي چې خلک یې د نقل او رسولو لپاره ليواله وو. او الله بنه پوهېږي.

(۱) بخاري د انس رضي الله عنه د حديث څخه په (۶۹) شمېره روايت کړی دی.

فصل

د ممتنع او قارن لپاره د دم (د څاروي ذبح کول) د

وځوب په اړه

که چېرې حاجی ممتنع یا قارن وي - او د مسجد الحرام له اوسېدونکو څخه نه وي، نو هغه باندې دم - د څاروي قرباني - واجبېږي، او دم عبارت دی له: یوه پسه، یا د اوبښ اوومه برخه، یا د غوا اوومه برخې څخه. او دا باید د حلال مال او پاکو عایداتو څخه وي؛ ځکه چې الله تعالی پاک دی او یوازې پاک شيان مني. او مسلمان لپاره نه ښايي چې د خلکو څخه د قربانۍ د غوښې او نور څه غوښتنه وکړي، که دغه خلک پاچایان وي او یا نور عام خلک وي، تر هغه چې الله تعالی هغه لره توان ورکړي چې له خپل مال څخه ځان ته قرباني وکړي او له هغه څه نه یې بې نیازه کړي چې د خلکو په لاسونو کې دي، د دې وجې نه چې په ډیرو حدیثونو کې د سوال کولو بدي او عیب راغلی، او د هغه چا ستاينه یې کړې چې سوال کول پرېږدي.

که چېرې ممتنع او یا قارن قرباني نشي کولی، نو هغه باید د حج په جریان کې درې ورځې او کله چې خپل کورنۍ ته راستون شي اوه ورځې روژه به ونیسي، هغه ته اختیار دی چې درې ورځې

روژه د قربانۍ له ورځې څخه مخکې نیسي، او که یا د تشریق په درې ورځو کې یې ونیسي، الله تعالی فرمایي: ﴿...فَمَنْ تَمَتَّعَ بِالْعُمْرَةِ إِلَى الْحَجِّ فَمَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْيِ فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ فِي الْحَجِّ وَسَبْعَةٍ إِذَا رَجَعْتُمْ تِلْكَ عَشْرَةٌ كَامِلَةٌ ذَلِكَ لِمَنْ لَمْ يَكُنْ أَهْلُهُ حَاضِرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ...﴾ [البقرة: ۱۹۶]، ژباړه: «نو چا چې له تاسې څخه له حج نه وړاندې له عمرې څخه گټه واخيستله (تمتع حج یې وکړ)، هغه دې د خپل وس په اندازه قرباني وکړي، او که (قرباني) یې ونه موندله، نو درې روژې دې په حج کې ونیسي او اوه روژې چې کله (خپل ځای ته) ستانه شئ، دا لس پوره ورځې دي دا (حکم د حج تمتع) د هغه چا لپاره دی چې کورنۍ (ځای یې) په مسجد الحرام کې نه وي». الآية (البقرة سورت: ۱۹۶ آیت).

په صحیح البخاري کې، د عائشې او ابن عمر رضی الله عنهما څخه روایت دی، چې هغوی وویل: ژباړه: «د تشریق په ورځو کې روژه نیولو ته اجازه نه ده ورکړل شوی مگر هغه څوک چې قرباني

ونه مومي»^(۱)، دا د پیغمبر صلی الله علیه وسلم ته د مرفوع حدیث په حکم کې دی، نو غوره ده چې د عرفې له ورځې درې ورځې مخکې روژه ونیسي، ترڅو د عرفې په ورځ روژه ماته کړي؛ ځکه چې رسول الله صلی الله علیه وسلم د عرفې په ورځ پرته له روژې څخه وقوف کړی و، او په عرفه کې یې د عرفې په ورځ روژه نیول منع کړي، ځکه چې په دې ورځ روژه نه نیول د ذکر او دعا لپاره ډېر هڅونکي دي، او همدارنګه جائز ده چې ذکر شوي درې ورځې پرله پسې یا جلا جلا روژه ونیول شي، او همدارنګه د اوو ورځو روژه نیولو کې پرله پسې روژه نیول شرط نه دي، نو هغه کولی شي چې پرله پسې او یا جلا جلا یې ونیسي؛ ځکه چې الله تعالی او د هغه رسول صلی الله علیه وسلم دا شرط نه دي ایښي چې دا دې په پرله پسې ډول ترسره شي، نو غوره ده چې اووه ورځې روژې وځنډول شي تر هغه چې بېرته خپل ځای ته راوګرځي؛ د الله تعالی د دې وینا له مخې: ﴿... وَسَبْعَةً إِذَا رَجَعْتُمْ...﴾ [البقرة: ۱۹۶]. ژباړه: «او اوه روژې چې کله (خپل ځای ته) ستانه شئ» (البقرة سورت: ۱۹۶ آیت).

(۱) بخاري په (۱۹۹۸) شمېره کې روایت کړی دی.

هغه څوک چې د قربانۍ توان نلري، روژه نيول غوره ده، له دې چې له پاچاهانو او يا نورو خلکو څخه د ځان لپاره د قربانۍ غوښتنه وکړي، او هغه چا ته چې قرباني يا بل څه ورکړل شي پرته له دې چې هغه يې وغواړي يا يې په لټه کې وي، هېڅ گناه او حرج نشته، حتی که څوک د بل چا لخوا حج کوي، يعني: که چېرې استازي دا شرط نه وي اېښودلی چې هغه بايد د ورکړ شويو پيسو څخه قرباني وکړي، اما هغه څه چې ځينې خلک يې کوي چې د حکومت يا نورو څخه د هغو خلکو په نوم د قربانۍ څخه يو څه وغواړي چې هغه يې په دروغو سره يادوي، په دې کې شک نشته چې دا کار حرام دی؛ ځکه چې دا د دروغو يوه بڼه ده، الله تعالی دې مونږ او ټول مسلمانان له دې څخه وژغوري.

فصل

حاجیانو او نورو ته د خیر په چارو کې د امر کولو د

و جوب په اړه

یو له هغو مهمو دندو څخه چې حاجیان او نور یې باید ترسره کړي، د نیکۍ امر کول او له بدۍ څخه منع کول دي، او پنځه وخته لمونځونه په جماعت سره ادا کول دي، لکه څنگه چې الله تعالی په خپل کتاب او د خپل رسول صلی الله علیه وسلم په ژبه امر کړی دی.

او هغه څه چې د مکې اوسیدونکي او نور ډیری خلک یې کوي، دا چې په خپلو کورونو کې لمونځ کوي او جوماتونه تعطیلوي، دا یوه لویه تېروتنه ده چې د اسلامي شریعت خلاف دی، د دې کار څخه باید منع شي، او خلکو ته باید امر وشي چې په جوماتونو کې لمونځ وکړي؛ ځکه چې د رسول الله صلی الله علیه وسلم څخه ثابته شوې ده چې ابن ام مکتوم له هغه صلی الله علیه وسلم څخه وغوښته چې هغه ته اجازه ورکړي ترڅو لمونځونه په خپل کور کې وکړي؛ ځکه چې هغه په سترگو وږوند او کور یې له جومات څخه لرې وو، هغه صلی الله علیه وسلم وفرمایل: ژباړه: «ایا د لمونځ لپاره اذان اورې؟ هغه وویل: هو، هغه وفرمایل: نو د

اذان اجابت وکړه»^(۱). او په بل روایت کې راغلي چې: ژباړه: «ستا لپاره رخصت نه مومم»^(۲). او هغه صلی الله علیه وسلم فرمایلي: ژباړه: «ما هوډ وکړ چې د لمانځه د ادا کولو امر وکړم، بیا یو سړي ته امر وکړم چې خلکو ته لمونځ ورکړي، بیا د ځان سره سړي بوځم چې د لرگیو گیدۍ ورسره وي، او په هغو خلکو کورونه وروسوځوم چې لمانځه ته نه حاضرېږي»^(۳). په سنن ابن ماجه او نورو کې، د حسن سند سره، د ابن عباس رضی الله عنه په روایت، چې پیغمبر صلی الله علیه وسلم وفرمایلي: ژباړه: «چا چې اذان واورېد او له عذر پرته لمانځه ته رانغی نو لمونځ یې نه کېږي»^(۴). او په صحیح مسلم کې، د ابن مسعود رضی الله عنه په حواله، چې ویلي یې دي: ژباړه: «څوک چې غواړي سبا ورځ د الله تعالی سره د مسلمان په توګه ملاقات وکړي، نو هغه دې دا لمونځونه په خپل وخت ادا کړي کله چې ورته بلنه ورکړل کېږي، ځکه چې الله تعالی ستاسو پیغمبر

(۱) مسلم له ابو هريرة رضي الله عنه څخه په (۶۵۳) شمېره روایت کړی دی.

(۲) ابو داود د عبدالله بن ام مکتوم څخه په (۵۵۲) شمېره روایت کړی دی.

(۳) بخاري په (۲۴۲۰) شمېره، او مسلم په (۶۵۱) شمېره روایت کړی دی.

(۴) ابو داود د ابن عباس رضي الله عنها څخه په (۵۵۱) شمېره روایت کړی دی.

ته د هدایت لارې ټاکلي دي، او دا د هدایت له لارو څخه دي، نو که تاسو په خپلو کورونو کې لمونځ وکړئ، لکه څنگه چې دا متخلف (چې لمونځ په جماعت نه کوي) سړی په خپل کور کې لمونځ کوي، تاسو به د خپل پیغمبر لاره پرېښې وي، او که تاسو د خپل پیغمبر لاره پرېږدئ، نو تاسو به گمراه شئ، او هېڅ داسې کوم سړی نشته چې ځان پاک کړي او په ښه توګه طهارت وکړي، بیا له دې جوماتونو څخه یو ته لاړ شي، مګر دا چې الله تعالی به د هر ګام په بدل کې ورته یوه نیکي ولیکي، او یوه درجه به یې لوړه کړي او یوه بدي به یې له منځه یوسي، او موږ نه دي لیدلي چې پرته له څرګند منافق څخه بل څوک له جماعت څخه تخلف وکړي، او داسې هم شوي چې یو سړی به د دوو کسانو په همکارۍ راوستل شو، ترڅو د جماعت په صف کې ودرول شي»^(۱).

حاجیان او غیر حاجیان باید د الله تعالی له منع شویو کارونو څخه ډډه وکړي او محتاط اووسي چې هغه ترسره نه کړي؛ لکه زنا، لواطت، غلا، سود، د یتیمانو مال خوړل، په معاملو کې دوکه کول، په امانت کې خیانت کول، شراب څښل، سیګرېټ څکول، د جامو

(۱) مسلم په (۶۵۴) شمېره روایت کړی دی.

اوږدول، تکبر، حسد، ځان نبودنه، غیبت، یو بل ته خبرې رسول (چغل خوري)، پر مسلمانانو ملنډې وهل، او د موسیقي وسایل کارول؛ لکه ریکارډونه، عود، رباب، او داسې نور، سندرې اوریدل، د راډیو او نورو وسایلو څخه د موسیقي اورېدل، په نرد (لږو) لوبې کول، شطرنج، قمار، د ژوندیو موجوداتو عکس اخیستل، که هغه انسانان یا نور شیان وي، او په دې څیزونو باندې رضایت ښودل، ځکه چې دا ټول هغه ناوړه شیان دي چې الله پاک خپلو بندگانو باندې په هر وخت او ځای کې منع کړي دي، نو حاجیان او د بیت الله الحرام اوسېدونکي باید د نورو خلکو په پرتله پدې اړه ډېر محتاط اوسي؛ ځکه چې په دې خوندي او د امن خاوره کې گناهونه ډېره شديده او سزا یې ډېره لویه ده.

او الله تعالی فرمایلي دي: ﴿...وَمَنْ يُرِدْ فِيهِ بِالْحَادِ بِظُلْمٍ نَذِقْهُ مِنْ عَذَابِ أَلِيمٍ﴾ [الحج: ۲۵]. ژباړه: «او څوک چې په هغه کې په ظلم سره بې لاریتوب وغواړي، هغه ته به دردناک عذاب وروځکو» (الحج سورت: ۲۵ آیت). که الله تعالی هر هغه چا ته چې په حرم کې په ظلم سره د بې لاریتوب اراده وکړي د دې سزا وعده کړې، نو د هغه چا لپاره به څه سزا وي چې بالفعل دا کار کوي؟! په دې کې شک نشته چې دا به ډېره لویه او سخت سزا

وي، نو باید له دې او نورو ټولو گناهونو څخه ځان وساتو.

حاجیان به د حج نیکی او د گناهونو بڅښنه ترلاسه نه کړي مگر دا چې له دې او نورو گناهونو څخه چې الله تعالی منع کړي دي ځانونه وساتي، لکه څنگه چې د پیغمبر صلی الله علیه وسلم په حدیث کې راغلي دي، چې فرمایلي یې دي: ژباړه: «څوک چې د الله لپاره حج وکړي، جامع (شهواني عمل) او گناهونه و نه کړي، نو له حج څخه د راگرځېدو پر مهال به له گناه څخه داسې پاک شي لکه په کومه ورځ چې مور زېږولی وي»^(۱).

له دې منکراتو څخه ډېر سخت او لوی: د مړو را بلل دي، د هغوی څخه مرسته غوښتل، او د هغوی لپاره نذر او ذبح کول دي؛ په دې هیله چې مړي به د دعا کوونکو لپاره د الله تعالی په نزد شفاعت وکړي، او یا به یې ناروغ روغ کړي، یا به یې غیب شوی کس بېرته راوړي، او داسې نور.

دا د شرک یو له هغو لویو بڼو څخه دی چې الله پاک منع کړي دي، او دا د جاهلیت د دورې د مشرکانو دین دی، الله پاک د

(۱) بخاري په (۱۵۲۱) شمېره، او مسلم په (۱۳۵۰) شمېره له ابو هريرة رضي الله عنه څخه روایت کړی دی.

دې د غندلو او منع کولو لپاره پیغمبران او کتابونه رالېږلي دي.

هر فرد، که حاجي وي او یا نه وي، باید له دې څخه ځان وساتي، او د تېرو پېښو لپاره، که له دې نه مخکې څه پېښ شوي وي، الله تعالی ته توبه وباسي، او له توبې وروسته دې نوی حج پیل کړي؛ ځکه چې لوی شرک ټول اعمال باطلوي، لکه څنگه چې الله تعالی فرمایلي دي: ﴿... وَلَوْ أَشْرَكُوا لَحَبِطَ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ﴾ [الأنعام: ۸۸]. ژباړه: «او که چېرې هغوی شرک کړی وی (نو) له هغوی نه به خامخا ضایع شوي وو هغه عملونه چې دوی به کول» (الأنعام سورت: ۸۸ آیت).

د کوچني شرک له جملې څخه؛ د الله تعالی پرته په بل چا قسم خوړل دي؛ لکه په پیغمبر، کعبې، امانت او داسې نورو باندې قسم خوړل.

او همدارنگه د هغې له جملې: ریا او ځان ښودنه ده، او د دې عبارتونو ویل چې: "څه چې الله او ته وغواړې"، او "که الله او ته نه وای"، او "دا د الله او ستا له خوا دی"، او دې ته ورته نور عبارتونه.

موږ باید له دې مشرکانه منکراتو څخه ځان وساتو او یو بل ته یې د پرېښودو نصیحت وکړو؛ ځکه چې له رسول الله صلی الله

عليه وسلم څخه ثابت دي چې فرمایلي یې دي: ژباړه: «څوک چې له الله پرته په بل چا قسم وځوري هغه کفر او یا شرک وکړ»^(۱). دا حدیث احمد، ابوداود او ترمذی په صحیح سند سره روایت کړی دی.

او په صحیح حدیث کې له عمر رضي الله عنه څخه روایت دی وایي: رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمایل: ژباړه: «که څوک غواړي چې قسم وکړي، نو په الله دې قسم وکړي یا دې چپ پاتې شي»^(۲). او همدارنگه رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمایل: ژباړه: «چا چې په امانت قسم وکړ؛ هغه زمونږ له ډلې څخه نه دی»^(۳). ابو داود روایت کړی دی.

او همدا رنگه رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمایلي دي: ژباړه: «تر ټولو زیات وېروونکی شی چې زه د هغه په اړه پرتاسو ډارېرم هغه کوچنی شرک دی، نو د هغه په اړه پوښتنه ترې وشوه؟

(۱) ابو داود په (۳۲۵۱) شمېره روایت کړی دی.

(۲) بخاري د عبدالله څخه په (۲۶۷۹) شمېره، او مسلم په (۱۶۴۶) شمېره روایت کړی دی.

(۳) ابو داود په (۳۲۵۳) شمېره روایت کړی دی.

هغه وفرمایل: رياء (ځان ښوونه)»^(۱). او هغه صلی الله علیه وسلم فرمایلي: ژباړه: «داسې مه وایئ چې: څه چې الله او فلاڼی وغواړي هغه کېږي، بلکې ووايئ: څه چې الله وغواړي او بیا یې فلاڼی وغواړي هغه کېږي»^(۲). نسائي له ابن عباس رضي الله عنهما څخه روایت کوي چې یو کس وویل: ای د الله رسول! هرڅه چې الله او ته وغواړې، هغه وفرمایل: ژباړه: «آیا تا زه د الله لپاره سیال وگرځولم؟ څه چې یوازې الله وغواړي»^(۳).

دا حدیثونه د پیغمبر صلی الله علیه وسلم د توحید ساتنې، د لوی او کوچني شرک په وړاندې د هغه د قوم خبرداری، او د دوی د ایان د خونديتوب او د الله تعالی له عذاب او د هغه د عذاب او غضب له لاملونو څخه د دوی د خلاصون لپاره د هغه اندېښنه په گوته کوي. نو الله تعالی دې هغه ته د دې لپاره غوره اجر ورکړي، په رښتیا چې هغه صلی الله علیه وسلم پیغام ورساوه، او خبرداری یې ورکړ، او د الله لپاره یې د هغه بندگانو ته نصیحت وکړ، وَصَلَّى

(۱) احمد په خپل مسند (۴۲۸/۵) کې روایت کړی دی.

(۲) ابو داود په (۴۹۸۰) شمېره روایت کړی دی.

(۳) ابن ماجه په (۲۱۱۷) شمېره روایت کړی دی.

اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَلَاةٌ وَسَلَامًا دَائِمِينَ إِلَى يَوْمِ الدِّينِ.

دا د اهل علم حاجيانو او د الله تعالى بلد الامین او د رسول کریم علیه الصلاة والتسليم په مدينه کې مقيم خلکو باندې واجب دي چې خلکو ته هغه څه ورزده کړي چې الله تعالى د دوی لپاره ټاکلي دي، او د هغو شرک او گناهونو په اړه چې الله تعالى منع کړي دي، هغوی ته خبرداری ورکړي، او خپل نصیحت دې په روښانو او واضحو دلایلو وړاندې کړي: ترڅو خلک د تیارو څخه رڼا ته راوباسي، او هغه امانت ترسره کړي چې الله تعالى د هغه په ابلاغ او بیانولو مکلف کړي دي. الله تعالى فرمایي: ﴿وَإِذْ أَخَذَ اللَّهُ مِيثَاقَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ لَتُبَيِّنُنَّهُ لِلنَّاسِ وَلَا تَكْتُمُونَهُ...﴾ [آل عمران: ۱۸۷]. ژباړه: «او کله چې الله له هغو خلکو پوځ لوظ واخیست چې کتاب ورکړ شوی و، چې خامخا به یې نورو خلکو ته بیانوي او پټوي به یې نه» (آل عمران سورت: ۱۸۷ آیت).

د دې هدف دا دی چې: د دې امت علماوو ته خبرداری ورکړل شي چې د حق پتولو لپاره د اهل کتابو د ظالمانو لاره تعقیب نه کړي؛ او دا چې د راتلونکي په مقابل کې نږدې ته ترجیح ورکړي، الله تعالى فرمایي: ﴿إِنَّ الَّذِينَ يَكْتُمُونَ مَا أَنْزَلْنَا مِنْ

الْبَيِّنَاتِ وَالْهُدَى مِنْ بَعْدِ مَا بَيَّنَّاهُ لِلنَّاسِ فِي الْكِتَابِ أُولَٰئِكَ
يَلْعَنُهُمُ اللَّهُ وَيَلْعَنُهُمُ اللَّاعِنُونَ ﴿١٥٩﴾ إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا وَأَصْلَحُوا
وَبَيَّنُّوا فَأُولَٰئِكَ أَتُوبُ عَلَيْهِمْ وَأَنَا التَّوَّابُ الرَّحِيمُ ﴿١٦٠﴾ [البقرة: ١٥٩]

– [١٦٠]. ژباړه: «یقیناً کوم خلق چې هغه څه پټوي چې مونږ نازل
کړي دي، چې هدایت او ښکاره دلیلونه دي، له دې نه پس چې
مونږ هغه په کتاب کې خلقو ته بیان کړي دي، دغه خلق (چې
دي)، الله پر دوی لعنت کوي اولعنت ویونکي پر دوی لعنت
وایي* مگر هغه کسان چې توبه وباسي او (د ځان) اصلاح وکړي
او (د حق) بیان وکړي، پس دغه کسان، زه د هغوی توبه قبولم او زه
ښه توبه قبولونکی، بې حده رحم کوونکی یم» (البقرة سورت: ١٥٩ –
١٦٠ آیتونه). قرآني آیتونه او نبوي احادیث په دې باندې دلالت کوي
چې د الله تعالی لوري ته دعوت او بلنه ورکول او د هغه څه په لور
بندګانو ته لارښوونه کول چې د هغه لپاره پیدا شوي دي د غوره
عبادتونو او مهمو دندو څخه یو دي، او دا تر قیامت پورې د
رسولانو او د هغو د پیروانانو لاره ده، لکه څنګه چې الله تعالی
فرمایلي دي: ﴿وَمَنْ أَحْسَنُ قَوْلًا مِمَّنْ دَعَا إِلَى اللَّهِ وَعَمِلَ صَالِحًا
وَقَالَ إِنِّي مِنَ الْمُسْلِمِينَ﴾ [فصلت: ٣٣]. ژباړه: «و د خبرې په

لحاظ له هغه چا نه څوک ډېر ښه دی چې الله ته بلنه کوي او نېک عمل کوي او وایي چې بېشکه زه له مسلمانانو ځنې یم» (فصلت سورت: ۳۳ آیت)، او الله تعالی فرمایلي: ﴿قُلْ هَذِهِ سَبِيلِي أَدْعُو إِلَى اللَّهِ عَلَىٰ بَصِيرَةٍ أَنَا وَمَنِ اتَّبَعَنِي وَسُبْحَانَ اللَّهِ وَمَا أَنَا مِنَ الْمُشْرِكِينَ﴾ [یوسف: ۱۰۸]. ژباړه: «ته ووايه: دا زما لاره ده، د الله په طرف بلنه کوم، په ښه بیان او بصیرت سره، زه او هغه څوک چې زما پیروي کوي، او الله پاکي ده الله لره، او زه له شرک کوونکو ځنې نه یم» (یوسف سورت: ۱۰۸ آیت).

او نبي صلی الله علیه وسلم فرمایلي دي: ژباړه: «چا چې د خیر کار راهنایي وکړه نو دې لره د هغه خیر کار د کوونکي په شان ثواب دی»^(۱). مسلم په خپل صحیح کې روایت کړی دی، او علي رضي الله عنه ته یې وفرمایل: ژباړه: «قسم په الله که چېرته ستا له امله الله یو سړي ته سمه لار وښيي دا درته له سرو اوښانو غوره ده»^(۲). د دې حدیث پر صحت اتفاق شوی دی. او په دې معنا سره ډېر آیتونه او احادیث راغلي دي.

(۱) مسلم په (۱۸۹۳) شمېره روایت کړی دی.

(۲) بخاري په (۳۰۰۹) شمېره، او مسلم په (۲۴۰۶) شمېره روایت کړی دی.

د پوهې او ایمان خاوندانو ته لازمه ده چې خپلې هڅې خو
چنده کړي ترڅو د الله تعالی لوري ته دعوت او بلنه ورکړي، او
بندگانو ته د نجات د لارې لارښوونه وکړي، او د هلاکت د لاملونو
په وړاندې خبرداری ورکړي، په ځانگړې توگه په دې زمانه کې
چې خواهشات غالب شوي دي، ویجاړونکي اساسات او گمراه
کوونکي شعارونه خپاره شوي دي، او د لارښوونې پلویان او
دعوتگران لږ شوي دي او د الحاد او اباحت پلویان او دعوتگران
ډېر شوي دي. موږ له الله تعالی څخه مرسته غواړو، او له لوی او
قادر الله پرته بل هېڅ ځواک او قوت نشته.

فصل

د طاعاتو د توبې اخیستلو مستحب والی

حاجیانو لپاره مستحب دي چې په مکه کې د خپلې استوګنې په اوږدو کې د الله تعالی ذکر، اطاعت، او نیک اعمال وکړي، او خپل لمونځونه او د بیت الله طواف زیات کړي؛ ځکه چې په حرم شریف کې نیک عملونه څو چنده حسابېږي، او همدارنګه په حرم شریف کې بد عملونه ډېره لویه او سخته (ګناه) ده (نسبت له نورو ځایونو څخه)، همدارنګه هغوی لپاره مستحب ده چې په رسول الله صلی الله علیه وسلم باندې ډېر درود ووايي.

کله چې حاجیان وغواړي چې له مکې څخه ووځي، نو باید د بیت الله طواف (طواف الوداع) دې وکړي؛ ترڅو چې د بیت الله طواف د هغوی آخري عمل وي چې تر سره کوي یې، پرته له هغو حیض او نفاس لرونکو ښځو څخه چې د هغوی لپاره طواف الوداع نشته؛ د ابن عباس رضی الله عنهما د حدیث له مخې، چې وایي: ژباړه: «هغه خلکو ته امر وکړ چې د هغوی آخري عمل باید د بیت الله سره وي، پرته له حیض لرونکو ښځو څخه چې هغوی ته

يې تخفيف وکړي»^(۱). د دې حديث پر صحت اتفاق شوی دی.

کله چې هغه طواف الوداع پای ته ورساوه او وغواړي چې له مسجد خخه ووځي، نو باید په خپله لاره او مخامخ دې روان شي تر څو چې ووځي، او دا هغه ته نه ښايي چې په شا تگ وکړي؛ ځکه چې دا نه له رسول الله صلی الله عليه وسلم خخه نقل شوی او نه هم د هغه له صحابه وو خخه، بلکې دا یو جوړ شوی بدعت دی، او رسول الله صلی الله عليه وسلم فرمایلي دي: ژباړه: «که څوک کوم کار وکړي او زموږ د دین امر ورباندې نه وي نو هغه مردود دی»^(۲). او هغه صلی الله عليه وسلم فرمایلي: ژباړه: «او (په دین کې له نوښت خخه) ځان وساتئ؛ یقینا چې (په دین کې هر نوښت راوستل) بدعت دی او هر بدعت گمراهي ده»^(۳).

د الله تعالی خخه د هغه په دین کې د ثبات او له هغه خه خخه د خونديتوب غوښتنه کوو چې د هغه د دین خلاف دي، ځکه چې هغه سخي او مهربان ذات دی.

(۱) بخاري په (۱۷۵۵) شمېره، او مسلم په (۱۳۲۸) شمېره روایت کړی دی.

(۲) ددی روایت تخریج مخکې تېر شوی دی.

(۳) مسلم د جابر بن عبدالله رضي الله عنه خخه په (۸۶۷) شمېره روایت کړی دی.

فصل

د زیارت احکام او آداب یې

د حج څخه مخکې یا وروسته د نبی صلی الله علیه وسلم د جومات زیارت سنت دی؛ د ابو هریره رضی الله عنه په روایت سره په صحیحینو کې راغلي دي چې، هغه وویل: رسول صلی الله علیه وسلم وفرمایلي: ژباړه: «زما پدې جومات کې یو لمونځ په نورو جوماتونو کې له زرو لمونځونو څخه غوره دی پرته له مسجد الحرام (بیت الله) څخه»^(۱). او له ابن عمر رضي الله عنهما څخه روایت دی چې پیغمبر صلی الله علیه وسلم فرمایلي: ژباړه: «زما پدې جومات کې یو لمونځ په نورو جوماتونو کې له زرو لمونځونو څخه غوره دی پرته له مسجد الحرام (بیت الله) څخه»^(۲). مسلم روایت کړی، له عبدالله بن مسعود رضي الله عنه څخه روایت دی چې وایي: رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایلي: ژباړه: «زما په دې جومات کې یو لمونځ د مسجد الحرام پرته په بل هر جومات کې د زرو لمونځونو څخه غوره دی، او په مسجد الحرام کې یو لمونځ زما

(۱) بخاري په (۱۱۹۰) شمېره، او مسلم په (۱۳۹۴) شمېره روایت کړی دی.

(۲) مسلم په (۱۳۹۵) شمېره روایت کړی دی.

د دې جومات د سلو لمونځونو څخه غوره دی»^(۱). احمد، ابن خزیمه او ابن حبان روایت کړی دی.

له جابر رضي الله عنه څخه روایت دی چې رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل: ژباړه: «زما په دې جومات کې یو لمونځ د بل هر جومات له زرو لمونځونو څخه غوره دی، پرته له مسجد حرام څخه، او په مسجد حرام کې یو لمونځ د بل هر جومات له سل زره لمونځونو څخه غوره ده»^(۲). احمد او ابن ماجه روایت کړی دی، او په دې معنا سره ډېره حدیثونه شته.

کله چې زیارت کوونکی جومات ته ورسېږي، نو مستحب ده چې د ننوتلو پر مهال خپله نبي پښه مخکې کړي او ووايي: (بِسْمِ اللَّهِ، وَالصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ، أَعُوذُ بِاللَّهِ الْعَظِيمِ وَبِوَجْهِهِ الْكَرِيمِ وَسُلْطَانِهِ الْقَدِيمِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ، اللَّهُمَّ افْتَحْ لِي أَبْوَابَ رَحْمَتِكَ). ژباړه: «د الله په نوم، او د الله په رسول باندې دې درود او سلام وي، په لوی الله، د هغه په عزتمن مخ او قدیم سلطنت له رتلی شوي شیطان څخه پناه نیسم، ای الله، زما لپاره د خپل د

(۱) احمد په خپل مسند (۵/۴) روایت کړی دی.

(۲) ابن ماجه په (۱۴۰۶) شمېره روایت کړی دی.

رحمت دروازې پرانیزه»^(۱).

لکه څرنګه چې دغه دعا په نورو ټولو جوماتونو کې د ننوتلو پر مهال ویل کېږي، او د هغه صلی الله علیه وسلم جومات ته د ننوتلو لپاره کومه ځانګړې ذکر نشته، بیا به دوه رکعت له لمونځ وکړي او په هغو کې له الله څخه د هغه څه لپاره دعا او غوښتنه کوي چې د دنیا او آخرت خیر په کې وي، که دغه دوه رکعت له لمونځ په روضه شریفه کې وکړي، نو دا غوره ده؛ د رسول الله صلی الله علیه وسلم د قول پر اساس چې فرمایي: **ثَبَاهُ: «زما د کور او منبر ترمنځ د جنت د باغچو څخه یوه باغچه ده»**^(۲). بیا، د لمانځه وروسته، د رسول الله صلی الله علیه وسلم او د هغه د دوو ملګرو (ابوبکر او عمر رضی الله عنهما)، د قبرونو زیارت به وکړي، د رسول الله صلی الله علیه وسلم د قبر مخامخ به په ادب او ټیټ غږ سره ودرېږي او سلام به وکړي او ودې وایي: **(السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ)**، لکه څرنګه چې په سنن ابی داود کې په حسن سند

(۱) مسلم په (۷۱۳) شمېره روایت کړی دی.

(۲) بخاري د عبدالله بن زید المازني څخه په (۱۱۹۵) شمېره، او مسلم په (۱۳۹۰)

شمېره روایت کړی دی.

سره، د ابو هریره رضی الله عنه په روایت، چې هغه وویل: رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل: ژباړه: «هېڅوک پر ما سلام نه اچوي مگر دا چې الله تعالی ماته زما روح راگرځوي چې زه ورته ځواب ورکړم»^(۱). که زیارت کوونکی د سلام پر مهال ووايي: (السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا نَبِيَّ اللَّهِ، السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا خَيْرَةَ اللَّهِ مِنْ خَلْقِهِ، السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا سَيِّدَ الْمُرْسَلِينَ وَإِمَامَ الْمُتَّقِينَ، أَشْهَدُ أَنَّكَ قَدْ بَلَغْتَ الرِّسَالَةَ وَأَدَّيْتَ الْأَمَانَةَ وَنَصَحْتَ الْأُمَّةَ وَجَاهَدْتَ فِي اللَّهِ حَقَّ جِهَادِهِ)، کومه ستونزه نشته، ځکه چې دا ټول د هغه صلی الله علیه وسلم له صفتونو او فضیلتونو څخه دي، او هغه صلی الله علیه وسلم باندې دې درود ووايي او دعا دې ورته وکړي؛ ځکه چې په شریعت کې دا شرعی حکم دی چې د هغه صلی الله علیه وسلم لپاره دعا او درود یوځای کول جائز دي؛ د الله تعالی د دې وینا د عملي کولو له مخې: ﴿إِنَّ اللَّهَ وَمَلَائِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى النَّبِيِّ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا صَلُّوا عَلَيْهِ وَسَلِّمُوا تَسْلِيمًا﴾ [الأحزاب: ۵۶]. ژباړه: «بېشکه الله او د هغه ملايک په نبي درود وايي، ای هغو

(۱) ابو داود په (۲۰۴۱) شمېره روایت کړی دی.

کسانو چې ایمان یې راوړی دی! تاسو په دغه (نبي) باندې درود وایئ او سلام وایئ، سلام ویل» (الأحزاب سورت: ۵۶ آیت)، بیا به ابو بکر او عمر رضی الله عنهما ته سلام وکړي، او د هغوی لپاره دې دعا وکړي او له الله تعالی څخه دې وغواړي چې له دوی څخه راضي شي.

کله چې ابن عمر رضی الله عنهما به رسول الله صلی الله علیه وسلم او د هغه دوو ملگرو ته سلام کاوه، نو معمولاً به یې له دې څخه زیات نه ویل: ژباړه: «سلام دې وي پر تا، ای د الله رسوله، سلام دې وي پر تا، ای ابو بکره، سلام دې وي پر تا، ای زما پلار جانه!»^(۱) بیا به روان شو.

دا زیارت یوازې د نارینه وو لپاره په ځانگړي ډول جواز لري، اما د ښځو لپاره د هېڅ قبر زیارت کول جواز نلري، لکه څنگه چې د پیغمبر صلی الله علیه وسلم څخه ثابت شوي چې: ژباړه: «لعنت دې وي پر هغو ښځو چې قبرونو ته ځي او پر قبرونو باندې جوماتونه او خراغونه جوړوي»^(۲).

(۱) ابو داود په شمېره (۲۰۴۱) روایت کړی دی.

(۲) ابو داود په شمېره (۳۲۳۶) شمېره روایت کړی دی.

اما مدینې ته تگ ترڅو د رسول الله صلی الله علیه وسلم په جومات کې لمونځ وکړي، او هلته دعا وکړي، او همداسې نور شيان چې په ټولو جوماتونو کې مشروع دي، دا د هر چا لپاره مشروع دي؛ د هغو احادیثو پر بنیاد چې مخکې ذکر شوي دي.

د زیارت کوونکي لپاره سنت ده چې پنځه وخته لمونځونه د رسول الله صلی الله علیه وسلم په جومات کې وکړي، او هلته دې ذکر، دعا او نفلي لمونځونه ډېرې وکړي؛ ترڅو د لوی اجر له فرصت څخه ګټه پورته کړي.

په روضه شریفه کې ډېر نفلي لمونځونه کول مستحب دي؛ د کوم فضیلت له مخې چې مخکې صحیح حدیث کې ذکر شو، کوم چې د رسول الله صلی الله علیه وسلم دا وینا ده: ژباړه: «**زما د کور او منبر ترمنځ د جنت د باغچو څخه یوه باغچه ده**»^(۱).

اما د فرض لمانځه لپاره؛ زیارت کوونکی او نور باید مخکې لاړ شي، او څومره چې امکان ولري لومړی صف دې وساتي، حتی که هغه په مخکینۍ نوې ابادۍ کې هم وي؛ ځکه چې د رسول الله صلی الله علیه وسلم په صحیحو احادیثو کې راغلي دي چې د

(۱) ددی راویت تخریج مخکې تېر شوی دی.

لومړۍ صف لپاره یې هڅونه او ترغیب کولو، لکه څنگه چې هغه صلی الله علیه وسلم په دې حدیث کې فرمایي: ژباړه: «که خلک د اذان او د لومړي صف په فضیلت او اجر پوه شي، او د دې فضیلت او اجر د ترلاسه کولو لپاره بله لاره نه وي بغیر د پچه اچونې څخه، نو دوی به پچه اچونه کړي وی»^(۱). متفق علیه، او لکه څنگه چې هغه صلی الله علیه وسلم خپلو اصحابو ته وفرمایي: ژباړه: «مخکې راشئ او ما پسې اقتدا وکړئ، او هغه کسان چې ستاسو شاته دي هغوی دې تاسو ته نږدې شي او ستاسو تر شا دې ودرېږي. ځيني د تل لپاره (په صفونو کې) وروسته ودرېږي تر هغه چې الله تعالی دوی (له خپل رحمت څخه یا د نبو کارونو له غوښتنې او تمې څخه) وروسته کړي»^(۲). مسلم روایت کړی دی.

ابو داود د عائشې رضی الله عنها په روایت سره په حسن سند سره روایت کړی چې پیغمبر صلی الله علیه وسلم وفرمایي: ژباړه: «يو سړی به تل د مخکني صف څخه وروسته پاتې کېږي تر

(۱) بخاري په (۶۱۵) شمېره، او مسلم په (۴۳۷) شمېره روایت کړی دی.

(۲) مسلم د ابو سعید الخدری رضي الله عنه څخه په (۴۳۸) شمېره کې روایت کړی

هغه چې الله یې په اور کې وروسته پاتې کړي»^(۱). او د هغه صلی الله علیه وسلم څخه ثابت دی چې خپلو اصحابو ته یې وفرمایل: ژباړه: «ایا داسې صف نه جوړوئ څنګه چې ملاېکې د خپل رب پر وړاندې صف جوړوي؟ هغوی وویل: ای د الله رسوله، ملائکې د خپل رب په وړاندې څنګه صفونه جوړوي؟! هغه وفرمایل: هغوی لومړني صفونه بشپړوي، او په صف کې سره نږدې ودرېږي»^(۲).
مسلم روایت کړی.

په دې معنی سره ډېر حدیثونه شته، او دا د هغه صلی الله علیه وسلم جومات او نورو جوماتونو لپاره عام دی، مخکې او وروسته له زیادت څخه، دا د رسول الله صلی الله علیه وسلم څخه ثابت شوي دي، چې هغه به خپل صحابه کرام د صفونو ښي خوا ته هڅول، او دا معلومه خبره ده چې د هغه په جومات کې د لومړي صف ښي خوا د روضې څخه بهر دی، نو له دې څخه دا معلومه شوه چې د لومړیو صفونو، او د صفونو ښي خوا، روضې شریفې

(۱) ابو داود په (۶۷۹) شمېره روایت کړی دی، چې لفظ یې دا دی: «لا يزال قوم يتأخرون عن الصف الأول حتى يؤخرهم الله في النار».

(۲) مسلم د جابر بن سمره په (۴۳۰) شمېره روایت کړی دی.

باندې په پاملرنه کې لومړیتوب لري، او دا چې د لومړیو صفونو ښي خوا تا پاملرنه کول په روضې کې تر لمونځ کولو اولویت لري، او دا روښانه او څرگنده ده د هغه چا لپاره چې په دې باب کې ذکر شوي حدیثونه کې تأمل او فکر وکړي. الله توفیق ورکونکی دی. او هیڅوک اجازه نه لري چې حجره لمس او یا یې ښکل کړي، یا یې طواف وکړي؛ ځکه چې دا له سلف صالحو څخه نه دی نقل شوی، بلکې دا یو منکر بدعت دی.

او هېچ چا لپاره دا جواز نه لري چې له رسول الله صلی الله علیه وسلم څخه د حاجت او اړتیا پوره کولو، د سختیو لرې کولو، ناروغ ته شفا ورکول، او داسې نورو شیانو غوښتنه وکړي؛ ځکه چې دا ټول شیان یوازې له الله تعالی څخه غوښتل کېږي، او له مړو څخه یې غوښتل د الله تعالی سره شریک نیول او له هغه پرته د بل چا عبادت کول دي، د اسلام دین په دوو اصولو ولاړ دی: یو له هغو څخه: دا چې د الله تعالی پرته د بل چا عبادت ونه شي.

دویم: دا چې د هغه عبادت و نه شي مگر په هغه څه چې الله تعالی او رسول صلی الله علیه وسلم شرع (روا) کړي وي. دا د لا إله إلا الله، وأن محمدا رسول الله، د شهادت معنی ده

چې: له الله پرته (په حقه) بل معبود نشته او محمد د الله رسول دی.

او همدارنگه، هېچا لپاره جواز نه لري چې له رسول الله صلی الله علیه وسلم څخه د شفاعت غوښتنه وکړي، ځکه چې دا د الله تعالی په واک کې دی، نو باید یوازې له هغه څخه وغوښتل شي، لکه څنګه چې الله تعالی فرمایلي دي: ﴿قُلْ لِلَّهِ الشَّفَاعَةُ جَمِيعًا...﴾ [الزمر: ۴۴]. ژباړه: «ورته ووايه چې سپارښت ټول د الله په واک کې دی» (الزمر سورت: ۴۴ آیت).

نو ته ویلی شي چې: "ای الله، زما باره کې د خپل پیغمبر شفاعت قبول کړه، ای الله زما باره کې د خپلو ملاېکو او مومنو بندگانو لپاره شفاعت قبول کړه، ای الله، زما باره کې زما نا بالغ مړه شوي ماشومان سپارش کوونکي کړه"، او داسې نور. اما د مړو څخه هېڅ شی نه غوښتل کېږي، نه شفاعت او نه بل څه، که هغوی پیغمبران وي او یا بل څوک وي؛ ځکه چې دا روا نه ده، او دا ځکه چې د مړ شوي کس عملونه قطع شوي دي، پرته له هغو کسانو چې د شریعت څښتن مستثنی کړي دي.

په صحیح مسلم کې له ابوهریره رضي الله عنه څخه روایت

دی چې رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایلي: ژباړه: «کله چې بني آدم مړ شي، نو د هغه عملونه قطع کېږي، پرته له دریو شیانو: صدقه جاريه، ګټور علم، او صالح اولاد چې د هغه لپاره دعا کوي»^(۱).

د رسول الله صلی الله علیه وسلم څخه د شفاعت غوښتنه د هغه په ژوندون او د قیامت په ورځ جائز دی، ځکه چې وړتیا یې لري، نو هغه کولی شي خپل رب ته وړاندې شي او د غوښتونکي لپاره سوال وکړي، لېکن په دنیا کې، دا خو معلومه خبره ده، او دا د هغه لپاره ځانګړې نه ده، بلکې دا د هغه او نورو لپاره عام ده، نو مسلمان لپاره جواز لري چې خپل ورور ته ووايي: زما لپاره رب ته د دې او د دې شفاعت وکړه، په دې معنا چې: زما لپاره له الله څخه دعا وغواړه، هغه څوک چې دا ورته ویل کېږي کولی شي له الله څخه وغواړي او د خپل ورور لپاره شفاعت وکړي که چېرته غوښتل شوی څیز هغه څه وي چې الله تعالی یې غوښتل مباح ګرځولی وي.

او د قیامت په ورځ به هېڅ څوک د الله تعالی له اجازې پرته

(۱) مسلم له ابو هريرة رضي الله عنه څخه په (۱۶۳۱) شمېره روايت کړی دی.

د شفاعت کولو اجازه ونلري، لکه څنگه چې الله تعالى فرمايلي دي: ﴿... مَنْ ذَا الَّذِي يَشْفَعُ عِنْدَهُ إِلَّا بِإِذْنِهِ...﴾ [البقرة: ۲۵۵].

ژباړه: «څوک دی چې د هغه له اجازې پرته د هغه پر وړاندې سپارښتنه وکړي» (البقرة سورت: ۲۵۵ آيت).

د مړينې حالت يو ځانگړی حالت دی، چې د انسان د مرگ څخه مخکې او پس له مرگه د بيا ژوندي کېدو او حشر ميدان ته حاضرېدلو حالتونو سره يوځای کول جواز نه لري، ځکه چې د مړي عمل قطع شوی دی او هغه يوازې د خپل حياتي گټو (ثوابونو) پورې تړلی دی، مگر هغه څه چې شريعت استثنا کړي وي، د مړو څخه د شفاعت غوښتنه د شريعت له خوا استثنا شوې نه دی، نو د دې عمل هغو پورې تړل جائز نه دي، په دې اړه هېڅ شک نشته چې رسول الله صلى الله عليه وسلم د مړينې وروسته يو برزخي ژوند (د قبر او قيامت ترمنځ ژوند) لري چې د شهيدانو د ژوند څخه ډېر کامل دی، خو دا ژوند د هغه د دنياوي ژوند او د قيامت د ژوند سره ورته نه دی، بلکې دا يو ځانگړی ژوند دی چې حقيقت او کيفيت يې يوازې الله سبحانه و تعالى ته معلوم دی، په دې اساس، په تېر شوي حديث شريف کې رسول الله صلى الله

عليه وسلم فرمایي: ژباړه: «هېڅ څوک پر ما سلام نه اچوي مگر دا چې الله تعالی ماته زما روح راگرځوي چې زه ورته ځواب ورکړم»^(۱).

نو دا په دې دلالت کوي چې هغه مړ دی، او روح یې له بدنه وتلی دی، مگر کله چې هغه ته سلام وشي نو بېرته ځواب ورکوي، او هغه نصوص چې د هغه صلی الله علیه وسلم په مړینې باندې دلالت کوي، له قرآن او سنت څخه معلومېږي، او دا هغه موضوع ده چې د پوهانو ترمنځ پرې اتفاق شوی دی، مگر دا د هغه د برزخي ژوند مانع نه ګرځي، لکه څنګه چې د شهیدانو د برزخي ژوند مانع نه ګرځي، کوم چې د الله تعالی په دې قول کې ذکر شوي دي: ﴿وَلَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتًا بَلْ أَحْيَاءٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ يُرْزَقُونَ﴾ [آل عمران: ۱۶۹]. ژباړه: «او د الله په لاره کې پر وژل شویو کسانو باندې هېڅکله د مړیو ګمان مه کوه، بلکې (هغوی) ژوندي دي، د خپل رب په نزد هغوی ته رزق ورکول کېږي» (آل عمران سورت: ۱۶۹ آیت).

موږ په دې مسئله کې تفصیلي بحث د دې لپاره وکړ چې اړتیا

(۱) ددی ورايت تخريج مخکې تېر شوی دی.

یې وه، ځکه چې د خلکو ډېری شمېر په دې مسأله کې شبهي کې واقع کېږي، چې شرک او د مړو عبادت ته بلنه ورکوي. له الله تعالی څخه غواړو چې موږ او ټول مسلمانان له هر هغه څه څخه خوندي وساتي چې د هغه له شریعت سره په ټکر کې وي، او الله ښه پوهېږي.

او دا چې ځینې زائرین د هغه صلی الله علیه وسلم د قبر ترڅنګ غږ پورته کوي، او هلته د اوږدې مودې لپاره ولاړ وي، دا د مشروع عمل خلاف دي؛ ځکه چې الله تعالی امت منع کړی دی له دې چې خپل اوازونه د نبی له اواز څخه پورته کړي، او یا ده ته په اوچت اواز خبره وکړي، لکه دوی چې یو بل ته آواز اوچتوي، او هغوی یې هڅولي چې د هغه په حضور کې خپل اوازونه تیت کړي، د الله تعالی په دې قول سره: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَرْفَعُوا أَصْوَاتَكُمْ فَوْقَ صَوْتِ النَّبِيِّ وَلَا تَجْهَرُوا لَهُ بِالْقَوْلِ كَجَهْرِ بَعْضِكُمْ لِبَعْضٍ أَن تَحْبَطَ أَعْمَالُكُمْ وَأَنتُمْ لَا تَشْعُرُونَ ٢٠ إِنَّ الَّذِينَ يَغُضُّونَ أَصْوَاتَهُمْ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ أُولَٰئِكَ الَّذِينَ امْتَحَنَ اللَّهُ قُلُوبَهُمْ لِلتَّقْوَى لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ عَظِيمٌ ٢١﴾ [الحجرات: ٢ - ٣].

ژباړه: «اې هغو کسانو چې ایمان یې راوړی دی! تاسو خپل

اوازونه د نبی د اواز له پاسه مه پورته کوی، او مه ده ته په اوچت اواز خبره کوی، لکه ستاسو د ځینو له ځینو نورو سره د اواز اوچتولو په شان، له دې وجې چې ستاسو عملونه به برباد شي او تاسو به پوه نه وی * پېشکه هغه کسان چې د الله د رسول په وړاندې خپل اوازونه ټیټوي؛ دغه هغه کسان دي چې الله د دوی زړونه د تقوی (او پرهېزګارۍ) لپاره ازمايلي دي، د دوی لپاره بڅښنه او ډېر لوی اجر دی» (الحجرات سورت: ۲ - ۳ آیتونه).

ځکه چې د هغه صلی الله علیه وسلم قبر ته نږدې د اوږدې مودې لپاره ودرېدل او د سلام تکرارول، د هغه صلی الله علیه وسلم پر قبر ګڼه ګڼه، شور او لوړ اوازونه رامينځته کوي، او دا د هغه څه سره خلاف دي چې الله تعالی په دې پرېکنده آیتونو کې د مسلمانانو لپاره ټاکلي دي، او هغه صلی الله علیه وسلم په ژوندون او له مرګ څخه وروسته محترم دی، نو دا یو مومن ته مناسبه نه ده چې د هغه صلی الله علیه وسلم پر قبر داسې کار وکړي چې د شریعت له ادابو خلاف وي.

او همدارنګه، هغه څه چې ځینې زائرین او نور یې کوي، چې د هغه صلی الله علیه وسلم قبر سره نږدې د دعا کولو کوښښ کوي، قبر ته مخ اړوي او لاسونه پورته کوي، او دعا کوي، دا ټول

هغه څه دي چې د رسول الله صلی الله علیه وسلم د اصحابو سلف صالح او د هغوی د پیروانو خلاف عمل دی، بلکې دا د نوي جوړ شویو نوښتونو او بدعتونو څخه دي، او پیغمبر الله صلی الله علیه وسلم فرمایلي دي: ژباړه: «تاسې زما او د هدایت موندونکو راشدینو خلفاوو په سنتو کلکې منگولې ولگوئ، د ژامې غاښونه پرې کلک کړئ او په دین کې له نویو طریقو راوېستلو څخه ځان وساتئ، ځکه چې (په دین کې) هر نوښت بدعت دی او هر بدعت گمراهي ده»^(۱). ابو داود او نسائي په حسن اسناد سره روایت کړی دی.

او هغه صلی الله علیه وسلم فرمایلي: ژباړه: «چا چې زموږ په دین کې نوي شيان را پیدا کړل چې له هغې څخه نه وي، هغه مردود دي»^(۲). بخاري او مسلم روایت کړی دی، او د مسلم په بل روایت کې: ژباړه: «که څوک کوم کار وکړي او زموږ د دین امر

(۱) ابو داود د العریاض بن ساریة د حدیث څخه په (۶۷۰۷) شمېره روایت کړی دی.

(۲) ددی ورايت تخريج مخکې تېر شوی دی.

ورباندې نه وي نو هغه مردود دی»^(۱).

علي بن الحسين زين العابدين رضي الله عنه يو سړی وليد چې د رسول الله صلى الله عليه وسلم په قبر دعا کوي، نو هغه يې له دې کار څخه منع کړ او ويې ويل: ايا زه تاسو ته هغه حديث ونه وایم چې ما له خپل پلار خپل نیکه څخه اورېدلی دي، له رسول صلى الله عليه وسلم څخه روايت دی چې فرمایي: **«زما قبر عيد (د مېلې ځای) مه گرځوئ، او مه مو کورونه قبرونه جوړوئ، او پر ما درود ووايست؛ ځکه ستاسو درود ماته رسيږي هر چېرې چې ياست»**^(۲). حافظ محمد بن عبدالواحد المقدسي په خپل کتاب (الأحاديث المختارة) کې روايت کړی دی.

او همدارنگه هغه څه چې ځينې زائرین پر رسول الله صلى الله عليه وسلم باندې د سلام کولو پر مهال يې کوي چې خپل بني لاس د چپ لاس په سر، او بيا يې د سينې څخه پورته يا لاندې کېږدي، لکه د لمونځ کوونکي په څېر، نو په دې شکل پر رسول الله

(۱) ددی ورايت تخريج مخکې تېر شوی دی.

(۲) د زين العابدين روايت چې شيخ حافظ المقدسي ته يې منسوب کړی، او حديث يې احمد په المسند (۳۶۷/۲) کې له کيسې پرته نقل کړی.

صلی الله علیه وسلم باندې سلام کول جواز نه لري، او نه هم کله چې نورو پاچاهانو، مشرانو او نورو ته سلام کوو؛ ځکه چې دا د ذلت، تسلیمې او عبادت یوه بڼه ده چې یوازې الله تعالی لپاره ښايي، لکه څنگه چې حافظ ابن حجر رحمه الله په الفتح کې د علماوو په حواله روایت کړی دی، او دا موضوع د هغه چا لپاره روښانه او واضحه ده چې د مقام په اړه فکر وکړي او هدف یې د سلف صالحو د لارښوونو تعقیبول وي.

او هغه څوک چې تعصب، خواهشات، پوند تقلید او بد گمانونه ورباندې غالب شي او د سلف صالحو د لارښوونو دعوتگرانو باندې بد گمان ولري، نو د هغه موضوع الله ته وسپارل شي، او موږ له الله څخه د ځان او د هغه لپاره د لارښوونې او بریالیتوب غوښتنه کوو، ترڅو حق ته پر هر څه لومړیتوب ورکړو، ځکه چې هغه تعالی تر ټولو غوره مسؤل دی.

او دا هغه څه چې ځینې خلک یې له لرې څخه د شریف قبر لوري ته مخ گرځوي او په سلام یا دعا کولو سره خپلې شونېدې خوځوي، دا ټول د هغو بدعتونو په څېر دي چې له هغه څخه مخکې شوي وو، او مسلمان ته نه ښايي چې په خپل دین کې هغه څه نوي کړي چې الله تعالی یې اجازه نه وي ورکړې، او په دې

عمل سره هغه جفا او خیانت ته نږدې دی تر دې چې وفاداری او پاکوالي ته نږدې وي، او امام مالک رحمه الله دغه عمل او دې ته ورته نور عملونه غندلي او د هغه څخه یې انکار یې کړی دی، او ویلي یې دي: «د دې امت وروستی برخه نه اصلاح کېږي مګر په هغه څه چې لومړنۍ برخه یې پرې اصلاح شوې وه».

او دا معلومه خبره ده چې د دې امت د لومړني خلکو اصلاح د پیغمبر صلی الله علیه وسلم او د هغه د راشدینو خلیفه گانو، او د هغه د اصحابو او د هغوی د پیروانو د لارې تعقیب کول وو، او د دې امت وروستي خلک به هغه وخت اصلاح شي چې هماغه لاره تعقیب او پر منهج یې عمل وکړي.

الله تعالی دې مسلمانانو ته په دنیا او آخرت کې د هغه څه توفیق ورکړي چې په هغې کې د هغوی ژغورنه، خوښي او عزت وي، هغه سخي او کریم ذات دی.

پاملرنه

د پیغمبر علیه الصلاة والسلام د قبر د زیارت کولو حکم

د رسول الله صلی الله علیه وسلم د قبر زیارت کول د حج لپاره واجب یا شرط نه دی، لکه څنگه چې ځینې عام خلک او هغوی ته ورته خلک فکر کوي، بلکې دا د هر هغه چا لپاره مستحب ده چې د نبوي جومات زیارت کوي او یا جومات ته نږدې وي.

خو څوک چې له مدینې څخه لرې وي، هغه ته د قبر د زیارت په نیت سفر کول لازم نه ده، خو د هغه لپاره د مسجد نبوي د زیارت په نیت سفر کول سنت دي، نو کله چې هغه هلته ورسېږي، د قبر شریف او د صاحبینو قبر زیارت دې وکړي. د هغه صلی الله علیه وسلم او د صاحبینو د قبرونو زیارت د مسجد نبوي په زیارت کې شاملېږي، لکه څنگه چې په صحیحینو کې ثابت شوي دي چې پیغمبر صلی الله علیه وسلم وفرمایل: ژباړه: «له دریو جوماتونو پرته په سفر مه ځئ چې هغه: مسجد الحرام، زما دغه جومات، او بیت المقدس دی»^(۱).

(۱) بخاري د ابو هريرة څخه په (۱۱۸۹) شمېره، او مسلم په (۱۳۹۷) شمېره روایت

که د رسول الله صلی الله علیه وسلم قبر او یا د بل چا قبر ته سفر کول مشروع وی، نو هغه به امت په دې اړه لارښوونه او د فضیلت بیان به یې کړی وی؛ ځکه چې رسول الله صلی الله علیه وسلم د خلکو لپاره تر ټولو ډېر نصیحت کوونکی، او الله تعالی باندې تر ټولو پوه او تر ټولو زیات له الله تعالی څخه وېرېدونکی و، او ښکاره پیغام یې ورساوه، او خپل امت ته یې د هر ښه کار لارښوونه وکړه او له هر بد کار څخه یې خبرداری ورکړ، نو دا به څنگه وي، چې هغه د درېوو جوماتونو پرته نورو ته د سفر کولو څخه منع کړې ده، او فرمایي: **ثبارة: «زما د قبر (څخه د اختر) میله مه جوړوئ، او خپل کورونه مو مقبرې مه گرځوئ، او پر ما درود ووايئ، یقینا تاسو چې هر چېرې یاست ستاسو درود ماته رسېږي»^(۱).**

او دا ویل چې د مسافر لپاره د رسول الله صلی الله علیه وسلم د قبر زیارت کول جائز دي، دا د دې لامل کیږي چې د قبر عبادت وشي، او دا هماغه محذور عمل دی چې رسول الله صلی

کړی دی.

(۱) ددی ورايت تخريج مخکې تېر شوی دی.

الله عليه وسلم ترې وېره درلوده؛ کوم چې مبالغه او حد نه زيات توصيف کول دي، لکه څنگه چې ډېری خلک د دې عقيدې له امله چې د رسول الله صلى الله عليه وسلم د قبر زيارت ته سفر کول مشروع عمل دی، په دې کې ښکېل شوي دي.

په دې باب کې روايت شوي حديثونه چې د هغو کسانو لخوا د ثبوت په توگه کارول کېږي چې وايي د رسول الله صلى الله عليه وسلم قبر ته سفر کول مشروع عمل ده، دا هغه حديثونه دي چې ضعيف سندونه لري، بلکې موضوعي او جعلي دي، لکه څنگه چې حفاظو د دې حديثونو د ضعف په اړه خبردارۍ ورکړې دي؛ لکه دارقطني، البيهقي، حافظ ابن حجر او داسې نور.

نو دا جواز نه لري چې د هغو صحيحو احاديثو سره مخالفت وشي چې د دريو جوماتونو پرته نورو ځايونو ته سفر کول حرام دي.

دلته، تاسو لوستونکو ته په دې برخه کې ځينې موضوعي حديثونه بيانوم؛ ترڅو هغه حديثونه وپېژنئ او هغې باندې له دوکه کېدو څخه ځان وساتئ:

لومړی: «څوک چې حج وکړي او زما زيارت و نه کړي هغه زما سره جفا کړې ده».

دویم: «څوک چې زما له مرگه وروسته زما زیارت وکړي، داسې ده لکه چې زما په ژوندون کې یې زما زیارت کړی وي».

دریم: «څوک چې په یوه کال کې زما او زما د پلار ابراهیم زیارت وکړي، زه هغه ته د الله له خوا د جنت ضمانت ورکوم».

څلورم: «څوک چې زما د قبر زیارت وکړي زما شفاعت هغه ته واجب شو».

دا حدیثونه او دې ته ورته نور حدیثونه د پیغمبر صلی الله علیه وسلم له خوا نه دي ثابت شوي.

حافظ ابن حجر په (التلخیص) کې - د ډېرو روایتونو له ذکر کولو وروسته - وویل: د دې حدیث ټولې طریقې ضعیفې دي.

او حافظ العقیلی ویلي دي: په دې باب کې هېڅ شی صحیح نه دي.

شیخ الاسلام ابن تیمیه رحمه الله تایید کړی چې دا ټول حدیثونه موضوعي او جعلی دي. او تا ته د دې په اړه د هغه پوهه، حفظ او معلومات کافي ده.

که چېرې له دې احادیثو څخه کوم شی ثابت وی، نو صحابه کرامو رضي الله عنهم به لومړني خلک وو چې په دې باندې یې عمل کړی وی، او امت ته به یې بیان کړی وای او دې ته به یې

دعوت ورکړی وی؛ ځکه چې هغوی د پیغمبرانو وروسته غوره خلک وو، او د الله تعالی په حدودو باندې او هغه څه چې الله تعالی د خپلو بندگانو لپاره وضع کړي دي ډېره پوهه یې درلودله، او هغوی د الله تعالی او د هغه مخلوق ته ډېر نصیحت کوونکي وو، نو کله چې له هغوی څخه په دې اړه هېڅ شی نه دي بیان شوي، دا په دې دلالت کوي چې دا غیر مشروع عمل ده.

که چېرې له دې څخه کوم شی صحیح شي، نو دا به په شرعي زیارت باندې حمل وي چې په هغه کې یوازې د قبر لپاره سفر کول نشته؛ ترڅو د احادیثو ترمنځ جمع راشي. او الله سبحانه وتعالی تر ټولو ښه پوه دی.

فصل

د مسجد قبا او البقیع د زیارت مستحب والی

د مدینې د زیارت کوونکو لپاره مستحب ده چې د قبا جومات زیارت او هلته لمونځ وکړي؛ ځکه چې په صحیحینو کې د ابن عمر رضی الله عنهما څخه روایت دی چې وایي: ژباړه: «پیغمبر صلی الله علیه وسلم به سپور او په پښو مسجد قبا ته تللو او هلته به یې دوه رکعت له لمونځ کاوه»^(۱)، او له سهل بن حنیف رضي الله عنه څخه روایت دی چې وایي: رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایلي دي: ژباړه: «څوک چې په خپل کور کې طهارت وکړي او بیا مسجد قبا ته راشي او هلته لمونځ وکړي، هغه ته د عمرې برابر ثواب ورکول کېږي»^(۲).

د هغه لپاره سنت ده چې د البقیع، او د شهیدانو د قبرونو او د حمزه رضي الله عنه د قبر زیارت وکړي؛ ځکه چې رسول الله صلی الله علیه وسلم به د هغوی زیارت کاوه او دعا به یې ورته کوله، د هغه صلی الله علیه وسلم د دې قول پر بنیاد: ژباړه: «د قبرونو

(۱) بخاري په شمېره (۱۱۹۳)، او مسلم په شمېره (۱۳۹۹) روایت کړی دی.

(۲) ابن ماجه په شمېره (۱۴۱۲) روایت کړی دی.

زیارت وکړئ، ځکه چې هغه تاسو ته آخرت دريادوي»^(۱). مسلم روایت کړی دی.

رسول الله صلی الله علیه وسلم به خپلو اصحابو ته زده کړه ورکوله چې کله د قبرونو زیارت ته ځي دا دې ووايي: (السَّلَامُ عَلَيْكُمْ أَهْلَ الدِّيَارِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُسْلِمِينَ، وَإِنَّا إِن شَاءَ اللَّهُ لَلَاحِقُونَ، أَسْأَلُ اللَّهَ لَنَا وَلَكُمْ الْعَافِيَةَ). ژباړه: «سلام دې وي پر تاسو اې د دې خاورې مومنانو او مسلمانانو ساکینو، او هر کله چې الله اراده وکړي موږ به تاسو سره یوځای شو، له الله څخه د ځان او تاسو لپاره د هوساینې او عافیت غوښتنه کوو»^(۲). مسلم د سلیمان بن بریده، هغه د خپل پلار له حدیث څخه روایت کړی دی. ترمذي د ابن عباس رضی الله عنهما څخه روایت کوي چې هغه وویل: رسول الله صلی الله علیه وسلم د مدینې د قبرونو څخه تېر شو او خپل مخ یې هغوی ته وگرځاوه او ویې فرمایل: (السَّلَامُ عَلَيْكُمْ يَا أَهْلَ الْقُبُورِ، يَغْفِرُ اللَّهُ لَنَا وَلَكُمْ، أَنْتُمْ سَلَفُنَا، وَنَحْنُ

(۱) مسلم په شمېره (۹۷۶) روایت کړی.

(۲) مسلم په شمېره (۹۷۵) روایت کړی دی.

بِالْأَثَرِ) ژباړه: «سلام دې وي پر تاسو، اې د قبرونو ساکینو! الله تعالی دې موږ او تاسو ته بخښنه وکړي، تاسو زموږ مخکني یاستی او موږ ستاسو په قدمونو پسې روان یو»^(۱).

له دې احادیثو څخه دا معلومه شوه چې د قبرونو د زیارت څخه مقصد د آخرت یادول، د مړو سره ښه کول، د هغوی لپاره دعا کول او پر هغوی رحمت ویل دي.

اما د هغوی زیارت د دې مقصد لپاره چې د هغوی د قبرونو سره دعا وکړي او یا ورسره د عبادت لپاره کيني او یا ترې د اړتیاوو د پوره کولو او یا ناروغانو ته د شفا ورکولو غوښتنه وکړي او یا الله تعالی نه د دوی په واسطه او یا د دوی د مقام په خاطر او یا داسې نور څه وغواړي، نو دا زیارت بدعت دی چې نه الله تعالی او نه د هغه رسول روا کړی، او نه هم سلف صالحینو رضي الله عنهم کړی، بلکې دا د هغه هجر (پرېښودلو) څخه دی چې رسول الله صلی الله علیه وسلم ترې منع کړی، لکه څرنګه چې یې فرمایلي دي: ژباړه: «د قبرونو زیارت وکړئ، بد او قبیح الفاظ مه

(۱) ترمذي په شمېره (۱۰۳۵) روایت کړی دی.

استعمالوی»^(۱).

او دا ذکر شوي مسایل په دې کې سره یو ځای شوي دي چې دا ټول بدعت دي، خو درجې یې سره توپیر لري، ځینې یې بدعت دي خو شرک نه دي؛ لکه د قبرونو تر څنګ د الله تعالیٰ څخه غوښتنه کول، او یا د الله تعالیٰ څخه د مړي په حق او یا د هغه د مقام په لحاظ غوښتنه کول او ورته نورې غوښتنې، او ځینې یې لوی شرک دي، لکه د مړو څخه غوښتنه کول او د هغوی څخه مرسته غوښتل، او دې ته ورته نورې غوښتنې.

او مخکې په تفصیل سره د دې موضوع بیان شوی دی. نو پام وکړه او با خبره اوسه، او د خپل رب څخه د حق لوري ته د توفیق او هدایت غوښتنه وکړه، ځکه یوازې هغه سبحانه و تعالیٰ دی چې توفیق ورکوي او هدایت ورکونکی دی، پرته له هغه (په حقه) هېڅ معبود نشته، او پرته له هغه هېڅ رب نشته.

دا اخري څیز و چې موږ غوښتل چې وې لیکو، والحمد لله
أولاً وآخراً، وَصَلَّى اللَّهُ وَسَلَّم عَلَى عَبْدِهِ وَرَسُولِهِ وَخَيْرَتِهِ مِنْ

(۱) مسلم د ابن بريدې چې هغه د خپل پلار څخه روايت کړی په (۹۷۷) شمېره نقل کړی دی.

خَلَقَهُ مُحَمَّدٌ، وَعَلَى آلِهِ وَأَصْحَابِهِ، وَمَنْ تَبِعَهُمْ بِإِحْسَانٍ إِلَى يَوْمِ
الدِّينِ.

لېک لړ

- د لیکوال سریزه..... ۱
- فصل: د حج او عمرې د فرضیت د ثبوت په اړه او د هغو په ادا کولو کې اقدام کول..... ۶
- فصل: د گناهونو څخه د توپې وجوب او د ظلم څخه خلاصون..... ۱۱
- فصل: کله چې حاجي میقات ته ورسېږي دغه کارونه دې ترسره کړي..... ۱۹
- فصل: مکاني میقاتونه او د هغې تحدیدول..... ۲۷
- فصل: د هغه چا حکم چې د حج له میاشتو څخه پرته میقات ته رسېدلی وي..... ۳۴
- فصل: د کوچني ماشوم د حج کولو حکم، او آیا د اسلام حج لپاره بسنه کوي؟..... ۳۹
- فصل: احرام کې ممنوع شیان او هغه څه چې محرم لپاره مباح دي..... ۴۳
- فصل: هغه څه چې مکې ته د ننوتلو پر مهال یې حاجي ترسره کوي او د هغه څه بیان چې مسجد حرام ته له ننوتلو وروسته یې ترسره کوي، لکه طواف او څرنگوالی یې..... ۵۳
- فصل: د ذوالحجې د اتمې ورځې د حج لپاره د احرام تړلو او منی ته د تلو حکم..... ۶۵
- فصل: د هغه اعمالو د افضلیت بیان چې حاجي یې د قربانۍ په ورځ ترسره کوي..... ۹۵
- فصل: د متمتع او قارن لپاره د دم (د څاروي ذبح کول) د وجوب په اړه..... ۱۰۴
- فصل: حاجیانو او نورو ته د خیر په چارو کې د امر کولو د وجوب په اړه..... ۱۰۸
- فصل: د طاعاتو د توبنې اخیستلو مستحب والی..... ۱۲۰
- فصل: د زیارت احکام او آداب یې..... ۱۲۲
- پاملرنه: د پیغمبر علیه الصلاة والسلام د قبر د زیارت کولو حکم..... ۱۴۱
- فصل: د مسجد قبا او البقیع د زیارت مستحب والی..... ۱۴۶

رسالة الزائر

د حرمين پیغام

د مسجد الحرام او مسجد نبوي زیارت کونکو لپاره لارښود
مواد په ژبو کې

